

ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ

Культурна-асветніцкі праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў»

Выпуск №2-3 (ліпень)

Анонс

Галоўныя літаратурныя падзеі і навіны месяца.....	с. 2
«Што з намi дзеецца?»: артыкул Алеся Рыбака.....	с. 3
«Бібліятэка» «Літаратурнай Беларусі».....	с. 4
«Фактаслоў»: канферэнцыі, прэзентацыі, прэміі.....	с. 5
Барыс Пятровіч пра сучасны літаратурны працэс.....	с. 6
Новыя вершы Рыгора Барадуліна.....	с. 7
Апавяданне Вінцэся Мудрова.....	с. 8-9
Апавяданне Жаны Капуста.....	с. 10
«Рэспубліка анёлаў»: пераклад паэмы Рамана Лубкіўскага.....	с. 11
«Рэакцыя»: чытацкая думка пра кнігі.....	с. 12
Гутарка з інакам Мікалаем (паэтам Зьнічом) — пра духоўнасць, уладу і дзяржаву.....	с. 13
«Не допускатъ употреблення»: пра знішчэнне беларускай кнігі.....	с. 14
Навіны з літаратурнага замежжа і «Рэтрадрук».....	с. 15
Анонсы новых кніг, літакцыя.....	с. 16

ЮБІЛЕІ

З'ЯМЛЯ І НЕБА ЯКУБА КОЛАСА

Гісторыя і ім — Янку Купалу і Якубу Коласу — было наканавана стаць спарышамі-блізнятмі, «арлом» і «арэшкам» нацыянальнага літаратурнага медаля, падвойнымі сімваламі нацыянальнага творства. Дзесяцігоддзямі літаратуразнаўства замацоўвала іх у гэтай ролі. Хоць паміж Купалам і Коласам — як паміж агнём і вадой — прамежак не ў адну постаць. Паміж народнымі Купалам і Коласам мог бы ставіцца «народны» Цішка Гартны, маглі б стаяць нацыянальны Вацлаў Ластоўскі ці народны Максім Гарэцкі. Але ў медаля — толькі два бакі. І калі летуценны «арол» Купала прыходзіў і прыходзіць да нас у некалькіх іпастасях («нашаніўскім», «бэнэраўскім», «бэсэраўскім»), Колас выглядае арганічным і аднатварым маналітам. Ён — найдаканалае і найтыповае выяўленне нашай нацыянальнай ментальнасці, нашых дасягненняў і хібаў, нашага і першага, і другога Я.

Якуб Колас у сусветнай літаратуры займае месца «беларускага Гамера» — стваральніка паэтычнага эпаса, найлепшымі ўзорамі якога сталі паэмы «Новая зямля» і «Сымон-музыка». Але да іх творцу вялі няпростыя, пакручастыя шляхі-дарогі. Нарадзіўся Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч у сям'і малазямельных сялянцаў. Культ лесу і кнігі былі першымі, затым — Нясвіжская настаўніцкая семінарыя «на казённы кошт». Пасля расійскамоўных вершаваных спробаў пачаў упарта пісаць па-беларуску — з адчуваннем горкай наканаванасці. «Я перажываў цяжкія горкія хвіліны горкага ўсведамлення, — прызнаваўся ён пазней, — што мае творы не будуць мець ходу і беларуская мова не будзе мець прызнання».

Затым — настаўніцтва на Піншчыне, смерць бацькі. І першы «грамадскі» званок: па просьбе сялянцаў склаў петыцыю да пана Скірмунта, пасля чаго губернатар загадаў

Якуб Колас (справа) і Янка Купала

арыштаваць настаўніка. Абышлося пераводам у іншае месца. А вось настаўніцкай шодкі яму не даравалі. Коласа звольнілі з працы. У ягоным жыцці пачаўся шчымлівы перыяд, які ў будучым праграмаваў паводзіны і ўчынкi песняра.

Жыццё на паўлегальным становішчы адукаванага інтэлігента ў братавай леснічоўцы, спробы «заваяваць» Вільню, праца ў «Нашай Ніве» і выгнанне, крыўда на жыццёвым парадкі, на тое, што «Бог няроўна дзеліць», — усё гэта выльецца на старонкі хрэстаматыйнай Коласавай трылогіі «На ростанях». Не лепшага твора пісьменніка, у якім — асабліва ў апошняй кнізе — не толькі ў негатыве паўстае Віленскае адраджэнне, але і ягоныя апосталы: браты Луцкевічы, Ластоўскі...

Тры наступныя гады зняволення ў Мінскім астрозе сталі для маладога Коласа гадамі «старэння» і сталення. Там у затворніка-паэта ўзнікла задума ягоных лепшых тэкстаў: паэм «Новая зямля» і «Сымон-музыка». Дагэтуль у сваіх вершах Колас паэтызаваў беларуса-селяніна, рыфмаваў матывы

тугі, суму, жаху перад таямніцамі быцця, звяртаўся да палітсатыры («Мікалаю II», «Канстытуцыя»), абуджаўся гімнамі:

*Я — мужык, а гонар маю,
Гнуса, але да пары.*

*Я маўчу, маўчу, трываю,
Але скоро загуюкаю:*

«Стрэльбы, хлопчыкі, бяры!»

Сваё адрозненне ад Купала Колас-паэт выявіў у вершы «Водгулле», дзе праманіфестуе думку аб тым, што паэт павінен быць рэхам падзей. Паэт жа паводле Купала — зван, які тыя падзеі прадчувае і прадвясчае...

Колас-празаік таго часу задавольваўся бытавымі замалёўкамі, адмаўляў прыўзнятае, рамантызаванае, перадаваў характэрныя прастаты і псіхалагічную праўду. І — спяліў сябе для большага, асноўнага — сваіх песняў.

А свет раздзіралі войны і рэвалюцыі. Колас «ужываецца» з імі. Жэніцца, у званні прапаршчыка камандуе ротай, працуе...

Вяртанне на радзіму ў 1921 годзе супала ў яго з выхадам кнігі «Казкі жыцця» — кнігі, якую ён дапісваў усё жыццё. Колас знаходзіць такія

суадносіны паміж рэальным і казачным, што алегорыі захоўваюць жыццёвую праўдападобнасць. «Казкі жыцця» — гэта Коласаўскія мастацкія пропаведзі, якія пасля яго ў беларускім пісьменстве будзе ствараць Васіль Быкаў і называць «Байкамі жыцця».

На Беларусі, прайшоўшы выпрабавальныя лёсавыя кругі, Колас завершыць «Новую зямлю» і «Сымона-музыку». Дзве сістэмы касмічных каардынатаў укрыжваліся ў гэтых творах: гарызанталь і вертыкаль, вектар быцця (цела, зямля) і вектар духу (душа, неба).

Колас-рэаліст і Колас-рамантык арганічна паядналися ў гэтых паэмах. Уся Беларусь — са сваімі бедамі, радасцямі, песнямі, настроймі, думкамі, марамі — увекавечана ў «Новай зямлі», — «старым запавецем» нацыянальнага літаратурнага летапісу. Якраз біблейскасці Коласа ў «Новай зямлі» аніж не хацела заўважаць савецкае літаратуразнаўства. Не магло яно зразумець і Коласавага «новага запавеця» — «Сымона-музыку». «Зямль» Колас дасягнуў свайго неба. Як і «Новая зямля», «Сымон-

музыка» надзіва аўтабіяграфічная рэч. Але тая аўтабіяграфічнасць — рамантычная, сімвалічная. Біяграфічнасць, якая і па сёння даспеўваецца нашымі паэтамі (згадайма паэмы Уладзіміра Някляева «Прощча» і «Паланэз»). Праблемы таленту і ўлады, асобы і сацыяльнага асяроддзя на генетычным узроўні загадаваны ў беларускай паэзіі — на вечнасць уперад. *Гудам-звонам срэбна-медным
Звоняць званы на званіцы.
Звоняць званы ў час дзянніцы,
Надвечэр'ем ясна-бледным
Звоняць званы галасныя...
Браце мае, беларусы!
Ў страшнай кнізе людскіх спраў
Муціць, сам Бог для спакусы
Гэты край наш адзначаў...
Тут на нашых станавішчах
Польшча білася і Літва,
Каб на гэтых пажарышчах
Узмацнялася Масква...
Родны край, ты разарваны,
Паабал ад мяжы
Лях ліхі, Маскаль паганы
Моцна сцягаюць гужы...
Дык хіба ж мы праў не маем,
Сілы — шлях свой адзначаць
І сваім уласным краем
Край свой родны называць?*

А пасля «Новай зямлі» і «Сымона-музыкі» (з якой папярэднія цытаты, частка з якіх цензурай перароблена і ў сённяшніх школьных выданнях) Коласу ўжо заставалася адно — проста быць. Быць літаратурным патрыярхам, быць у адной асобе і Коласам, і Купалам (пасля смерці апошняга), гадаваць дзяцей і ўнукаў, прадстаўляць краіну-Беларусь, заступацца і асцерагацца. На ягоных вачах большавіцкай уладай знішчаліся цэлыя літаратурныя пакаленні, няволіліся і расстрэльваліся ягоныя сябры. Ён дапамагаў, чым мог, а не мог, шчыра ў тым прызнаваўся (да прыкладу, так у адным з лістоў і паведамліў вязню-драматургу Францішку Аляхновічу: не пішы мне болей).

Ён закрываўся ў сваім менскім доме і ў бязбожнае ліхалецце іграў на скрыпцы ды прачула спяваў біблейскія псалмы. А пасля гэтага мог паставіць подпіс пад некім падрыхтаваным для яго тэкстам — банальнай агіткай ці паклонам партыі.

Такім ён бачыцца і праз 125 гадоў ад свайго нараджэння: зернейкам ад зернейка, крывёю з крыві, косткай з косці тысячагадовага беларуса. І поўная разгадка Коласа — наперадзе. У нашай адвечнай мастацкай спрэчцы паміж «каласкамі» і «васількамі» ён, нібыта, цалкам за першых. Аднак колас — гэта ж таксама кветка...

Алесь Пашкевіч

МЕСЯЦАСЛОЎ

НЕЗАЛЕЖНАСЦІ МЕСЯЦА

Сучасны ліпень распачынаўся Днямі незалежнасцяў: Беларусі, ЗША, Летувы. 3-га маршывалі-гулялі-спявалі-танчылі беларуская сталіца ды абласныя гарады. 4-га ў Раўбічах у рэзідэнцыі амбасадаркі ЗША Карэн Сцюарт адбыўся ўрачысты прыём (на якім не выступіў ніводзін чыноўнік з МЗС РБ і дзе таксама гучаў дзяржаўны гімн). 6-га ў Летуве адзначаўся Дзень дзяржавы, звязаны з каранацыяй вялікага князя Міндоўга. У гэты дзень у 1253 годзе ў сваёй рэзідэнцыі ў беларускім Наваградку (тагачаснай сталіцы Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага) Міндоўг прымаў тытул караля. 10 ліпеня 1994 года Аляксандр Лукашэнка быў абраны прэзідэнтам Рэспублікі Беларусь. 27 ліпеня 1990 года Вярхоўны Савет прыняў Дэкларацыю аб дзяржаўным суверэнітэце Рэспублікі Беларусь. Гэты дзень адзначаецца з мінімальным размахам.

Кароль ад караля, як і незалежнасць ад незалежнасці, розныяцца...

ЛІТДЭСАНТ МЕСЯЦА

1 ліпеня ў чэшскім Брно пачаўся VIII фестываль «Месяц аўтарскага чытання». Яго ганаровымі замежнымі гасцямі сталі беларускія літаратары. Штодня цэлы ліпень на сцэне тэатра «Husa na provázku» («Гусь на канале») адбываліся літаратурныя чэшска-беларускія сустрэчы. З 60 аўтараў 30 былі запрошаныя з Беларусі і Беласточчыны: Уладзімер Арлоў, Аляксандр Рэзанаў, Уладзімір Някляеў, Леанід Дранько-Майсюк, Пятро Васючэнка, Ігар Бабкоў, Барыс Пятровіч, Андрэй Хадановіч, Альгерд Бахарэвіч, Андрэй Курэйчык, Ілья Сін, Вольга Гапеева, Джэці, Віктар Жыбуль, Надзея Артымовіч, Міра Лукша, Міхась Андрасюк, Макс Шчур, Аляксандр Лукашук, Ян Максіміюк, Сяргей Абламейка, Лявон Вольскі, Віктар Шалкевіч...

Сярод чэшскіх удзельнікаў былі Яхім Топал, Міхал Вівэг, Віёла Фішарава, Арношт Голдфлам, Павал Когаўт, Марцін Райнэр, Богдан Трояк і інш.

«ДЫВЕРСІІ» МЕСЯЦА

5 ліпеня ў вялікай канцэртнай зале Белдзяржфілармоніі адбыліся «Дыверсіі ў класіку»: унікальнае злучэнне смелай і арыгінальнай інтэрпрэтацыі фартэпіяна класікі з нечаканымі, парадаксальна складзенымі кантрапунктамі... Музычная вечарына была прымеркаваная да 15-годдзя дыпламатычных стасункаў паміж Літоўскай Рэспублікай і Рэспублікай Беларусь. Выступоўцамі сталі лаўрэат Нацыянальнай прэміі Летувы Пятрас Генюшас (фартэпіяна) і легенда джазавай музыкі Уладзімір Чэкасін.

ПРЭЗЕНТАЦЫЯ МЕСЯЦА

6 ліпеня у Мінску ў Беларускім ПЭН-цэнтры адбылася прэзентацыя паэтычнай кнігі Зьніча (Алега Бембеля) «За мурам». Новая кніга паэта — погляд інак на свецкае і рэлігійнае жыццё. Гучалі вершы ў аўтарскім выкананні, спяваў бард Андрэй Мельнікаў. «У Жыровічах абсалютна ўсе размаўляюць са мной па-беларуску, — прызнаўся Зьніч (інак Мікалай). — Духавенства вельмі добра ставіцца да беларускай мовы. Калі зайшла гаворка пра выданне гэтай кнігі, то яны дапамаглі ўсім, чым маглі».

Напрыканцы паэт-манах заклікаў прысутных прыехаць да яго ў Жыровічы.

ЦЫТАТА МЕСЯЦА

Кіраўнік Беларусі Аляксандр Лукашэнка 7 ліпеня павіншаваў суайчыннікаў са знамянальнай датай — 125-годдзем з дня нараджэння народнага паэта краіны Янкі Купалы. «Сённяшняя суверэнная Беларусь з высокім узроўнем эканамічнага, навуковага і культурнага развіцця з'яўляецца ўвасабленнем мар вялікага песняра, — адзначыў у віншаванні А. Лукашэнка. — Няхай і ў далейшым творчая спадчына Янкі Купалы будзе для нас прыкладам сапраўднага патрыятызму і самаадданнага служэння Радзіме».

Мары вялікага песняра ўвасобіліся? А як жа з Купалавай мовай, свабодай, гімнамі, сімваламі?..

ДЗЯРЖПОСТМАДЭРН МЕСЯЦА

У распушчанай прэзідэнтам Украіны Вярхоўнай Радзе быў зарэгістраваны, паведамліла «ргоUA», праект закона «Аб Дзяржаўным Сцягу Украіны».

Некаторыя парламентарыі прапанавалі змяніць размяшчэнне колераў на Дзяржаўным Сцягу, бо менавіта жоўта-блакітная каларыстыка, паводле іх і іхніх спасылкаў на кітайскія (?) вучэнні, трактуецца як прагрэсуючы ўпадок, няшчасце: сіні колер, маўляў, сімвалізуе Неба, а жоўты — Зямлю). «Супрацьлеглае размяшчэнне гэтых колераў усведамляецца як найбольш гарманічнае спалучэнне Неба і Зямлі, мужчынскага і жаночага пачаткаў і мае супрацьлеглае трактаванне — шчасце. Адсюль вынікае, што ў свецеўспрыманні больш чым аднаго мільярда насельніцтва Зямлі ўзняты над Украінай жоўта-блакітны сцяг, вобразна гаворачы, пазначае тое месца на планеце, дзе людзі абвясцілі панаванне «Закона Упадку», — гаворыцца ў тлумачальнай запісцы да згаданага законапраекта.

Праектам Закона прапануецца зацвердзіць Дзяржаўны Сцяг Украіны, які сімвалізуе пазітыўныя памкненні краіны, а менавіта: размяшчэнне жоўтай стужкі ў верхняй частцы сцягу, блакітнай — у ніжняй.

Са змены «з ног на галаву» нацыянальнай сімволікі пачынаўся росквіт і сучаснай Беларусі...

ЛІТНАВІНЫ

БЕРАСЦЕЙШЧЫНА ЛІТАРАТУРНАЯ

Пасведчанне аб рэгістрацыі арганізацыйнай структуры грамадскага аб'яднання атрымала Брэсцкае аддзяленне Саюза беларускіх пісьменнікаў (налічвае 23 пісьменнікі).

23 чэрвеня 2007 г. у Брэсце адбылося чарговае паседжанне

абласной філіі СБП, на якой абмяркоўваліся праблемы і клопаты творчай суполкі. Да ўступлення ў шэрагі СБП былі рэкамендованы Аляксей Белы і Кастусь Жмінько.

Днямі выйшаў з друку сумесны бюлетэнь творчага інтэлектуальнага клуба «Муза» і Брэсцкага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў «Выток».

Брэсцкае аддзяленне СБП на сустрэчы ў Белаазёрску

ДЛЯ ТЫХ, ХТО ЛЮБІЦЬ ВУШАМІ

Цягам трох дзён — з 27 па 29 чэрвеня — у фальварку «Добрыя мыслі» адбывалася прэзентацыя мультымедыйнага дыску «Начная чытанка», выдадзенага «Радзёй Свабода».

У складанцы — рэчы на любы густ і розных жанраў. Да прыкладу, Лявон Вольскі і Адам Глобус чыталі свае казкі, Віктар Шалкевіч — мініп'есы, Альгерд Бахарэвіч, Ева Вежнавец і Югася Каляда — апавяданні. Ёсць таксама і пераклады — Сяргук Мядзведзеў чытаў урыўкі з пакуль што не надрукаванай па-беларуску кнігі амерыканца Чака Паланюка «Байцоўскі клуб», Вераніка Бяльковіч — з першай кнігі серыі сучаснай чэшскай літаратуры рамана Ганы Андранікавай «Гук сонечнага гадзінніка».

А найбольш у «Начной чытанцы» паэзіі: свае вершы чыталі паэты розных пакаленняў. Сярод іх Рыгор Барадулін, Уладзімір Някляеў, Аляксандр Рэзанаў, Міхал Анемпадыстаў, Віктар Жыбуль, Вольга Гапеева, Вальжына Морт, Сяргей Прылуцкі, Джэці, Анатоль Івашчанка, Андрэй Хадановіч.

Для тых, хто не патрапіў у першы зборнік, абяцаецца працяг.

МАЕМ ДОБРУЮ НАВІНУ

Шаноўныя сябры! Маем добрую навіну: Берасцейская філія Саюза беларускіх пісьменнікаў паспяхова перарэгістравана, што засведчана афіцыйным дакументам і змацавана адпаведнай пячаткай Брэсцкага аблвыканкаму.

Віншваем! Чыноўнікаў: ім хапіла здаровага сэнсу і мудрай развагі больш не ствараць праблемаў на пустым месцы. Кіраўнікоў навучальных, культурна-асветніцкіх устаноў ды прадпрыемстваў: яны могуць ужо не баяцца запрашаць нас дзеля ўдзелу ў афіцыйных культурніцкіх мерапрыемствах і зычліва спрыяць у наладзе аўтарскіх літаратурных чытанняў. Кожнага берасцейскага літаратара, хто ў зламаныя пару змусовага расколу яшчэ нядаўна адзінай пісьменніцкай арганізацыі адмовіўся «жертвовать лицом ради положения» (Барыс Пастарнак) і працягвае з

годнасцю слугаваць духоўным ідэалам беларускага народу.

Творчай інтэлігенцыі даўно ўжо вельмі няпроста і жыць, і працаваць: дзяржава адхіснулася ад нас. Гісторыя ж чалавечтва, як і ўласна шматвяковая гісторыя Беларусі, сведчыць: там, дзе вычэрпваецца святло, гусцее цемра, і туды, скулы выцягваюцца Бог, прыходзіць д'ябал. Найактыўней процістаць гэтаму, нароўні са святарамі, могуць хіба толькі пісьменнікі («напачатку было Слова!»): верай у вяршэнства Любоўі, самаахвярным творчым духам і непадкупным сумленнем. Вось чаму праўдзівае, вольнае слова павінна мець як мага шырэйшы розгалас падупаданым усякім разбуральным спакусам грамадстве. Аднак... Наша мара наладзіць сталы выпуск уласнай літаратурнай газеты пакуль так і застаецца прывіднай марай: няма грошай. Дасць Бог, можа, калі-небудзь та-небудзь і падасць нам руку дапамогі. А пакуль — шчыра падзякуйма лунінецкай «Музе» за прапанову супрацоўніцтва і пагуртуймася вакол гэтага

сціплага самвыдатнага бюлетэня. Дасылайма сюды, з улікам плошчы, свае творы — вершы, нататкі, замалёўкі, кароткія эсэікі. І, канешне, інфармацыю пра цікавыя кніжныя навінкі, пра свае сустрэчы з чытачамі. Разгортайма далей гісторыю нашага творчага «берасцейскага вогнішча», як пра тое рупіўся незабыўны Уладзімір Андрэевіч Калеснік.

Ніна МАЦЯШ, старшыня Брэсцкага аддзялення Саюза беларускіх пісьменнікаў

АДРЭДАКЦЫЯ. Правялебая спадарыня Ніна, дарагія літаратары Берасцейшчыны! Шчыра віншваем усіх вас з тым, што вы годна прадстаўляеце нацыянальную творчасць, яе традыцыі і сучаснасць. Мы радуемся, што мы ўсе — разам, і нас — не адолець!

Мара наладзіць сталы выпуск уласнай літаратурнай газеты, пра якую згадвае спадарыня Ніна ў сваім кранальна-сардэчным звароце, ажыццяўляецца. «Літаратурная Беларусь» — наш супольны праект. Будзем ствараць яго разам!

АДКРЫЦЦЁ САКРАТА

У беларускай дыяспары разгарэўся скандал.

Адзін з лідэраў беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы пісьменнік, публіцыст і выдавец (тры гады таму прэзідэнт Польшчы ўручыў яму прэстыжную міжнародную літпрэмію)

Сакрат Яновіч у люстрацыйнай анкеце прызнаўся, што ў 1958–1970 гадах быў супрацоўнікам польскай службы бяспекі (тамтэйшае КДБ). Па сведчанні пісьменніка, ён веў назіранне за супрацоўнікамі беларускага штотыднёвіка «Ніва» і членамі Беларускага грамадска-культурнага таварыства ў Польшчы. Сакрат Яновіч сцвярджае, што рабіў усё магчымае, толькі б спецслужбы адчапіліся ад яго, і не браў за «працу» грошай...

11 (3)

АКТУАЛІІ

▶ БОЛЬ

ШТО З НАМІ ДЗЕЕЦЦА?

Алесь РЫБАК

Не прабачаюць здраду нашы зоркі.

Ніна Маціш

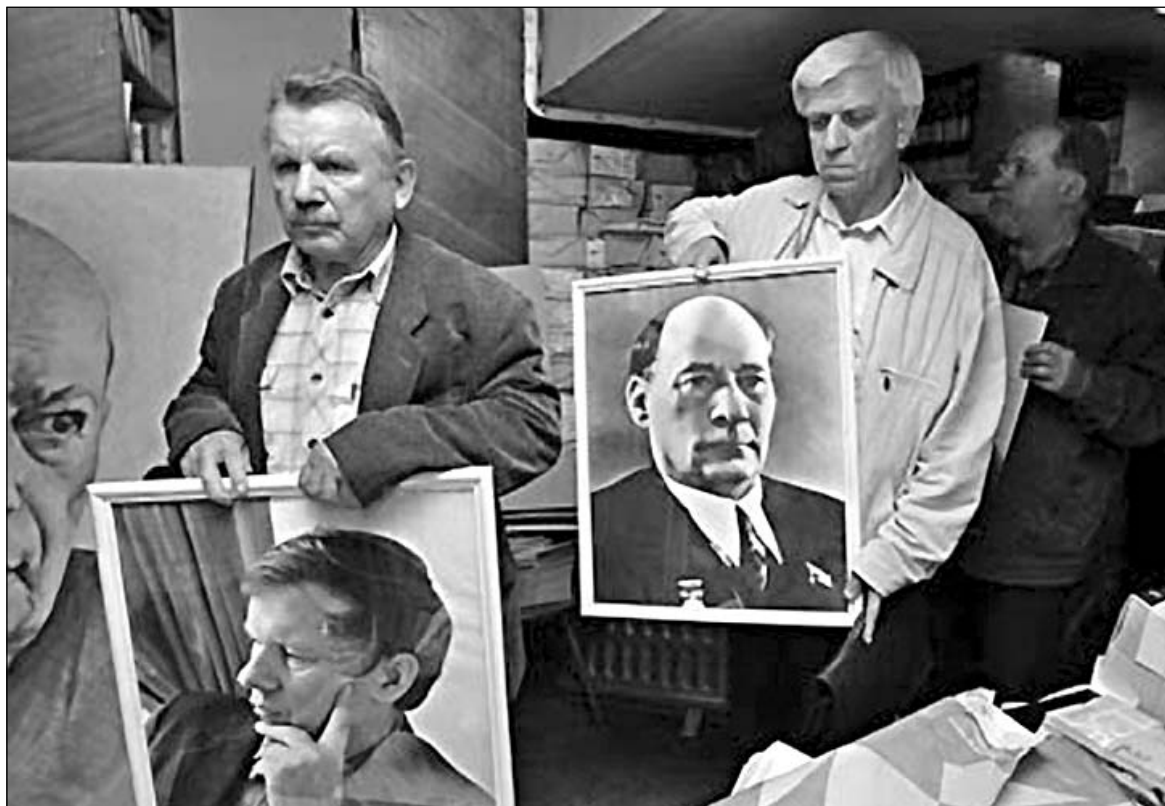
Я часта думаю пра свой лёс, лёс калегаў па пярэ. І калі на чамі не спіцца (не ведаю, старасць таму прычына ці сённяшняя рэалі так даймаюць), да спазмаў у горле гняце клопат, як быць творчаму чалавеку ва ўмовах дзікага наскоку на ўсё святое, чым жыў не адно дзесяцігоддзе. Гэтым святым для мяне было і, пакуль яшчэ дыхаю, застаецца літаратура і служэнне ёй. А з пісьменнікамі, творцамі літаратуры, маладымі ці досыць ужо стальмі, Бог ведае што сёння дзеецца. Перш за ўсё маю на ўвазе тых, хто не вытрымаў прэсінгу ўладаў і ці застаўся ў чаканні лепшых, шчаслівейшых дзён для сваёй творчасці, ці, яшчэ горш, падаўся ў прочкі, г. зн. пайшоў служыць парабкам за тую ці іншую падачку ад пана. Панам тым з'яўляецца новаствораны саюз-клон, які адабраў ад ранейшага Саюза спрадвечны яго назой, паспрыяў у пазбаўленні ягонай маёмасці, карацей кажучы, пусціў па ветры. І рабілася гэтае беззаконне рукамі ці паатурнем, цыннічным, з самазадаволенай ухмылкай «А ты іх» тых, хто яшчэ нядаўна лісліва стаяў перад Броўкам, Танкам, Шамякіным, стаяў перад Радай Саюза пісьменнікаў, абранай з лепшых прадстаўнікоў творчай арганізацыі, і кляўся сумленна служыць літаратуры, быць праўдзівым і справядлівым. І яго прымалі ў суполку пабрацімаў, робячы скідку на нярэдку і відочную часам слабінку ягоных літаратурных памкненняў. І ўжо ў гэты ці на наступны дзень ён, новаспечаны член, на законных падставах нёс другую заяву, каб яго зафіксавалі ў дакументах як сябра Літаратурнага фонду з усімі вынікаючымі адсюль наступствамі: правам на кватэру, набывшчэ машыны, таннай пуцёўкі ў Дом творчасці, на хутэйшае прасоўванне ў друку сваёй прадукцыі.

Я пішу гэтыя радкі з чыстым сумленнем адносна сябе: ніякіх з пералічаных дабраў я не скарыстаў, хоць працаваў у апарате Саюза пісьменнікаў сем гадоў з ранку да позняга вечара. Калі ж адыходзіў на рэдактарскую пасаду ў выдавецтва «Мастацкай літаратуры», многія ўдовы памерлых пісьменнікаў групкай прыйшлі ў Дом літаратара і па-свойму дзячылі мне за клопат пра іх слязамі шкадавання, а адна з іх падпісала на двухтомніку мужа не толькі мае прозвішча з вялікай літары, але і слова чалавек. І гэта было для мяне самай высокай ацэнкай.

Зараз многія, хтоў тыя гады наведваў Саюз пісьменнікаў толькі дзеля таго, каб парагатаць ці так памянціць языкам, гэтай лайдацкай звычкі не пазбавіліся і сёння. Пры сустрэчы адзін з адным, сытна ікаючы, разважаюць: «Ат, што яны, штатнікі тыя, рабілі? Балаўство адно...» І не бачылі ці не хацелі бачыць, што ў Доме літаратара, які падпарадкоўваўся Саюзу пісьменнікаў, няспынна, зімой і ўлетку, віра-

Класікаў і сучаснікаў нацыянальнай літаратуры выганяюць з Дома літаратара. Мінск, лета 2006 г.

вала жыццё, праводзіліся сотні розных мерапрыемстваў мясцовага і ўсесаюзнага маштабу, працавалі секцыі, абмяркоўвалася творчасць маладых празаікаў і паэтаў, арганізаваліся паездкі пісьменнікаў на выступы ў калектывах працоўных, пісаліся віншавальныя адрасы юбілярам і пісьмы-хадаініцтваў аб іх узнагароджанні... Карацей кажучы, не было прудых ад працы. А яшчэ ж па поклічу душы хацелася і пісаць сваё, на што вельмі і вельмі не ставала часу.

Сёння ў Доме літаратара (хаця які гэта Дом літаратара, хутчэй я назваў бы нядаўна святы для нас будынак, які ўзводзіўся для пісьменнікаў, домам бессаромных пагулянак усялякай чыноўнай і іншай грашовай публікі), дык вось у гэтым доме зараз рэдка калі ступае хага творцы. Нас выжылі з нашае хаты, не даўшы нічога ўзамен, выжылі нахрапіста і цыннічна, нават не дазволілі захаваць мемуарыяльны кабінет Максіма Танка. З гэтага кабінета партреты Янкі Купалы, Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, іншых класікаў беларускай літаратуры выносілі, як на пахаванні, толькі не на цыры-

монію развітання з нябожчыкам, а ў халодныя і змрочныя сутарэнні падвалаў (з якіх у хуткім часе іх таксама выгналі).

А бібліятэка, з сотнямі аўтографу самых славурых пісьменнікаў не толькі Беларусі, але і ўсяго былога Савецкага Саюза, іншых краінаў свету. Такой бібліятэкай магла б ганарыцца любая цывілізаваная нацыя. Улады змусілі яе раскурочыць, каб вызваліць плошчу ўсё для тых жа пагулянак, на якіх можна зарабляць немалыя грошы. Не вызвалілі б, дык тысячы каштоўных тамоў трапілі б на сметнік.

Вы, члены іншай «кланавай» суполкі, прыйшлі ў тыя маркотныя хвіліны ў Дом літаратара, запалалі праведным гневам супраць такога кашчунства? Не, ніводзін з вас не паказаў носа, нібы ўсё гэта вас не тычылася. Божа праведны, няўжо так астылі вашыя сэрцы, а на вочы апусцілася імгла? А многія з вас быццам і небагія людзі, і прыстойныя пісьменнікі. Але я, ведаючы ўсё гэта, зараз не паверу ніводнаму вашаму радку, дзе гаворыцца пра справядлівасць, чуласць, любоў да чалавека. Думаю, калі-небудзь адвернуцца ад вашых

няшчырых твораў і чытачы, якія любяць беларушчыну і дзеля яе гатовыя нават ісці за краты. Ці знайшоўся сярод вас хто такі смелы і справядлівы і сказаў вашаму куміру, уладальніку «залатога пярэ», які і гаварыць саромееца, а мо і не ўмее, па-беларуску: «Што ж вы, шаноўны і ўладальнікі, робіце з нашымі калегамі па пярэ? Апомніцеся, пакуль не позна! А не, дык мы пакідаем вас». Упэўнены, наўрад ці хто сказаў такое свайму шэфу. Многія найперш думалі, як бы лаўчэй уладкаваць свой быт, прасунуцца ў кар'еры, таксама стаць уладальнікам «залатога пярэ». (На здароўе, як кажуць, калі яно сапраўды залатое, а не з іржавай жалязкі.) тады, маўляў, маё карытца будзе з беражкам.

Я зусім не супраць іншага саюза, іншага стылю працы, іншых ідэалагічных догмаў. Кожнаму, як кажуць, сваё. Але быць чалавекам чулым і справядлівым, спачуваць чужой бядзе, – ці не ў гэтым прызначэнне пісьменніка, калі ён лічыць сябе сапраўдным. Аднак пра якія спачуванне і чуласць можна казаць?

Мяне да глыбіні душы ўразіла і здзівіла, што нават на пахаванне

народнага пісьменніка Беларусі, усімі бясконца любімага намі Янкі Брыля прыйшлі лічаныя члены новастворанага саюза. Ды і тыя, што трапілі на жалобу, нека тупіліся па завуголлі, некага ці то баючыся (бронь бог калі ўбачаць і данясуць каму трэба, што ты быў на пахаванні «няправільнага» пісьменніка, «уладара чалавечых дум», – развітацца з класікам не прыйшоў аніводзін дзяржаўны чыноўнік!), ці то саромеліся апошні раз глянуць яму ў твар, сустрэцца позіркам з многімі сваімі былымі папалчнікамі-саратнікамі па літаратурнай справе. А яны ж, «кланавыцы», многія з іх, вучыліся ў Янкі Брыля майстэрству (ці навучыліся, не бяруся меркаваць, а вось брылёўскай чуласці, сардэчнасці, урэшце, грамадзянскасці не перанялі ад яго ні на макавае зернетка, пісалі па ягонай творчасці навуковыя працы, зараблялі званні і грошы.

Забыліся гэтыя людзі Бога. Але хай ён ім даруе. Толькі ці даруе ім гісторыя, урокаў якой яны не спасціглі і, аслеплення часовым сваім «трыумфам», не хочучь вучыцца? Сёння многія з тых, хто пайшоў ці збіраецца ісці ў новы саюз, слёзна апраўдваюцца, што, маўляў, ім на шыі ледзьве не пельку зацягвалі, пагражалі выкінуць з выдавецкага плана, выкрэсліць з тэатральных афішаў такое дарагое іх воку і слыху іхняе прозвішча, не працягнуць кантракту на працу, хоць чалавек той даўно пенсійнага ўзросту...

Яно і праўда, ізюверскіх метадаў уздзеяння на хістка душы ва ўладаў больш чым дастаткова. Але ж бальшыню, самую свядомую і таленавітую бальшыню, на сённяшні дзень 550 членаў «старога» Саюза беларускіх пісьменнікаў, не зламалі, не запалохалі ніякія рэпрэсіўныя меры. Вядома ж, гэтым «няправільным» пісьменнікам таксама хочацца і працаваць дзе-небудзь, карміць сябе і сям'ю, і выдавацца, і рухацца ўверх па службовай лесвіцы. Невыносна цяжка ім, абкладзеным чырвонымі сцяжкамі. Але яны трываюць і будуць трываць, чаго б гэта ім ні каштавала. На здзелку са сваім сумленнем яны не пойдучь.

У нечалавечых умовах, без аніякага памяшкання, без капейкі грошай, на адным толькі энтузіязме і веры ў праўду працуе сёння Саюз беларускіх пісьменнікаў. Яго душаць штрафамі, судамі, закідаюць паперамі з новымі і новымі пагрозамі, ён адбіваецца ад шматлікіх санкцый з боку суровых уладаў. Але і ў такіх дзікіх варунках ён не падае духам, трымаецца і дзейнічае, плануе сваю працу на сённяшні дзень і на бліжэйшую перспектыву, праводзіць вечарыны і сустрэчы, займаецца кнігавыданнем, арганізоўвае працу секцый, ладзіць сустрэчы ў розных калектывах рэспублікі, прымае ў свае шэрагі новых і новых сяброў. А тых, хто жадае стаць членам нашай творчай арганізацыі, больш чым дастаткова. Вось толькі нядаўна Рада Саюза беларускіх пісьменнікаў ухваліла, пасля папярэдняга разгляду на секцыях і ў прыёмнай камісіі, чатырнаццаць членаў нашай найбольш пісьменніцкай суполкі, у кожнага з якіх за плячыма цікавы і творчы, і жыццёвы багаж. А на чарзе – новыя і новыя кандыдатуры творцаў, якія жадаюць уступіць у саюз пісьменнікаў не дзеля ўласнай выгады, а каб служыць літаратуры і свайму люду.

Чэрвень 2007 г.

БІБЛІЯТЭКА

12 (4)

▶ РЭЦЭНЗІЯ

ШЭДЭЎР ПРОСІЦЬ
ПЕРАКЛАДУ
ШЭДЭЎРАЛЬНАГА

Якуб Колас. *Новая зямля: Поема / Пер. з білорус. В. Стралка; Передм. А. Верцінскога; Пислямова, комент. Я. Янушкевіча.* — Кіев: *Український письменник*, 2006. — 302 с.

Прэамбулы да майго асноўнага сцвярджэння не будзе, і вось яно — мае асноўнае сцвярджэнне: з'яўленне ў Украіне перакладу паэмы Якуба Коласа «Новая зямля», учыненага Валерыем Стралком, — падзея з прыемных, значных, вялікіх, падзея не толькі ў Украіне і ў нашай Беларусі, бо несумненна ўсеславянскага маштабу. Вядома, веліч твора найперш абумоўлівае веліч яго перакладу, як і значэнне арыгінала яго значэнне абумоўлівае. Усеславянскасць жа маштабу мастацкага перакладу В. Стралка звязаная яшчэ і з тым, што ён сваім вельмі высокім узроўнем стане зіхоткай з'явай у сям'і перакладаў паэмы Якуба Коласа на расійскую і польскую мовы. Нас уцешваў нядаўні пераклад яе на польскую Чэславам Сенохам, і як бы з ім напару пайшоў пераклад украінскі, які не выпадкова выйшаў з-пад пяра В. Стралка — не навічка ў мастацкім перакладзе. У цэлым увагуле сённяшні поспех у перакладзе Коласавай паэмы не толькі ад вопытнасці В. Стралка, мэтанакіраванасці, працавітасці, але і ў залежнасці ад высокай культуры украінскага перакладчыцкай школы, нацыянальнага украінскага перакладу. Тут, не вельмі апошняю дужку разгортваючы, давайце ўспомнім адно пераклад «Пана Тадэвуша» Адама Міцкевіча Максіма Рыльскага, пераклад Максіма Багдановіча Рамана Лубкіўскага.

Пераклад «Новай зямлі» выйшаў напрыканцы мінулага года ў Кіеве, у выдавецтве «Українські письменнік». Мушу сказаць, што ўражвае само яго выданне, афармленне кнігі перакладу. Хораша гучыць прадмова да яго Анатоля Вярцінскага, звернутая да шануюнага украінскага чытача, з вымоўнаю назвай «Новае жыццё «Новай

зямлі». Пераклад яе В. Стралка сапраўды даў Коласавай паэме новае жыццё. Несумненна ўспрымання перакладу украінскім чытачом дапаможа і сціслы «Каментарый» да яго Язэпа Янушкевіча, як і ягонае ж пасляслоўе «Пасляслоўе беларускай зямлі», як і заўвагі самога перакладчыка, дадзеныя ў канцы кнігі. Загалавак жа пасляслоўя Я. Янушкевіча асабліва шматзначны тым, што роўна адносіцца як да самой паэмы Якуба Коласа, так і да яе перакладу В. Стралка, які з поспехам перадае само настраёвае гучанне, саму музыку верша, якім «Новая зямля» беларускім народным песняром напісаная.

Чым жа вымяраецца культура перакладу? Можна, перш за ўсё менавіта перадачай прасодыі арыгі-

нала як адной з асноўных ягоных рысаў. Каб пераканацца ў чуйнасці перакладчыка да Коласаўскіх тону, настрою, музыкі, думаецца, хопіць пачуць украінскае гучанне так шырока ў нашым народзе вядомага зачыну паэмы: «Мой родны кут, як ты мне мілы...»
*Мій куте рідний, серцю милий!..
Тебе забуць не маю сили!..
Частенько, втомлений шляхами,
Весни убогої літамі,
В думках до тебе запливаю
І там душою спочываю...*

Эквіліярнасць — яна таксама адзін з найпершых крытэрыяў перакладу, які, вядома, крута абавязвае паэзію малых формаў: трыялет — трыялет: восем радкоў; санет — санет: чатырнаццаць радкоў. Пераклады буйных паэ-

тычных формаў больш вольныя ў эквіліярнасці. Успомнім, што, напрыклад, пераклад паэмы «Пан Тадэвуш» Язэпа Семязона быў з нарошчваннем яе радкоў, больш, чым на тысячу, і гэта — сам перакладчык тлумачыў — рабілася ім свядома: дзеля захавання паўнаты жывапіснасці арыгінала. З іншым Якуб Колас сутыкнуўся, калі ягоную «Новую зямлю» на расійскую мову перакладаў Я. Гарадзецкі: больш тысячы радкоў паэмы ім было апушчана па прычыне нібы іх непаэтычнасці. Пераклад жа «Новай зямлі» В. Стралка — пераклад радок у радок, і гэта несумненна заслуга перакладчыка. Можна, канешне, знайсці ў яго дзе-што крышку неўпапад, як, напрыклад, радок пра блінцы, у якім Міхалавы дзеці «хоць геаметрыі не зналі, іх на квадраты разразалі». У перакладзе дзеці не рэжучь аладкі на квадраты, а рвуць іх. Рваць на квадраты, канешне, — не вельмі парвеш, але вось гэтка «зрывь» ў перакладзе вельмі, вельмі радкія... Дух Якуба Коласа, яго маляўнічасць пануе спрэс..

І што яны пануюць, на гэта ёсць прычыны, і, пэўна, найпершая — роднасць, блізкасць моваў — беларускай і украінскай. Пospех В. Стралка чакаў і дзякуючы гэтай блізкасці — асабліва ў дзеяслоўным свеце, у дзеясловах, якія як у беларускай, так і ва украінскай мовах адначасова маляўніча-эмацыйныя, жывапісна-экспрэсіўныя. Расійскі глагол, залежны ад царкоўна-славянскай кніжнасці, такой інварыянтнасці дзеяслова, звязанай з экспрэсіўнай выразнасцю, не мае. І, пэўна, таму ў расійскіх перакладчыкаў стыль, прасодыя «Новай зямлі» не так ажывалі, як яны жывуць у перакладзе украінскай мовай. І каб быць тут больш зразуметым, прывяду некалькі прыкладаў:
*Межи двох лав під образами
Тулівся стіл...
І ополоник час від часу
В ній бовтав тісто і щоразу
Шпурляе того на сквородку.
— Сідай, Язене! — Хай сідають,
А я приткнуся потім скраю...*

Як бачым, і ў Якуба Коласа, і ў перакладчыка «стол туліцца», апалонік боўтае, сусед да стала прытыкаецца. У Якуба Коласа, праўда, «апалонік... кідаў цеста ў скавародку», а ў перакладчыка ён яго шпурляе. Атрымліваецца, што перакладчык яшчэ выразней, багацей учыняе традыцыю Якуба Коласа ў выкарыстанні маляўніча-экспрэсіўнай дзеяслоўнай палітры.

Скажам яшчэ, што сцвярджае Коласаву народнасць, беларускасць. Поўніцу яе, вядома, шчыра ў перакладзе «заакругляюць» і

украінскі паказ беларуска-побывавага, ад беларускіх нораваў:
*І ось нарешті час прощання,
Останні цмоки, побажання...
— Ну, не кривдуйтеся... Бувайте!
Коли не так що, вибачайте!*

Увогуле і змест, і форму Коласавага шэдэўра перакладчыку ўдалося перадаць, можна сказаць, шэдэўральна. І спецыяльна вылучу ўдаласць перакладу фінальных мясцінаў Коласавай эпопеі, яе трагічнай завостранасці сюжэта, кульмінацыі канцэпцыі, ідэйнай накіраванасці. Даўно мінуў час, калі вульгарызатарская крытыка 30-х гадоў мінулага стагоддзя аб'яўляла паэму «Новая зямля» паэтызацыяй кулацтва, дробна-буржуазнага ўласніцтва. У залежнасці ад яе аказаліся расійскія перакладчыкі даваеннага і пасляваеннага часу. Іх праўкі канцоўкі Коласавага эпаса як нібы паэтызацыі новага калгаснага ладу, закліку да яго не абшлі і Коласавага арыгінала паэмы, і першыя пасляваенныя трактоўкі яго беларускай крытыкай. У крытыцы 60-70-х гадоў, дзякуючы даследаванням Ю. Пшыркова, А. Адамовіча, праўда ідэйнага зместу велічнай паэмы Якуба Коласа была ўсталявана. І гэта натуральна, што яе падтрымаў сваім перакладам украінскі сённяшні перакладчык — натуральна і ўхвальна. Больш таго, менавіта Коласаву задуму «Новай зямлі» як паэмы біблейнага пафасу, пошуку зямлі абяцанай перакладчык вельмі выразна яшчэ і падкрэсліў.

Чытаем Якуба Коласа, пасмартныя словы асноўнага героя «Новай зямлі» Міхала, звернутыя да Антося:
*— Антосяка!.. Родны мой! Канаю...
Бог не судзіў мне бачыць волі,
І кідаць зерне ў свае ролі...
Чытаем пераклад гэтых радкоў у В. Стралка:
— Антосяку!.. Рідний мій! Канаю...
Господь не дав діждатись долі...
Ростити хліб на власнім полі...*

У Якуба Коласа «свае ролі», у перакладчыка «ўласнае поле», і гэтым якасць выразнай выяўляецца ідэя Якуба Коласа аб пошуку ў дарэвалюцыйным часе беларускім сялянствам зямлі як уласнасці, як апоры, якая не здрадзіць.

Думаецца, што падобныя ў перакладзе Валерыя Стралка ўвыражэнні асноўнай думкі Якуба Коласа як творцы вялікага нацыянальнага эпаса украінскі яго пераклад хораша ўпакінаюць. Удачы украінскага перакладчыка не могуць нас не радаваць. Верыцца таксама, што і украінскі чытач будзе ўдзячны яму за ягонае збліжэнне з веліччу і харавом паэмы Якуба Коласа.

Алег Лойка,
член-карэспандэнт НАН
Беларусі

▶ ДРУК

ДВАЦЦАЦЬ ВОСЬМЫ «ДЗЕЯСЛОЎ»

У падпісчыкаў і ў продажы з'явіўся новы нумар (па агульнай перыядызацыі — 28-ы) літаратурна-мастацкага часопіса «Дзеяслоў».

Адметнасць выдання — у ягонай анталогічнасці. «Дзеяслоў» упершыню прапануе мініанталогію сучаснай шведскай паэзіі (у перакладзе на беларускую Дзмітры Плакса). Гэта першае набліжэнне літаратурнай Беларусі да творчасці скандынаўскай

суседкі. Да ўсяго, на старонках новага «Дзеяслова» апублікаваная і своеасабліва анталогія сучаснай маладой беларускай літаратуры, — творы пераможцаў конкурсу, прысвечанага 100-годдзю «Нашай Нівы».

Гурманам паэзіі розных густаў будучь даспадобы паэзія Васіля Зуёнка, Сяргея Законнікава, Леаніда Дранько-Майсюка, у прозе раўнадушнымі не пакінуць містычная аповесць Людмілы Рублеўскай «Ночы на Плябанскіх Мльнях», апавядан-

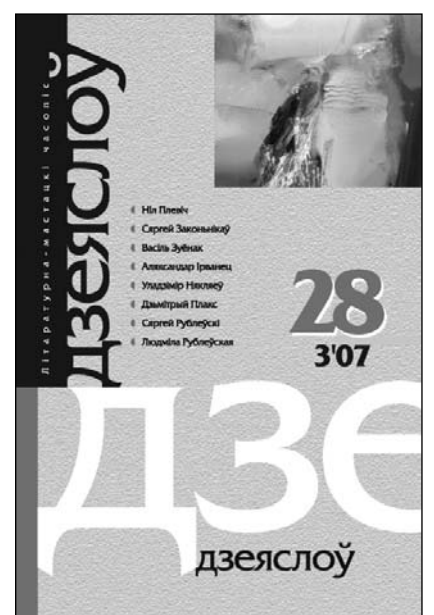
ні Сяргея Рублеўскага, Алеся Аркуша і Віктара Ледзенева.

«Дзеяслоў» друкуе біяграфічны нарыс Уладзіміра Някляева «Шлях», прысвечаны 125-годдзю дня нараджэння Янкі Купалы і ў якім асвятляецца загадка смерці паэта, а таксама старонкі кнігі эсэ Ніла Гілевіча «Пры крыніцах гаючае вадзь», бібліяграфічны нарыс Сяргея Шапрана пра лёс і творчасць Васіля Быкава.

У раздзеле «Крытыка» — штырых да партрэта пісьменніка Юры Станкевіча, зробленыя Сяр-

геям Грышкевічам. У «Інтэрв'ю» — гутаркі з празаікам Уладзімірам Сцяпанам і скульптарам Гэнікам Лойкам. «Дзеяслоўная» бліц-крытыка падае размовы пра новую кнігу з бібліятэчкі «Нашай Нівы» «Жанчыны выходзяць з-пад кантролю».

Аператыўна пазнаёміцца з новымі нумарамі «Дзеяслова» можна праз афіцыйную падпіску (у любым папковым аддзяленні, падпісны індэкс 74813). Прачытаць «Дзеяслоў» можна ў Інтэрнэце на сайце www.dziejaslou.by.

▶ ПАМЯЦЬ

МІНУЛАПРЫСУТНАСЦЬ

да 95-х угодкаў з дня народзінаў і 30-годдзя з дня смерці Уладзіміра Карпава

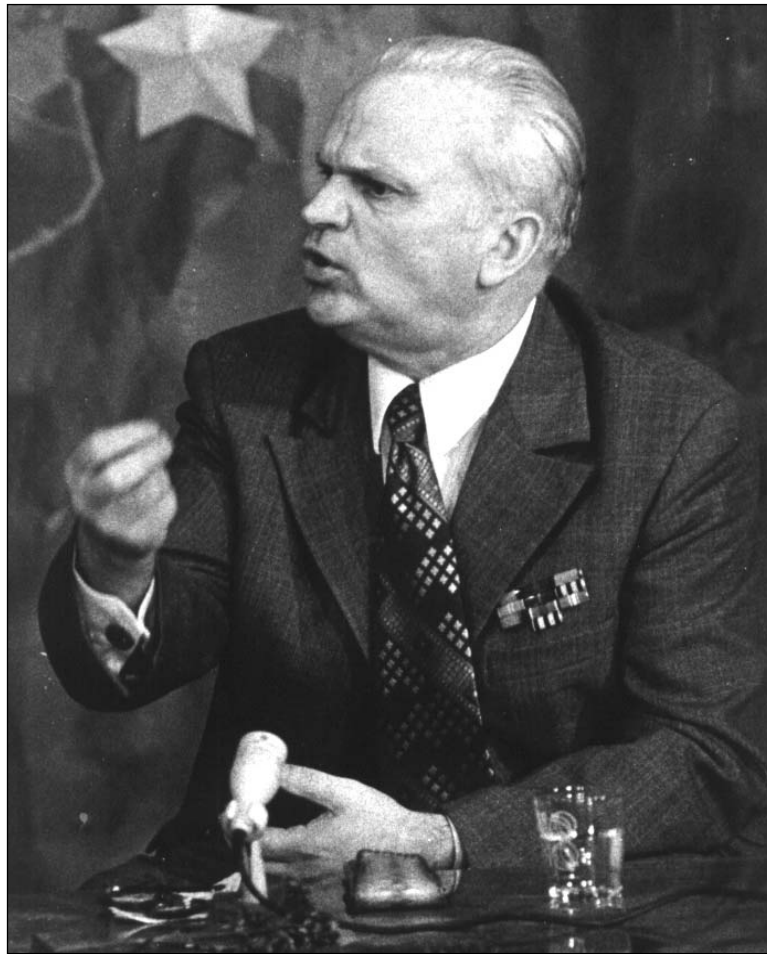
Ёсць такі феномен — мінулае: чалавек парываецца з часу, а мінулае наганяе яго... У прадмове да збору твораў Уладзіміра Карпава, якія ў пяці тамах выйшлі з выдавецтва «Мастацкая літаратура» ў васьмідзесятыя гады, Іван Шамякін напісаў: «Мінулае жыве ў чалавеку або як гонар і слава, або як пракляцце. Ад мінулага залежыць, хоча таго чалавек ці не, яго сённяшняе жыццё». Словы катэгарычныя, але яны яскрава выяўляюць феноменальны свет літаратуры і эпохі франтавых беларускіх пісьменнікаў. У аснове гэтага неразгаду — унутранае часазлічэнне творцы, незагойны псіхічны час, ператвораны праз ахвярнасць і страты ў славу і гонар; прамінулыя хвіліны і гады маладосці як бы адбываюцца паўзбежна з сучаснасцю, уплываюць на яе, прадвызначаюць... і даўнія падзеі накіравана, абвострана жывуць у душы лёсаўтваральнай мінуўшчынаю.

Уладзімір Карпаў — адзін з яскравых прадстаўнікоў гэтага жывога і неўміручага часу душы. Ужо само ягонае з'яўленне ў беларускай прасторы — феноменальна акалічнасць і дзіўная загадка. У маленстве, у дваццатых гадах ён патрапіў у Беларусь з Расіі. На Гомельшчыну, у прыдняпроўскую вёску Ёлча, яго прывезла маці, ратуючыся ад голаду на Паволжы. Беларусь сталася ягоным лёсам, а беларуская мова роднай стыхіяй і мовай ягоных мастацкіх і літаратурнаўчых твораў. Жывапрысутныя даўніна, маленства зрабіліся лёсавым стрыжнем пісьменніка. У сваіх успамінах ён напісаў: «Пасля я жыў і працаваў шмат у якіх вёсках Камарыншчыны, ды павага і лободу да людзей, якія прытулілі нашу сям'ю, ідуць усё-такі з Ёлчы. І тут я, у свае дзесяць год, прысягнуў аддзячыць ім, чым толькі будзе ў маіх сілах».

Адметнасць творчасці пісьменнікаў ваеннае пары — і ў асабістай чыннай прылучанасці да драматызму свае літаратуры, лёсаў герояў, сюжэтных калізіяў. На старонках кніг — сапраўдныя людзі, насамрэчныя падзеі, гісторыя... Гэта літаратура мужнасці і праўды, творчасць чулае супрысутнасці з рэальнасцю. У той пары няма літаратара, які б не

трымаў у руках зброю; тут кожны лёс — легенда. Творы Уладзіміра Карпава, як і творы ягоных сучаснікаў, поўныя яскравых і трагічных фотаздымкаў памяці, у якіх адлюстравалася жорсткая рэчаіснасць вайны; аднак кожны здымак — гэта і ўласны адбітак творцы на гістарычнай аснове, ягоны асабісты ўражанні й перажыванні. Партызанскі рух на Беларусі, мінскае падполле, мінскае гета... — пачанае Уладзімірам Карпавым у сапраўднасці і наноў перажытае ім у літаратуры. У складзе разведгрупы ён двойчы дэсантаваўся на акупаваную немцамі тэрыторыю, удзельнічаў у баёх, у барацьбе мінскіх падпольшчыкаў, вызваляў Мінск, у які ўвайшоў сярод першых... Спрадвечны змрочны беларускі вобраз — крывавыя берагі Нямігі — жывою мінуўшчынай скрозьпрысутнічае ў творчасці й лёсе пісьменніка.

Літаратура франтавікоў адметная сваёй гуманістычнай ідэяй. Іх гуманізм — то не абстрактны пафас; гэта гуманізм ваяроў — ідэя, знойдзена ў жорсткасці і самаахвярнасці, здабытая ў бязлітасным змаганні, дзе на кон перамогі пастаўленае ўласнае жыццё. У гэтай бескампраміснай ідэі добра не існуе згодніцтва, няма паўколераў і палёгкі самому сабе... — тут усё

Уладзімір Карпаў 9 траўня 1975 г. падчас запісу тэлеперадачы. Фота з сямейнага архіву.

падпарадкаванае чысціні, усё святапрынесенае на ейны алтар. Кнігі Уладзіміра Карпава прасякнутыя гэтым дзівосным і ясным святлом добра. Героі ягоных твораў — будаўнікі гораду. Гэта ўчорашнія салдаты; яны падымаюць з попелу Мінск, будуць дамы і заводаўскія цэхі на разбураным і замініраваным гарадзішчы...

Уладзімір Карпаў — бадай што першы, хто ў роднай літаратуры шырока звярнуўся да гарадскога тэматыкі. Аднак, як адзначаў Іван Шамякін, ягоная проза вельмі адрозніваецца ад «індустрыяльных» раманаў тагачаснае эпохі; ягоныя творы шматпланавыя, яны складзеныя з няпростых лёсаў людзей, натхнёных жыццём і твор-

часцю, і напісаныя ў найлепшых традыцыйных рэалізму беларускае савецкае прозы: гэта высокая, крапавая літаратура, якая сягае за межы схематычных азначэнняў. Шмат якія персанажы Уладзіміра Карпава палаяюць сваёй адкрытасцю і самаадданасцю, здольнасцю з мужнасцю прымаць усё нястачы і жорстка выпрабаванні лёсу дзгодна процістаяць ім. Адметная рыса гэтых людзей — высакародства, жаданне будаваць сваё жыццё не абы якім коштам, а на падставе ўзвышаных ідэалаў. Сёння, калі Менск усё яшчэ знаходзіцца ў пошуках уласнае душы, раманы Уладзіміра Карпава вельмі надзённыя, — яны загадкава сувязаныя з гэтай таёмнай душою гораду. Рэха галасоў яго-

ных герояў яшчэ чуваць сярод прысадаў пракладзеных вуліц, у дварах пасталельных школ і дамоў; цеплыня рук гэтых людзей яшчэ не астыла ў мурах узведзеных імі будынкаў, а ператвораныя ў дрэвы, у парк, у будыніны іхнія пачуцці, позіркы й жыццё зрабіліся крываюснай сістэмай сталіцы й Беларусі... І — проза Уладзіміра Карпава за годам год містычна ашчаджае гэтую слаўную лёсаворную мінуўшчыну, разам з вясеннімі жывіннымі ліўнямі яна скрозьчас тайнічарпрысутнічае ў паветры гораду жыццясцярджалнай менскай сагаю.

Цяпер, з імклівым сыходам старэйшага пакалення беларускіх пісьменнікаў, з'явілася ў літаратуры пачуццё разгубленасці і асірацеласці. Краснае пісьменства, развітаўшыся з прамінулаю эпохай, апынулася на ростанях, перад чыстым аркушам паперы, сам-насам з сумненнямі, пошукамі, нявыказанасцю, а часам проста і з уласнымі слабасіллям і бяздарнасцю; і творчасць франтавікоў уражае недасяжнасцю. Гэтую творчасць немагчыма дапоўніць — яна напоўненая да краёў. Яе немагчыма аспрэчыць — яна самабытная, самапраўдная, самадастагковая. Яе немагчыма паўтарыць ці з'імітаваць — яна непаўторная, бо дадзена апакаліпсісам часу. Гэтая творчасць вельмікае з нягодаў і подзвігу, яна здабытая за межамі магчымага, у змрочнай зоне жыцця ад часе вялікіх азарэнняў вечнаіснаю. Каб стварыць гэтую літаратуру, трэба ступіць у тыя поцемкавыя абсягі й выжыць... — і ўсё роўна паўтарыць атрымаецца наўрад: чарадзеіства здараецца толькі аднойчы...

Пра сваю літаратурную працу Уладзімір Карпаў некалі напісаў простыя шчырыя словы: «Вялікая радасць — працаваць». У гэтым сказе — сутнасць ягонае творчасці ды філасофія ўсёй літаратуры франтавога пакалення пісьменнікаў: нязможная прага жыцця нязможных ваяроў.

Лявон Вашко

▼ ФАКТАСЛОЎ

ЧЫТАННІ, ПРЭЗЕНТАЦЫІ

У Кішынёве ў бібліятэцы імя М. Ламаносава прайшлі літаратурныя чытанні, прысвечаныя творчасці Васіля Быкава.

У іх прынялі ўдзел прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі, Саюза ветэранаў Рэспублікі Малдова, беларускай і іншых дыяспар Малдовы. Выступоўцы адзначалі выбітную ролю пісьменніка ў сучаснай літаратуры, на творах якога выхавана не адно пакаленне, падрабязна спыніліся на такіх кнігах пісьменніка, як «Трэцяя ракета», «Альпійская балада», «Пастка» і іншых, падкрэсліваючы адмысловы талент Васіля Быкава ў перадачы псіхалагічнага стану і перажыванняў сваіх герояў.

У Сыктыўкары і Варкуце адбыліся прэзентацыі зборніка «Высокія шіроты. Воркута літаратурная: 1937–2007 год» (укладальнікі Марк Каганцаў, Андрэй Папоў, Вольга Хмара, Зміцер Сіроцін).

Кніга складаецца з трох частак: «Мая муза была катаржанкай», «Гэты белы боль не пройдзе ніколі», «На баку расстання». Адмысловую цікавасць выклікае першы раздзел, у якім прадстаўлены літаратурныя творы вязняў Варкутлага. Публікацыя кожнага аўтара суправаджаецца біяграфічным матэрыялам аб ім.

ПРЭМІІ, КОНКУРСЫ

Журы літаратурнай прэміі «Рускі Букер» абвясціла доўгі спіс прэтэндэнтаў на ўзнагароду.

У яго ўвайшлі 33 раманы 33 аўтараў. У ліку намінаваных апынуліся ўжо вядомыя творы: «ЖД» Дз. Быкава, «Даніэль Штайн, перакладнік» Л. Уліцкай, «Ампір У» У. Пялёвіна, «Калі падаюць горы» Ч. Айтматава. Імёны шасці фіналістаў абвясціць 4 кастрычніка, а 5 снежня 2007 года назавуць уладальніка галоўнага прызга — 20 тысяч еўра. Астатнія аўтары з шорт-ліста атрымаюць па дзве тысячы даляраў.

Названыя лаўрэаты конкурсу «Лепшая ўкраінская кніга: шэсць твораў — лідэраў чытацкага і экспертнага галасавання».

Пераможцам у намінацыі «Белетрыстыка» стаў раман «Танцы ў масках» Ларысы Дзянісенка. Другое месца атрымаў раман «Я, Перамога і Берлін» Кузьмы Скрабіна. «Дзікая энергія. Лана» Марыны і Сяргея Дзьячэнкаў заваявала трэцяе месца. У намінацыі «Дакументалістыка» перамагла біяграфія Івана Франка «Прарок у сваёй айчыне» Яраслава Грыцака. Другое месца прысудзілі тэксту Юрыя Андруховіча «Д'ябал хаваецца ў сыры». Трэцяе месца — «Порт Франкоўск» Тараса Прахаська.

Тройку лідэраў чытацкіх сімпатый склалі «Дзікая энергія. Лана», «Рэмінісцэнцыі, або Занатоўкі сівога мерына» Станіслава Канстанцінава і «Гісторыя аднаго інцэсту» Аксаны Веліт. У намінацыі «Дакументалістыка» сімпатый чытачоў вывелі на першае месца «Д'ябал хаваецца ў сыры», на другое — «Вялікія загадкі гісторыі» Юрыя Пярнацьева, а «Крымскі Гамбіт» Барыса Пенчука і Алены Кочкінай — на трэцяе.

МІЖНАРОДНЫ КАНГРЭС ПЭН-ЦЭНТРА

Адбыўся Міжнародны кангрэс ПЭН-цэнтра, на якім былі разгледжаны шматлікія пытанні, звязаныя з жыццём і працай творцаў у сучасным свеце.

На форуме быў агучаны даклад і пра стан літаратурнай свабоды ў Беларусі. Яго падрыхтаваў кіраўнік Расійскага ПЭН-цэнтра Аляксандр Ткачэнка. У прыватнасці, ён распавёў пра нядаўняе ліквідаванне грамадскага аб'яднання «Беларускі літаратурны фонд», пра перашкоды дзейнасці Саюза беларускіх пісьменнікаў, а таксама аб тым, што ініцыятар і кіраўнік праекта па выданні Поўнага збору твораў Васіля Быкава экс-кандыдат у прэзідэнты Беларусі Аляксандр Казулін знаходзіцца ў турме.

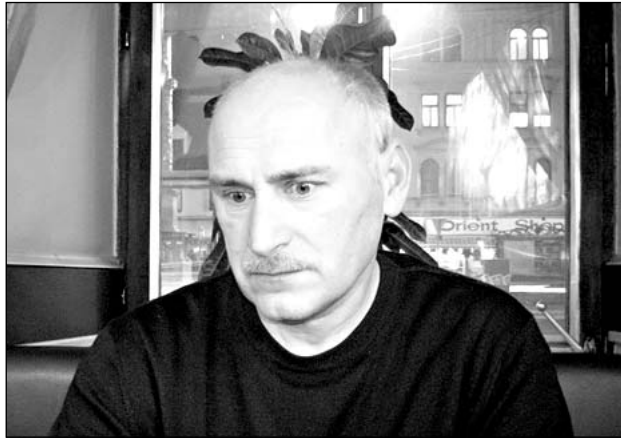
Тэзісы даклада А. Ткачэнка адносна Беларусі былі адлюстраваны ў агульнай рэзалюцыі Міжнароднага кангрэса ПЭН-цэнтра.

▶ ТРИБУНА

Барыс Пятровіч:

«АД ПАКАЗУ РЭАЛЬНАСЦІ —
ДА ПЕРААСЭНСАВАННЯ»

У падмаскоўным ДOME творчасці «Перадзелкіна» адбылася сустрэча рэдактароў літаратурна-мастацкіх часопісаў, якую арганізавала «Дружба народаў» пры падтрымцы Федэральнага агенцтва па справах друку (Расія). У сустрэчы браў удзел і галоўны рэдактар часопіса «Дзеяслоў» Барыс Пятровіч, з выступам якога — пра сённяшні дзень нацыянальнай літаратуры — мы вырашылі пазнаёміць і беларускага чытача.

Бываючы на захадзе ці ўсходзе ад Менску, я заўважаю, што стаўленне да сітуацыі ў сённяшняй Беларусі моцна адрозніваецца. Адны гавораць: у вас дыктатура. І шкадоўць нас. Іншыя, наадварот, зайздросцяць нам, мяркуючы, што ў нас ледзь не камунізм. І першае, і другое, мякка кажучы, не зусім праўда. Не трэба нас шкадаваць — мы самі вінаватыя ў тым, што адбываецца, і самі знойдзем выйсце. Але не варта і ідэалізаваць сітуацыю ў Беларусі, яна ў нас сёння зусім не такая, якую можна сабе ўявіць, мяркуючы па друку і тэлеперадачах. Яе аніж немагчыма параўнаць з тым, што было ў СССР, ці з тым, што адбываецца ў іншых краінах на постсавецкай прасторы. Усюды, уключна з Расіяй, не гавораць ўжо аб рэспубліках. Прыбалтыкі ці Сярэдняй Азіі, падабаецца гэта каму ці не, але будучы нацыянальнай літаратурай, г. зн., натуральна, беларускай культуры планамерна звужалася. У краіне практычна не засталася беларускамоўных школ — толькі малаколькасныя і ў вёсках, няма ніводнай беларускамоўнай ВНУ, радыё і тэлебачанне працуюць па-расійску...

Але не буду гаварыць пра ўсё. Скажу толькі пра літаратуру і пра стаўленне дзяржавы да яе.

Падчас сустрэчаў з нашымі сябрамі з краінаў СНД часта даводзіцца чуць: як вам панашчавала, ваша дзяржава так клопаціцца пра... вас. Скажу адразу: гэта — блеф. Саюз беларускіх пісьменнікаў пачынаючы з 1994 г. перажыў з боку ўладаў толькі ганенні і не меў ніякай падтрымкі. Больш за тое, у 1997 г. па распараджэнні прэзідэнта ў пісьменнікаў быў адабраны іхні дом — Дом літаратара (падкрэсла: нідзе на прасторах СНД дзяржава гэтага не зрабіла), у 2002 г. у СБП былі забраны ўсе часопісы і газета, якія да таго з'яўляліся органамі СБП, быў створаны так званы холдынг. Рабілася тое з мэтай увядзення жорсткай дзяржаўнай цензуры ў тых выданнях, усе галоўныя рэдактары былі звольненыя, на іхня месца прызначаны лаяльныя ўладам людзі.

Апошнім часам мы перажываем толькі страты. З былых шасці

дзяржаўных літаратурных часопісаў засталася чатыры: два на беларускай мове, два на расійскай. Адзін з самых папулярных — элітарны — беларускамоўны часопіс «Крыніца» спачатку ператварылі ў расійскамоўны «Славянскі свет», а потым і зусім закрылі. Часопіс «Беларусь» захаваў назву, але стаў грамадска-палітычным і літаратуру не друкуе...

Завяршыўся раскол у пісьменніцкім асяродку (ініцыяваны, падкрэсла, і падтрыманы дзяржавай) стварэннем напрыканцы 2005 г. «Саюза пісьменнікаў Беларусі» на чале з сенатарам Мікалаем Чаргінцом. Новы Саюз атрымаў падтрымку дзяржавы. Яму вылучаны памяшканні, стаўкі супрацоўнікам з дзяржбюджэта, пад яго крыло фактычна перайшлі ўсе дзяржаўныя літаратурныя выданні. Уціск жа на стары Саюз (СБП) і ягоных членаў працягваецца. СБП прайшоў праз некалькі судов і ў выніку страціў усе свае памяшканні ды апынуўся на вуліцы, фактычна ў падполлі. Хоць у яго сёння ўваходзяць больш 500 членаў, у тым ліку большасць вядомых у Беларусі ды свеце пісьменнікаў, гонар сучаснай беларускай літаратуры, пісьменнікаў, якія цяпер знаходзяцца практычна ва ўмовах унутранай эміграцыі...

Беларуская літаратура, незалежна ад таго, якой пазіцыі прытрымліваецца пісьменнік, непапулярная ў сённяшніх уладах. Гэта не спорт, не хакей...

З недзяржаўных беларускамоўных літаратурных часопісаў перыядычна выходзіць толькі «Дзеяслоў». Таму што ўжо гаварыць пра тое, чым ёсць сёння для большасці беларускіх пісьменнікаў адзіны часопіс — люстэркам літпрацэсу, клубам для інтэлігенцыі, пляцоўкай для дэбатаў, школай літаратурнага майстэрства? І першым, і другім, і трэцім... Пасля стварэння «холдынга» большасць вядомых беларускіх пісьменнікаў ў знак пратэсту супраць звальнення галоўных рэдактароў і членаў калектываў рэдакцый далі слова не друкаваць свае творы ў дзяржаўных выданнях. А гэта — і Васіль Быкаў, і Янка Брыль (якіх ужо няма сярод нас), і Ніл Гілевіч, Рыгор Барадулін, Геннадзь Бураўкін, Святлана Алексіевіч, Аляксей Рязанаў, Сяргей Законнікаў, Уладзімір Някляеў, Уладзімір Арлоў... І

многія, і многія іншыя. І слова сваё яны трымаюць. Да іх далучыліся найбольш вядомыя і таленавітыя пісьменнікі сярэдняга і малодшага пакаленняў. Спецыфіка нашага часопіса ў тым, што там друкуецца не толькі паэзія і проза, у кожным нумары ёсць рубрыка «Дэбют». Мы хацелі б, каб у пачаткоўцаў была магчымасць выбару, дзе друкавацца: у падцэнзурным дзяржаўным выданні ці ў свабодным. Таму адной з мэтай стварэння нашага часопіса была і — даць трыбуну не толькі старэйшым пісьменнікам, але і маладым. Акрамя таго, у кожным нумары друкуюцца пераклады на беларускую сучаснай замежнай літаратуры. Зразумела, значнае месца займае эсэістыка, публіцыстыка, крытыка. І яшчэ: улічваючы тое, што сёння ў нас няма беларускамоўных часопісаў пра музыку, кіно, тэатр, драматургію — мы абавязкова змяшчам артыкулы на гэтыя тэмы.

Не ўяўляю сітуацыі, калі не было б нашага часопіса. І, напэўна, не адзін я. Дзе тады публікаваць свае творы жывым класікам сучаснай беларускай літаратуры? Ды што жывым... Васіль Быкаў пакінуў аграмадную неапублікаваную спадчыну. На працягу чатырох гадоў пасля смерці Васіля Уладзіміравіча мы, з падтрымкай ўдавы пісьменніка Ірыны Міхайлаўны, апублікавалі невядомаму аповесць «Афганец» (іншая назва — «Час шакалаў»), няскончаную аповесць «Бліндаж», некалькі апавяданняў, прыпавесцяў, невялікіх навэлаў, запісы розных гадоў, дадаткі да «Доўгай дарогі дадому»... Больш анідзе, ні ў адным часопісе Беларусі творы Быкава не друкаваліся. Збор ягоных твораў на беларускай мове — выходзіць у Маскве...

Гэта адзін бок пытання. Другі: адкуль, калі не з часопіса, чытачы могуць чэрпаць інфармацыю аб сітуацыі ў літаратуры, дзе яны могуць знайсці навінкі сучаснай літаратуры? Асабліва ў нашай сітуацыі, калі дзяржава падзяліла пісьменнікаў на сваіх і чужых...

Ды няма ліха без дабра. Так, нас не друкуюць (існуюць так званыя «чорныя спісы» пісьменнікаў, якіх не тое што друкаваць, імёны іх нельга згадваць у дзяржвыданнях), забараняюць сустрэчы з чытачамі, кнігі не выдаюць...

Але дзякуючы гэтаму мы вучымся жыць без дапамогі дзяржавы. Большасць пісьменнікаў не чакае і не спадзяецца дачкакацца часу, калі іх кнігі надрукуюць у дзяржвыдавецтве. Яны самі шукаюць магчымасць выдаць іх. І знаходзяць. Хай і без ганарару, але кнігі выходзяць. У незалежных выдавецтвах сёння выходзіць у некалькі разоў больш беларускамоўных кніг, чым у дзяржаўных. Калі ў «Мастацкай літаратуры» (адзіным выдавецтве, якое спецыялізуецца на выданні мастацкай літаратуры) выходзіць у год да 30 назваў кніг (у савецкі час выходзіла да 300 і больш), дык у недзяржаўных — больш 600...

На жаль, нашы чытачы — самая бедная частка насельніцтва Беларусі. Гэта інтэлігенцыя, настаўнікі, выкладчыкі, студэнты... Але, на радасць, гэта і самая адукаваная частка насельніцтва, самая актыўная. Нягледзячы на забароны, яны арганізуюць сустрэчы з намі, яны цікавяцца праблемамі і навінкамі сучаснай літаратуры. На такія нефармальныя сустрэчы прыходзяць 200–300 чалавек — столькі, колькі змяшчаюць невялікія залы... Так адказваюць нашы чытачы на ўсемагчымыя забароны...

Як любы часопіс, які паважае сябе, мы маем свой сайт. І ён — наш памочнік. У Беларусі сёння, калі пра навіны літаратуры, пра творчыя вечары і сустрэчы з чытачамі практычна немагчыма даведацца з дзяржаўнага тэлебачання і афіцыйных газет, адзінай аддушнай застаецца Інтэрнэт.

Думаю, што аснова літаратурнага часопіса не ўласна літаратура, а публіцыстыка, эсэістыка, крытыка. Без добрай крытыкі, вострай, надзённай — чытача не разварушыць. Сёння ў нас няма праблемаў з прозаі і паэзіяй, пішацца дабротная публіцыстыка і эсэістыка, аднак, на жаль, усё больш крытыкаў перастае пісаць — няўдзячная іхняя праца не толькі ў маральным сэнсе, але і ў матэрыяльным — і тыя, хто пачынаў як крытык, пераходзяць у іншыя жанры.

Сяргей Дубавец, які заявіў пра сябе як крытык, стаў выдаўцом, Сяргей Кавалёў — драматургам, Пятро Васючэнка — празаікам, дзіцячым пісьменнікам, Галіна Тычка, Ірына Багдановіч — літаратуразнаўцамі... На жаль, у нас крытыка як прафесія памірае. І не ратуе павышэнне ганарараў. Спрацоўвае тое, што сяброў сваёй прынышовацтва не нажывеш, а вось ворагаў... Даводзіцца самой рэдакцыі займацца крытыкай, каб хоць адсочваць літаратурны працэс, паспяваць знаёміць чытачоў з найбольш цікавымі кнігамі, публікацыямі. Даводзіцца, але ўсё ж — гэта справа прафесіяналаў...

Мы толькі-толькі пачынаем наладжваць страчаныя кантакты. Беларускай літаратурай пачалі ці-

кавіцца ў Еўропе. Наша галоўная бядка — мала перакладчыкаў, якія ведаюць нашу мову. Аднак толькі за два апошнія гады выйшлі анталогіі беларускай літаратуры на балгарскай, чэшскай, польскай мовах, часопісы Аўстрыі, Славакіі, Польшчы, Швецыі прысвячалі свае нумары беларускай літаратуры. Асобныя кнігі беларускіх аўтараў выходзілі ў Нямеччыне, Балгарыі, Польшчы, Украіне і, канечне ж, у Расіі.

У Расіі ж, на жаль, сучасную літаратуру па ранейшаму ведаюць кепска ці не ведаюць наогул... З савецкіх часоў памятаюць Быкава, Алексіевіч, можа, яшчэ Барадуліна, Бураўкіна... Але ж за апошнія пятнаццаць гадоў у літаратуру прыйшло цэлае пакаленне маладых, цікавых аўтараў. Гэта людзі, якія ў школу пайшлі ўжо не ў СССР ды вучыліся ў першыя гады незалежнасці ў беларускамоўных класах. З'яўленне гэтага пакалення я лічу знакавай і значнай падзеяй і з ім звязваю будучае беларускай літаратуры. Маладыя аўтары смела эксперыментуюць, у іх папулярныя ганімыя раней верлібры, белы верш. З новых імёнаў магу назваць Андрэя Хадановіча, Віктара Жыбуля, Вальжыну Морт, Джэці, Анатоля Івашчанку, Цемрыка Велета, Віку Трэнас, з паэтаў сярэдняга пакалення — Леаніда Дранько-Майсюка, Аляся Бадака, Эдуарда Акуліна, Ігара Бабкова, Славаміра Адамовіча, Міхася Скоблы, Віктара Слінко, Віктара Шніпа. У прозе з маладых вылучаюцца Аделя Дубавец, Міраслава Шавыркіна, Павел Свядлоў, з сярэдняга пакалення назаву Людмілу Рублеўскую, Кастуся Тарасова, Юрыя Станкевіча, Уладзіміра Сцяпана, Андрэя Федарэнку, Аляся Наварыча. Цікавыя празаічныя вопыты паэтаў Леаніда Дранько-Майсюка і Уладзіміра Някляева. Варта звярнуць увагу на гістарычную прозу Кастуся Тарасова, Волгі Іпатавай і асабліва Людмілы Рублеўскай: яе раманы «Золата забытых магілаў» і «Танцы смерці» напісаныя ў працяг традыцый, закладзеных Уладзімірам Караткевічам...

Як публіцысты і эсэісты цікава працавалі ў апошні час Віктар Казько, Уладзімір Арлоў, Валянцін Акудовіч... Канечне ж, вельмі пладавіта працуе старэйшае пакаленне літаратараў, сярод якіх асабліва я хацеў бы вылучыць Аляся Рязанава — мала вядомага ў Расіі, але папулярнага цяпер на Захадзе.

Былі цікавыя публікацыі ва ўжо не раз названых і неназваных Рыгора Барадуліна, Ніла Гілевіча, Анатоля Вяцінскага, Генадзя Бураўкіна, Святланы Алексіевіч... Усіх не пералічыш...

Што паказальна: у апошні час проза і паэзія ў Беларусі, як гэта ні парадасальна выглядае на фоне апошніх падзеяў у краіне, сталі менш палітызаванымі, а больш, калі так можна сказаць, уласна літаратурнымі. Літаратура адыходзіць да метафізікі, філасофіі, а значыць ад простага паказу рэальнасці — да пераасэнсавання яе, ад крытыкі ў лоб — да аналізу. Аўтары цікавіцца не сам факт, а яго адлюстраванне праз лёс героя, праз ягоныя думкі, пачуцці...

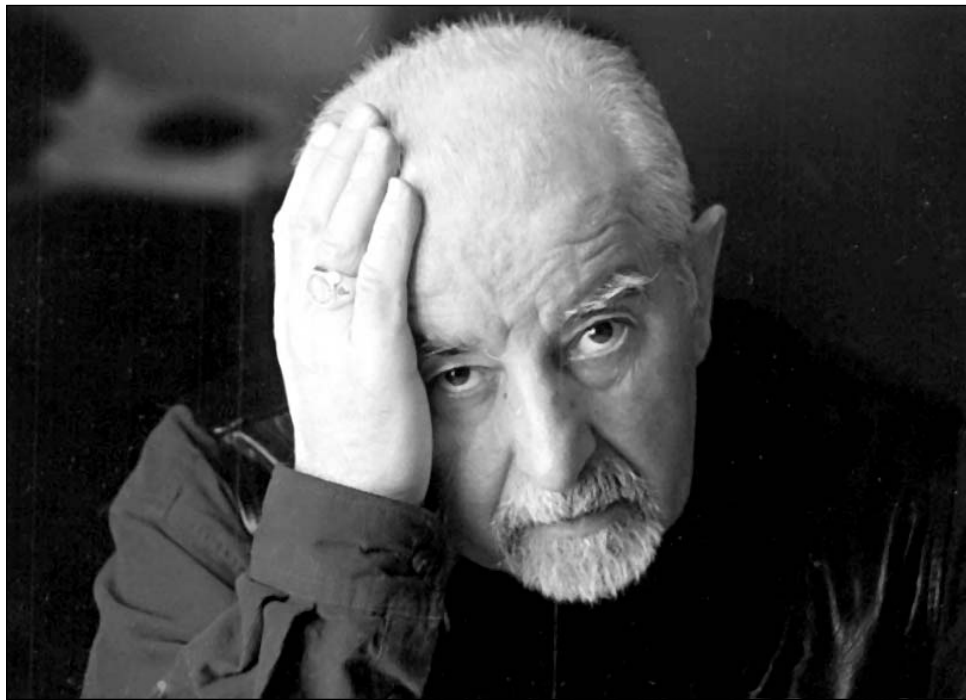
Думаю, у гэтым сёння ўсе мы, выхадцы з СССР, падобныя. «Вытворчар» тэматыка пайшла ў глыбокае мінулае, і, спадзяюся, нават у нас звароту да яе ўжо не будзе...

15 (7)

ПАЭЗІЯ

РЫГОР БАРАДУЛІН

Рыгор Барадулін — народны паэт Беларусі, грамадскі дзеяч. Аўтар шматлікіх кніг паэзіі і эсэ. Апошні па часе зборнік вершаў «Ксты» вытрымаў некалькі перавыданняў. Намінант на атрыманне Нобелеўскай прэміі.

НЕБАВЫ СНЫ

Аж пакуль...

Мінулае
Шматгулае,
А цішыня скупая.
Наступнае
Наступнае —
На ўзгадкі наступнае.

Сум радуецца рэшце
У радасці ў кішэні.
І цішынёю ўрэшце
Разменіцца цяпенне.

...Аж покуль не значэ
слоў ранішніх значэнне.

Радовішчы радасці

Радовішчы радасці знайсці
Нялёгка,
Бо іх ахоўвае гора.
Жарынкі жарсці
Згараць на лісці —
На лістах, што ў заўтра
Напіша учора.

Радовішчы радасці, яны
Невычэрпныя,
Таму анікому
Не ўцячы ад сваёй маны,
Што разгубленасць
Верне дадому.
Жаху ані ў галаве,
Дзе ходзіць нявестка —
Вестка блага.
Гора ў харомах жыве.
Радасць пад зямлёй
Залягае...

Але...

Непрыручаных пнуцца карміць
З рукі
Усе вякі
Дарагімі прысмакамі.
Бываюць з ашынінікамі ваўкі.
Але
Яны завуцца сабакамі...

А там...

Жыву не тут,
Дзе пражываю дні,
А там, дзе дні мае
Раслі са мною,
Атуленыя шчырай гаманою
Расчуленай зялёнай цішыні.

Імкнецца ўсё маё
Штодня туды,
Дзе зябне ў ноч завейную
Падпечнік.
Дзе Хатнік
Свой бярозавы падсвечнік
Нясе на кут,
Каб бачылі Дзяды,

Што ў хаце ён —
Руплівы гаспадар.
Чакае. Не спяшаецца.
Трывае.
Тут халадаецца душа жывая,
Забыць баіцца
Нетутэйшы сквар.

Тут мамін сум
Глядзіць яе вачыма.
Тут дні ў нябыт ідуць,

Каб па вясне
Нанова зарунець,
Але не мне,
А на мяне падобнаму,
Магчыма...

Падзеліцца...

Штоначы засынаем
У беспрабудным наіве,
Што неба падзеліцца з намі
Снамі сваімі.

А небавы сны —
Зніклія аблачыны
Плывуць
Да ветрам акрэсленай старыны,
Да сваёй незямной айчыны...

Маладыя дровы

Світанне і змярканне
Хмураць бровы.
Аб лоб нябёс
Пытанне хмарай трэцца:
А можа людзі —
Маладыя дровы,
Якія вечнасць паліць,
Каб сагрэцца?..

Родная Каменская вуліца

Па яшчэ ацалелым бруку са мною
Ступаюць маладыя правіны.
Маркоце хапае спакою,
Пустазеллю — зямлі.
Да нябыту паварочваюцца спіною
Хаты —
Звечарэлыя дамавіны
Душаў,
Якія тут аднойчы жылі...

Традыцыйнае

Плыт прыстаў у прымакі да мяжы,
І цяпер ён — плот.
Студня ў дрымотнай імжы
Пазяхае на повен рот.
Яна не паспела забыцца,
Што сястрою крыніца была калісьці.
Вечарэ лагода.
Да мяцеліцы чорныя шчокі гарод
Грэе азяблымі вяснушкамі жаўталісця...

Смелая пяшчота

Вянкі цыбулі, як вянкi санетаў,
Сплятала мама ў чэсць крутой зімы.
Не расакрэчвалі сваіх сакрэтаў
Апошнія ахрыпленыя грамы.
Як слёзы выкрасаць з вачэй
планетаў,
Як з мройных хмар узводзіць церамы.
І смутны ветах ведаў сцежкі летаў,
Якімі йшлі начлежныя дымы.

Хоць пад страхой хапала ўсім
гаркоты,
Дык каб не зглоцілі наш нож сухоты,
Яго кармілі вострым, як ён сам.
Цыбулі спелай залатыя соты
Не шкадавалі смелае пяшчоты
Ні стомленым, ні маладым слязам.

Чорны дзяцел

Чорны дзяцел
У заснежаным бары
Ціха лекуе сасонку маладую.
Маладая завіруха калядуе.
У застуджаных вятроў настрой сыры.

Чорны дзяцел
У наснежаным бары
Да таемнасці жыўціцы дападае.
Хоць гадоў не лічыць
Скруха маладая,
дачакалася зіма сваёй пары.

Пра чарэн
І пра ката на каптуры
Снам на вуха
Шэпча згадка маладая.
Беспрытульнаму маўчанню
спагадае
Чорны дзяцел
У заснежаным бары...

Кусман сну

Вягарыць на вятры
Пыхаю парусіна.
Ціхая ласка сына —
Газаў у ліхтары.

Будзеш прасіць: паўтары
Цень ад крыла жураўліны,
Дотык халоднай гліны.

Выраю востры локаць
З тога зялёны,
Калі
Ён упіраўся ў лотаць
На веснавое зямлі.

Вецер як гаспадар...
Дол падмяце слата.
Праглыне ліхтар
Язык дагарэлы кната.

Сцюжаю нагадаецца сквар.
Занядужае вечар-ліхвар...

Імжа-хуткацечніца
Вечніца...

Не дарадца

І малому сучку
На крамяным ствале
Ліставейнай хапае працы.

Я хачу цябе з сэрца прагнаць,
Але
Сэрца — розуму не дарадца.
Парасчуліца хочацца
Часам скале,
Вогнішчу з туманом пабрацца.

Думкі хочуць забыцца цябе,
Але
Напамін — забыццю не дарадца.

Не панура
Віну й на жалобным стале,
Не самотна віне дакарацца.

Я хачу цявразым пабыць,
Але
Я шаленству свайму не дарадца...

Палон

Усе мы ў міласці ў палоне.
І ў нашых адзіных для нас
Аблокамі пахнуць далоні,
На міг запыняецца час.

Да радасці ломімся ў госці,
Сячэм пад сабою сукі.
Мы ўсе ў ягамосці міласці
Напрошаныя жабракі.

Пярун у раскацістым тосце,
Да зор свой паслаўшы дазор,
У гонар крыўдлівай міласці
Падые прадонне азёр.

І космас брыво небакраю
Нахмурыць, як горды сусед.
Каб выдыхнуць слова к а х а ю,
Аднойчы прыходзім на свет.

І слухае рэўнасць глухая,
Як блытае вернасць сляды.
Былоць звечарэла ўздыхае.
У згоды настрой малады.

Прачнуўшыся з зоркаю ранняй,
І цень свой не ўбачыць спакой.
Паненка знайменіцца паняй.
Міласць не бывае удавой.

Ні клінаў, ні позіркаў косых
Міласць не баіцца нідзе.
Каб толькі не гнуўся той посах,
Што юнага ў сталасць вядзе.

Міласць — і лагода й карыда,
Рака, дзе не спяць берагі.
І самая лютая крыўда
Ад тых, хто табе дарагі.

Такое надумае штосьці
Настрой, што самога сябе
Пачне раўнаваць да міласці
Абзелены ў шчодрай дзяльбе.

І моцы не хопіць зайздросці
Халоднай пабыць хоць у снах.
І вочы ў галоднай міласці
Пазычыць баіцца манах.

Шануе міласць аблачынку,
Што жарсці аценіць чало,
Каб неба здалося ў аўчынку,
З якой жыць усё пачало.

Міласць — гэта шчырасць і праца,
Акічоны набёсамі рух.
І мусяць жывыя старацца,
Каб вечны агонь не патух!

На сустрэчу

Заплюшчыўся,
І на мяне зірнулі
Далёкія мае блытыя вочы.
Яны мяне, вядома, не пазналі.
А я ўгадаў, ажно памаладзей.
... Глядзелі на здарожаную стому,
Як чорныя агеньчыкі, гарэлі
Мае калісьці, нейчыя цяпер.
І не было ў іх, чыстых, ні папроку,
Ні шкадавання, ні цяжкага смутку.
Ды тосцьці скіравала іх, відаць,
Вясёла развітацца
На сустрэчу...

Вінцэс МУДРОЎ

РАНІЦАЙ, КАЛІ

Мудроў Вінцэс – празаік, публіцыст.
Аўтар кніг «Жанчыны ля басейна»,
«Гісторыя аднаго злачынства»,
«Зімовыя сны», «Пераўтвораныя ў
попел» і інш.
Сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў.
Жыве ў Полацку.

На апошнім павароце перад школаю Змітрок спыняецца і доўга глядзіць з-пад рукі на агромністае, ружовай імглою ахутанае неба. Каторы дзень хлопец прагне ўбачыць — як тухне апошняя, самая зырка зорка, і кожнага разу, пакуль ідзе ад Мартулёвай хаты да павароткі, тая без следу знікае. Сёння ён нават спрабаваў ісці, не адрываючы вачэй ад неба, ды ўзбіўся на сумёт і набраў у валёнак снегу. Дарогу звечара перамяло, таму трэба глядзець пад ногі і ступаць у санныю каляіну.

— Што... самалёт ляціць?! — гукае стрыечны брат Чэс, таксама зірнуўшы на неба.

Чэс, не патрапляючы нагой у каляіну, бяжыць насустрач. На ягонай галаве летняя канфедэратка, і адтапыраныя вушы маляваны ад марозу.

— Самалёт?! — задыхана пытаецца Чэс, але Змітрок у адказ толькі ўздыхае — казаць пра зоркі, ды яшчэ на марозе, няма ахвоты.

З гасцінца да школы бягуць западзіны прыбітага снегу — некалькі чалавек прайшлі тут, ступаючы нага ў нагу.

— А я думаў — мы першыя, — падае голас стрыечны брат, і Змітрок, не азіраючыся, прамаўляе: — Першая Цыба прыходзіць.

Цыбаю хлопцы называюць сваю высокарослую, прысланую з усходу настаўніцу. Цыба тая жыве ў Мартулёвай хаце і прыбягае ў школу дзевецем.

Прамерзлыя завесы жаласна стогнуць, хлопцы разам пераступаюць парог, кідаюцца да гарачай галіанкі, ды іх, як заўсёды, спыняе незадаволены воклік цёткі Агаты:

— Доконд?

Цётка — яна ўжо гадоў дваццаць жыве пры школе — торкае ў Чэсавы рукі паскубаны дзяркак. Абабіўшы снег з валёнак, хлопцы бягуць да печкі, ляпаюць па ёй збялялымі далонямі, і міжволі настрываюць слых.

— Так ровно? — пытаецца за сценкаю Цыба; цётка Агата, керхануўшы, спявае: — Ву-унь той краёчак — чу-уць угору, — потым, ужо адрываюцца, гукае: — Добжэ, — і падлога злёгка страсянаецца — настаўніца штосьці вешала на сценку і цяпер саскочыла долу.

Цыба ляпае далонямі, а цётка Агата нясмела прамаўляе:

— Пані наўчыцелька... дроваў... адзін абярэмак застаўся.

Хвіліну пануе цішыня.

— Агата Івановна, не называйце мяня так. Я не пани, а простая советская учительница. А что касается дров... — у класе гучна рыпае маснічына, — я подумую над этим вопросом.

Змітрок з Чэсем пераглядаюцца. Пані Яблоньска, што вучыла іх летась, з усімі размаўляла па-польску, настаўнік Скокчы — таксама. А вось Цыба на ўроках гамоніць па-беларуску, а з цёткай Агатай размаўляе па-расейску, і гэта дзіўна хлопцаў.

Завесы зноў стогнуць, і ў парнай ад марозу пройме з'яўляюцца Лена Патыка і Дана Кур'янка. Дзяўчынкі, не абабіўшы валёнак, бягуць да галіанкі.

— Доконд? — жартам гукае Чэс, раскрыльвае рукі, не падпускаючы дзяўчынак да печкі, і Лена хвацка б'е яго спачатку па плячы, а потым па брыльку канфедэраткі.

— Чаго гэта ты зіму пужаеш? — выдыхае дзяўчына, прыціснуўшы далоні да печкі, — глядзі, каб вушы не адваліліся, — смяецца Лена, і хлопец адразу хмурнее: летнюю шапку ён носіць дзеля форсу, і пасля такіх смешкаў вушы Чэсавы яшчэ больш пунсаваюць.

Праз латку незацярушанага інеем акна зыркае, працінаючы пунсовыя Чэсавы вушы, сонечны прамень.

— Дзеці, заўтра кожны мусіць прыхапіць з дому палена, — вітаецца з вучнямі настаўніца, потым глядзіць на Чэся і незадаволена заўважае: — Пераступаючы школьны парог, трэба здымаць галаўныя ўборы.

Хлопец няўцямна лыпае вачыма, і Цыба стоена дадае:

— Шапку здымі.

Клас поўніцца сонечным святлом. Шэрань на вокнах вясёлкава блішчыць, а на пашарпанай падлозе дрыжаць рознакаляровыя плямы.

— Што, фарсун, ва ўсіх шапкі, а ў цябе галаўны ўбор? — гукае Лена Патыка, дзяўчынкі пыркаюць смехам і раптам апіхаюць, пазіраючы паўзверх шышкаватай Чэсавай галавы. Там, над класнай дошкай, з'явіўся партрэт вусатага дзядзькі. Адбітак сонечнага свят-

Цікава ж пакруціцца сярод старэйшых мальцаў, паслухаць іхнія размовы. Ну а сёння і пагатоў: абоз з жаўнерамі прыехаў...

ла дрыжыць на глогастым носе, крапаецца ваяўнічых вусоў, і гэта стварае ўражанне, што дзядзька залівіста смяецца.

«На солтыса падобны», — думае Змітрок. У солтыса Брошкі таксама быў глогасты нос і такія ж густыя, пракуранныя вусы.

— Дзеці, сталі роўна! — прамаўляе настаўніца, ляпае ў ладкі і прыкметна суравее з твару.

— Чалавек, якога вы бачыце на партрэце — Іосіф Вісарыёнавіч Сталін! — Цыба вытрымлівае паўзу, гнеўна глядзіць на Чэся, які пацірае гарачыя пасля марозу вушы, і працягвае: — Таварыш Сталін — правадыр працоўных нашай краіны і ўсяго свету, вялікі друг савецкіх дзяцей. Ён думае пра кожнага з вас, думае пра тое, каб...

— настаўніца трасе рукамі, падбіраючы патрэбныя словы, і

Лена Патыка, лыпнуўшы вачыма, уражана пытаецца:

— Ён што... і пра мяне думае?

Настаўніца праводзіць далонню па дзівочай галаве, парывіста ўздыхае:

— Думае, Леначка: і пра цябе, і пра Дану, і пра... — рука цягнецца да Чэся, ды той гучна чхае, і Цыба незадаволена хітае галавою...

На другім уроку Змітрака цягне на сон. Хлопец сядзіць, прыкрыўшы рот — Цыба не любіць, калі хто пазяхае — і асавела глядзіць на мапу Савецкага Саюза, па якой шнарыць канец настаўніцкай указкі. Да вушэй далятаюць толькі асобныя сказы.

— ...А там, за бацюхам-Уралам, ляжыць суворы і казацка багаты край — край вячыхтых лясоў, магутных рэк, высокіх гор, якія хаваюць у сваіх нетрах незлічоныя багаці...

Змітрок употай пазяхае, і зялёная, пакрытая атожылкамі рэк Заходне-Сібірскага раўніна паволі расплываецца ўваччу.

— ...Сталінскія пяцігодкі непазнавальна змянілі гэты край... Там, дзе зусім нядаўна шумела тайга і блукалі непалоханыя мядзведзі, сёння паўсталі новыя гарады і пасёлкі, леглі сталёвыя рэйкі чыгунак, загулі турбіны заводаў і фабрык... Пройдзе зусім няшмат часу, вы станеце дарослымі і, магчыма, хтосьці з вас паедзе ў далёкую Сібір працаваць на будоўлях камунізму...

У калідоры грукваюць дровы — гэта цётка Агата прынесла да

звычайна пачатковай і месціцца на ўскрайку мястэчка, у былой габрэйскай краме. Да сямігодкі паўвжрысты хады, аднак хлопцы маюць завядзёнку: бегаць туды пад час вялікай пярэвы. Цікава ж пакруціцца сярод старэйшых мальцаў, паслухаць іхнія размовы. Ну а сёння і пагатоў: абоз з жаўнерамі прыехаў... Ці ўседзіш тут у школе.

Цётка Агата яшчэ бомкала званком, а Змітрок з Чэсем, на хаду насоўваючы кажухі, ужо бухнулі плечукамі ў дзверы. Бухнулі раз, другі, і толькі тады зразумелі, што дзверы зачыненыя.

— Мароз... на вулку ніхто не пойдзе, — азвалася Цыба. Распіхаючы вучняў, што высыпалі з класу, настаўніца падбегла да вакна ў канцы калідору. З дапамогаю цёткі Агаты ўзлезла на падаконнік, расчыніла фортку.

— Товарищи, куда поехали красноармейцы? — крыкнула, пусціўшы марозную аблачынку, Цыба, і ў гэты момант у дзверы пастукалі.

Цётка Агата хуценька іх адчыніла, хлопцы памкнуліся скочыць на двор, ды ўбачылі на парозе заінелага вайскоўца.

— Младший политрук Сергиеня, — адрэкаментаваўся вайсковец, пераступіў парог, і цётка Агата — ці то з перапуду, ці то з якой іншай прычыны, ізноўку дачасна бомкнула званком.

Настаўніца таропка пісала на дошцы. Крэйда крышылася, сыпалася долу, і літары атрымліваліся пахілымі і нязграбнымі. «Да 17 верасня 1939 года беларускія сяляне... — слова «сяляне» атрымалася зусім нечытальным, таму Цыба сцерла яго і напісала па-новай, — ...сяляне... стагналі ў ярме польскіх паноў і капіталістаў».

Дрогкая рука кранулася лобу, пазначыўшы яго белай мецінай. — Перапішыце сказ, запісаўшы лічэбнікі прописам, — настаўніца перавяла дыханне, падышла да класных дзвярэй і ўжо з калідору задыхана прамовіла: — Сядзець ціха, я зараз прыйду.

«Да сямнаццаціга... — напісаў Змітрок, тыцнуў асадку ў каламар. «Сямнаццаціга ці сямнаццаціга?» — падумаў хлопец, скасіў вока ў Ленчына сшытак, але суседка закрыла сшытак бібулай. Чэс таксама памкнуўся зірнуць пераз Ленчына плячук, але атрымаў чытанкай па галаве.

— Выдатніца сраная, — буркнуў Чэс, а Ленка, не азіраючыся, выдыхнула яшчэ больш абразлівае: — Асаднік недабіты.

У Чэся па пісьму адныя двойкі: беларуская мова яму даецца цяжка.

Рыплівае пёрка выводзіць слова «стагналі», і на паперы расплываецца невялічкая клякса. Змітрок незадаволена крывіцца, прыкусвае ніжнюю губу, міжволі задумваецца над сэнсам напісанага. Цыба піша, што сяляне стагналі, але ж гэта лухта. Стагнала толькі іхняя бабця Наста. Паўгода адляжала, хвора, на печы і памерла на яблычны Спас.

Пад драбы тыцнула асадка, і Змітрок азірнуўся. Чэс, што сядзеў за ягонай спінай, шматзначна таргануў галавой. Пудка ступаючы па рыплівай падлозе, хлопцы выслізнулі з класу, агледзеліся. Цётка Агата, відаць, выйшла на падворак: калідор быў пусты, і браты, не чуючы ўласных ног, падкраліся да дзвярэй настаўніцкай.

— Вы тут всех знаете, а потому должны нам помочь, — басіў за дзвярыма малодшы палітрук. У настаўніцкай чыркнелі запалкай, аддзьмуліся, і вайсковец, нібыта згадаўшы пра штосьці, спытаў: — Да, кстаті, сколько у вас детей осадников?

— Двое: мальчик и девочка, — адказала Цыба, — мальчик трудный... демонстративно ходит в польской шапке...

У настаўніцкай затупалі, дзверы тузануліся (вайсковец, відаць, хацеў пераканацца — ці шчыльна яны зачыненыя), і хлопцы, страпянуўшыся, на цырлах пабеглі ў клас.

Неўзабаве вярнулася і настаўніца. Была яна расчырванелая і ўсхваляваная.

— Заўтра, у сувязі з моцным марозам, заняткі адмяняюцца, — з робленай весялосцю абвясціла Цыба. Вучні радасна загаралі, заляпалі вечкамі партаў, і толькі Чэс не выказаў радасці: сядзеў, наструнены, з трывогаю пазіраючы на настаўніцу.

Ля местачковага клуба, які па старой памяці называюць Народным домам, — поўна народу. Гукае п'яныя песні Яська Хадаронак — адзіны на ўсю акругу апівуда; гергечуць, збіўшыся ў кучу, старыя габрэі; пырхаюць на марозе коні. Ля плота трашчыць сухімі карчагамі вогнішча — яго, відаць, распалілі вайскоўцы, а поруч з вогнішчам, аточана з усіх бакоў цікаўнымі жанкамі, мазоліць язык Наста Амялянчык — местачковая балаболка.

— Будзе як летась: усіх мужыкоў пабяруць і на хронт адправяць, — сакатала Наста асіплым голасам.

— А куды ж гэта адправяць? — улякнута запыталіся ў натоўпе.

— Ну ў гэную... як яе...

— У Фінляндыю! — падказаў Чэс, і цёткі базам азірнуліся.

— Чаго рабіны плёткі слухаеце, вушы марозіце?! — адбіўся ад хлапечых спінаў звяглівы голас Насты, — хлопцы ўжо беглі да траскучага вогнішча, і Чэс, тузануўшы брата за рукаво, каротка выдыхнуў:

— Глянь!

Да клуба бойкай хадою ішоў малодшы палітрук Сергіеня, а

ПАТУХАЮЦЬ ЗОРКІ

следам за ім, ціснучы да грудзей нейкія паперы, няўпэўненым крокам тэпала Цыба.

— Па хатах ходзяць, падсабачнікаў збіраюць, — прасіпеў Яська Хадаронак, смачна плюнуў, і ўсе, хто стаяў поруч, знямела аціхлі.

Падсабачнікамі ў мястэчку называлі савецкіх актывістаў.

Палітрук з настаўніцай увайшлі ў клуб, і ў той жа міг на адкрытай клубнай верандзе паўстаў чырвонаармеец з даўжэзнай вінтоўкай у руках. Чырвонаармеец хукнуў у далонь, ускінуў вінтоўку на плячо, і востры багнет мякка ўехаў у нізкую столь. Уехаў даволі глыбока, бо ваяку давалося прысядаць, тузаць за рулю, і гэта выклікала вяслы смех дзятвы.

— Вот... шас яйцы вырежу! — крыкнуў ваяка, адкінуў крысо шыняля, і падшыванцы — а іх было вакол як мурашак, — кінуліся ўросьсп.

Змітрок з Чэсем таксама адбеглі, але недалёка. «Пужае, а ў самога, відаць, і ножыка няма», — падумаў Змітрок, сціснуўшы рукою тронкі сцізорыка. Трохлязовы, са штопарам і шылам, сцізорык ён знайшоў летась на дарозе, і цяпер з ім не развітваўся. Нават ночку клаў пад падушку.

— Ну што, падшыванцы, змерзлі? — пачулася з-за спіны, і паветра скалануў хваравіты кашаль.

Дзед Мартуль, у хаце якая кватравала настаўніца, доўга, з усхліпам кашляў, нарэшце сумеўся, страсянуў галавою:

— Чаму не ў школе?
— Адпусцілі... з-за марозу,
— адказалі падшыванцы, і дзед дакорліва хмыкнуў.

— Хэк-х... за партай сядзець — холадна, а па вулцы гойсаць — цёпла?

Дзед ізноў кашлянуў, падчапіў кульбой змерзлыя конскі яблык.

— Ну, а дзе лелей вучыцца — у польскай школе, ці ў гэнай... савецкай?

— У по-ольскай! — парна выдыхнулі хлопцы, — там каву давалі.

Хлопцы ўжо рушылі ўпрыхкі, ды дзед Мартуль ізноў падаў голас:

— Ад бацькі нічога няма?
Чэсь на імгненне запыніўся і, замест адказу, панурыў долу зайнелы вейкі.

Мінулым летам тутэйшых асаднікаў пабралі ў польскае войска, і ніхто з іх назад не вярнуўся. Згінуў недзе і Чэсеў бацька — шыракаплечы і віславусы пан Станіслаў. Чэсю цяпер даводзілася дапамагаць маці па гаспадарцы, таму, пагрэўшыся ля вогнішча, ён рушыў да хаты, а Змітрок яшчэ доўга марозіў нос і дамоў заявіўся снім адвяхоркам.

Кінуўшы ля рукамыніка кайстру з кніжкам, хлопец доўга піў квас з гладыша, потым, не зняўшы шапкі, куснуў салёнага гурка і пачуў здушаны матчын шэпт:

— Ой, баюся я гэных Саветаў. Людзі надоечы казалі: леснікоў і асаднікаў высацяць будучь... А куды ж Куліна паедзе... з Чэсем на руках?

Бацька штосьці прабурчэў у адказ і, падвысіўшы голас, запятаўся:

— Змітрок, ты?!
— Я-а, — азваўся хлопец, чмякаючы на ўсю кухню й расшпільваючы азалелымі пальцамі кажух.

— Чаму так позна? — запыталася ў сваю чаргу маці, і сын, зноў прыклаўшыся да гладыша, прагугнеў:

Чырвонаармеец хукнуў у далонь, ускінуў вінтоўку на плячо, і востры багнет мякка ўехаў у нізкую столь

— Пяць урокаў было.
Маці дастала з печы чыгунок з капустай, накроіла хлеба.
— Ну... што там людзі кажучь?

Перад тым, як есці капусту ці поліўку, Змітрок звычайна кроіў сцізорыкам хлеб на дробныя кавалкі, а тут адразу куснуў самую тоўстую скібу і, жуочы, няўпэўнена прамармытаў:

— Казалі... мужыкоў на фронт адправяць... у Фінляндыю.

— Авохці мне! — прашаптала маці, адкаснулася ад стала, а бацька, кінуўшы на падлогу штосьці мяккае і важнае, наструнена запятаўся: — А дзе пачуў?

— Наста Амелянчыкава казалі.

— О-от! Знайшоў, каго слухаць...

На падворку здаволена брахнуў Жук, хтосьці здушана войкнуў, і бацька, з хамутом у руках, кінуўся ў прысенак.

— Куля?! Ты?!
— А людцы мае... а што ж гэта... а пранясі, Гасподзь... — цётка Куліна, Чэсява маці, убілася ў кухню, тройчы перахрысцілася на абраз.

— Ды скажы ты... што здарылася? — прасіпеў бацька, адкінуўшы ўбок хамут.

— Патыкаў высылаюць! Прыйшлі во зараз з вучыцелькай... Тры гадзіны на зборы... Патычыха самлела, снегам адціраюць.

На ганку бомкнулі вёдры — маці хадзіла да студні — і ў пройме наросхліст адчыненых дзвярэй маглянулася ейная сутулая постаць.

— Пра Стася што ўведала?!
— Патыкаў высылаюць, — выдыхнула цётка Куліна, а бацька, незадаволена крэкнучы, пайшоў зачыняць уваходныя дзверы.

У хату белым туманком уварваўся мароз, скалыхнуў фіранкі на вокнах.

— Як ты, Куля, мяне напужала, — маці прыпала на калена, укінула ў печ пару бярозавых аскабалкаў.

— А як і мяне высацяць?.. — цётчын голас сарваўся, і хата напоўнілася здушанымі ўсхліпамі.

— Ды хрысціся ты, далібог... Патыка палясоўшыкам быў, са стрэльбаю хадзіў. Брошка ў солтысах круціўся... А ты што? — бацька падхапіў хамут: — Усе жыццё ў зямлі адпоркалася.

— Дык асаднікі ж... — усхліпнула цётка Куліна і зноўку, аж дзевяць разоў запар, перахрысцілася.

Цётка Куліна брала шлюб у касцёле і ў сваёй хаце жагналася па-польску. Калі ж завітвала да сястры, дык хрысцілася па-праваслаўнаму, спехам прамаўляючы доўгія малітвы і нізка ківаючы галавой.

Маці з цёткаю пашапталіся аб нечым на кухні і неўзабаве, не сказаўшы ні слова, падаліся на двор. У хаце стала ціха, адно тахкалі ходзікі ды раз-пораз рыпела

суворая нітка: бацька зашываў стары хамут.

Змітрок ляжаў на печы, салодка пазяхаў. Лагоднае цяпло і замарачныя зыкі краналася павекаў, рабілі іх цяжкімі; павека пачалі зліпацца, і ўваччу заблішчэў снежны пыл. Пыл ападаў з высокага неба, казытліва кранаўся твару, і сярод мірыядаў бліскучых іголак дрыжэла, працінаючы нябесную ясны, апошня зорка. Усё наўкол: высокае неба, неабсяжны, зацярушаны пухлятым снегам абшар, і нават зорка над галавою здавалася чужымі, нетутэйшымі; і велічная ціша панавала над светам, здушыўшы шорхат снежнага пылу і грукат сэрца ў грудзіне. І сярод гэтай велічнай цішы прагучалі, немаведама складны ўзвухішы, сабачы брэх ды ўладны воклік:

— Эй, хозяин, запрягай лошади!

На падворку кашлянулі, мацюкнуліся на Жука, які заходзіўся ад брэху, і, крыкнуўшы «Подбейжай к клубу!», патупалі да весніц.

Змітрок са смяшком на вуснах назіраў, як бацька падхапіўся на ногі, войкнуў, пачаў дзьмуць на палец — укалоўся, відаць, шаршатак, — і, з хамутом на карку, прыпаў да акна.

— Во прынесла нячысцікаў, — прамармытаў бацька, углядаючыся ў цемру, потым уздыхнуў і, апрануўшыся, пайшоў запрагаць Зорку.

Страшна аднаму сярод ночы. Вецер гудзе ў коміне, у цёмным куце нехта пішчыць і шкрабэцца, а на гарышчы чуваць стоеныя крокі ды парывістыя ўздыхі.

Газы ў бутэльцы засталася на палец, але Змітрок запаліў усе тры лямпы, а пачуўшы, як у коміне заенчылі, а потым заплакалі, упусціў у хату Жука — чорнага, з белай мецінай на шыі, дварняку.

Праз некаторы час дзесьці непадалёк — ці не на суседнім падворку — голасна крыкнулі, рыпнуў снег, і Жук, падляцеўшы да вакна, здаволена махнуў хвостам.

— А Змітрачок, а сыночак жаты мой... адчыняй жа хутчэй, — ад самых весніцаў залямантавала маці. Змітрок пабег адчыняць, і зімовы холад, што вырваўся з прысенку, крануўся хлапечай грудзіны.

З таго самага імгнення, калі маці — расхлістаная, амярцвелая, з узбітымі на вочы вала-

самі, — уляцела ў хату, нібыта ліпкае павучынное завалакло вочы. Хлопец стаяў, няўпэўна назіраючы, як маці зрывала з цвікоў старыя кажухі, скідвала на падлогу падушкі ды звязвала іх, прыдушыўшы каленам... Цяжка было зразумець — што здарылася, куды гэта збіраюцца гнаць Чэся («За свет, Змітрачок, гоняць нашага Чэську-у!»), і матчынае галашэнне сподзёным скавышом казытала пяткі.

Потым яны, не разбіраючы дарогі, беглі да клуба. Маці — яна цягнула на спіне аграмадны хатуль — колькі разоў падала, Змітрок, плаксіва шморгаючы носам, дапамагаў ёй падняцца; са спавітага анучкай сагана, які ён нёс, кожнага разу выплюхвалася гарачая капуста, і Жук, круцячы носам, падскокваў адразу на чатырох лапах і зморана дзяўкаў.

На чорным небе сноўдала палымніца, адбіваючыся на верхавінах высокіх хвоў, на спустыстым паркоўным даху, на рашотчатых вокнах. Яны абмінулі царкву, завярнулі направа і тут жа прыціпылі крок. На пляцы перад клубам злавесным барвовым агнём гарэлі вогнішчы, мільгалі чырвоныя людскія твары, плылі ў марозным тумане абынелыя конскія храпы; там бязладна гаманілі, крычалі, галасілі, і сярод гэтага вэрхалу прарываўся дрыгготкі голас Цыбы:

— Граждане! Чего вы кричите?! Вас же не на тот свет отправляют, а переселяют в восточные районы страны. Советская власть о каждом из вас позаботится...

Цыба яшчэ нешта крычала, але словы ейныя патанулі ў немым жаночым плачы.

— А сястрыца ты мая родная!... А куды ж цябе пасылаю-юць?! — загаласіла маці, і ад таго ляманту заняло дыханне і сталі кісельнымі ногі.

Змітрок хацеў быў пасунуцца да вазоў, ды натыкнуўся на старога Мартуля. Стары стаяў, абалёршыся на кульбу, захлынаўся тыгунёвым дымам, раз за разам паўтараў:

— Заўтра ж паганю з хаты гэтую сучку.

На першых санях, у якія быў запрэжаны худы чырвонаармейскі конік, сядзела Лена Патыка. Дзяўчынка была ўхутаная ў шэрую пуховую хустку, на свет глядзелі толькі затуманеныя дакорлівай слязінай вочы, і Змітраку падалося, што яны глядзяць аднекуль з недасяжнага прадоння.

— Трогай! — закрычалі з канца абозу; натоўп загарлаў, замітусіўся, пад нагою храснула грамафонная кружэлка, і перад вачыма паўстаў малодшы палітрук Сергіеня.

— Спокойно, граждане! Всем оставаться на своих местах!

Нейкая ашалелая цётка штурхнула ў спіну, Змітрок паваліўся, і ў твар яму гарача дыхнулі: гэта Жук лыкаў пралітую на снег капусту. Ад капусты падымалася падсветленая вогнішчам барвовая пара.

— А куды ж ты іх павязеш?! — маці тузанула крысо бацька-

вага кажуха, і бацька, з нейкім роспачным спакоем, тузануў лейцы.

Зорка пырхнула, прыўзняла пярэднія капыты, палазы натужліва рыпнулі, і Чэсь, які сядзеў на кучы майна, скаціўся з возу.

— Лена таксама едзе, — выдыхнуў Змітрок, тышнуў у братаву руку сцізорык і застыў у непаразуме. — Чэсь узняўся ў паветра, матлянуў нагамі, пляснуўся на кучу майна.

Малодшы палітрук схапіў яшчэ некага за каршэнь, ускінуў на воз, потым выхапіў з кабуры наган, стрэліў у паветра.

Ля царквы загарлалі вароны, небарака Жук, ужо дарэшты асіплы, кінуўся, падкурчыўшы хваста, да плоту, а ў аглушаных стрэлам вушах спачатку ледзь чутна, а потым усё гучней і гучней заспявалі палазы. Сані праляталі міма, за імі беглі людзі, нейкая цётка — тая, што збіла Змітрака з ног, — хрысціла абоз святым абразом, нейкі дзядзька — ці не зяць зніклага Брошкі, — пнуўся, са швейнай машынкай на карку, дагнаць развалкі, на якіх ехалі Патыкі, а не дагнаўшы, ускінуў парэпаны «Зінгер» на апошнія сані. На тых санях, якія цягнула кульгавая, мышастай масці, кабылка, ехала цётка Агата. На струхлелай саломе ляжалі два саганы, а ў руках — цвёрда, як пахавальны крыж, цётка трымала закураны рагач.

Раніцою яго абудзіла тупаніна — гэта бацька абабіваў у прысенку ногі. Змітрок прыспана павёў вачыма, прымружыўся... Неба знадворку было бяздонна-ружовым, і на ім паволі тухлі, патаналі ў ружовым бяздонні апошнія зоркі.

— Ну... як там? — змучана запыталася маці.

Бацька адказаў не адразу. Уздыхнуў, лягнуў па стале закарэлымі рукавіцамі.

— Як... звезлі на станцыю ды ў «сталышні» пасадзілі.

— Ну а потым куды?

— У Сібір... куды ж яшчэ...

Маці ціха, з усхліпам заплакала, а Змітрок салодка пацягнуўся. Адчуванне таго, што сёння не трэба ісці ў школу, і што Чэсь паехаў у Сібір — у гэты казачна багаты край, напоўніла душу маладой, як студзенская раніца, празрыстай радасцю.

Змітрок кульнуўся на бок, і на твар ягоны павеяла лёгкай прахалодай. Гэта іскрысты снег ападаў з высокага неба, кранаўся гарачага ілба, і сярод мірыядаў бліскучых іголак дрыжэла, працінаючы нябесную ясны, апошняя зорка. Змітрок зірнуў з-пад рукі на неба і пачуў раптам вяслы смех. Чэсь — заружавелы, з кучмай снегу на шапцы, стукіў нагой па камлях высочных сібірскіх елак, спехам адбываў, а следам за ім адбываў, кожнага разу патрапляючы пад снежную лавіну, чалавек у даўгім шынялі.

«Сталін», — прашаптаў Змітрок, і вусны ягоныя — у сне і на яве, — кранула трапяткая ўсмешка.

ПРОЗА

ЛЁД
СНЕННЕ

Жана КАПУСТА

1. КАЙ

Вы — хірург-фанатык. Вам здаецца, што скальпелем Вы лашчыце. Таму лічыце непатрэбным наркоз. Вы можаце прадугледзець зыход аперацыі. Але не можаце ведаць, што будзе думаць пацыентка падчас і пасля аперацыйных практыкаванняў.

Дык пра што ж я думала?

Пра сінтэз надзеі й немажлівасці? Не.

Пра няскончаны партрэт Вітаўта? Не.

Пра маё няіснае ўчора? Не.

Пра твой (надакучыла менаваць цябе ВІ) боль?

Я прымала рухі скальпеля за тваю пяшчоту. Ты на гэта й разлічываў.

Мая смелая шчырасць (ці шчырая смеласць) сталася для нас абодвух гульні, але я змяніла правілы без твае згоды, а ты гуляеш па старых. Не дзеля праэтэсту — проста, як заўсёды, ты нічога не заўважыў. І помсціш. Усё за тое ж. За разбурэнне твае ўладкаванае сапраўднасці.

Так, ты — хірург. Гэта прыдумала я. А ўвогуле ты мастак, мастак-аматар. Ты малюеш партрэты вялікіх князёў, але табе чамусьці ніяк не даецца партрэт Вітаўта. І ёсць у цябе ўжо колькі няскончаных Вітаўтаў, і ім страшэнна прыкра за свой няскончаны выгляд, а разам з ім і — табе.

Мы казалі адно аднаму нейкія пустыя й бязглуздыя словы, сядзячы ў паўпрыцемку такой жа пустой і няўтульнай кавярні, на дзвярох якой ужо колькі месяцаў вісіць шылда «РАЗВАЖАЦЬ ЗАБАРОНЕНА».

І ўсё было не так, бо мы абодва разважалі: я намагалася расчытаць твой боль, а ты занадта спышаўся пакінуць яго ўва мне назаўсёды. Мой жа боль разгублена мітусіўся на маіх вейках і спешка хаваўся ў вачох, а пасля... туліўся да тваіх скроняў, калі мы развіталіся.

Ты не ведаеш, колькі разоў я марыла пра АПОШНЯЕ спатканне з табой, каб забраць усю тваю самоту цалкам і больш ніколі не бачыць, не чуць, не сніць цябе. Ты не быў бы супраць і не сказаў бы, што гэта немагчыма. Толькі я ведаю, што

ёсць людзі, якія сэнсуюць жыццё

ёсць людзі, якія йдуць поруч ёсць тыя, пра каго памятаеш і ёсць тыя, хто трапляецца па дарозе.

Ты — сэнсуеш маё жыццё.

Я — неяк не ў час напаткалася табе па дарозе.

Мы не ў розных светлах, свет для ўсіх адзін. Мы на розных паралелях.

За намі была толькі тая кавярня з папераджальнай шылдай. Перад намі... перад табой — утульная кватэра, дзе сярэднявечныя палацы й зазвычай спакойныя позіркы літоўскіх князёў штодня й штоночы ўсочваюць у сябе водар адзіноцтва. Перада мной — чыстыя аркушы паперы. НАС у будучыні, як і ў цяперашнім, не йснуче.

Я ў чарговы раз убачу шылду «РАЗВАЖАЦЬ ЗАБАРОНЕНА» і раптам зразумею, што чытаць я трэба не так... літары набрыньваюць сэнсам... «БЕЗ ДАЗВОЛУ». А ты кажаш:

— Глядзі, змянілі шылду.

Крывадушым, Кай, брыдка крывадушым. Мы ад самага пачатку ведалі, што не маем дазволу. І гэтая кавярня не цяпер пераўтварылася для нас у сымбаль пакалення прышласці — яна сталася ім, калі мы ўпершыню адчынілі гэтыя дзверы. І шылда заўсёды была такой, якой мы ўбачылі яе кагдэ.

Мажліва, калісьці я забудуся на цябе. Я не ведаю. Як не магу ведаць і таго, ці паўторыцца яшчэ раз мінулае.

Пакуль што я перажываю адаптацыйны перыяд пасля аперацыі.

2. ДОЖДЖ

Пайшоў дождж. Я вярталася ад цябе, пазычыўшы парасон у скрухі, і размаўляла з тваімі думкамі (якіх ты ніколі не выказваў мне, але якія я заўсёды магла прачытаць) — адказвала ім,

«БАШСЯ ВЯСНЫ,
МОЙ КАЙ»

Дождж пачаў абурацца, што я замінаю яму спяваць: быццам нехта не адчуе праз мяне ўсяе геніяльнасці ягоных экспромтаў. Як на маё, дык ён проста баіцца прызнацца, што ў яго вельмі ціхі голас.

«НЕ Я ПАСТАВІЎ ГЭТУ ШЫБУ,
НЕ Я ПРЫДУМАЎ ГЭТЫ ДОЖДЖ»

Гэта так жахліва — умець чытаць твае думкі, адгадаць твае асацыяцыі з кожным словам, тэмай, рэччу... Так жахліва, бо я не магу ў той жа момант сказаць табе пра гэта, бо я не павінна чытаць твае вочы тады, калі яны найвыразней чытаюцца.

«ЗВАНОЧКІ САНАК ЗІМЫ
ЦЯБЕ ТАК ЦЕШАЦЬ»

З дажджом ніколі нельга пагутарыць шчыра. Ён нізавошта не прызнае свае банальнасці, а часам, са злосці, хочацца яму гэта даводзіць. Ён такі смешны, калі пачынае злавацца: спачатку, адабурэння не знаходзячы словаў, пырскае слінай, а пасля пачынае плакаць, як пакрыўджанае дзіця. І яшчэ хоча, каб пра яго пісалі вершы!

«DIE EINSAMKEIT IST WIE EIN REGEN»

Мне невыносна ведаць, што зараз цябе агортвае цішыня, якая пачынае напаўняцца сэнсам толькі тады, калі ты, спешка раскідаўшы ўспаміны пра мяне ў гармідары адчуванняў, нарэшце прызнаешся сабе, што сказаў мне нашмат больш, чым дазваляла тая адлегласць, якая ляжыць між намі, але недаравальна менш, чым хацеў бы.

«ІМКЕННЕ ЗАМЫКАЕ ВУСНЬ»

Ты баішся шчырасці. Ты страшэнна баішся шчырасці, бо яе табе нестася найперш. Ты ўбачыў яе ўва мне, адчуў імгненна й адразу ж перанёс гэтую — маю — шчырасць на сваё жыццё. Але так жа імгненна й амаль адначасна ты зразумеў, што яна немагчымая для цябе.

Ты ўдзячны лёсу за тое, што я трапілася табе па дарозе, але больш за ўсё ты хацеў бы, каб гэтага не адбылося. І ты пачаў ратавацца: усё рабіць дзеля таго, каб адлегласць між намі павялічвалася з кожным днём усё больш і больш. Я назіраю за гэтым моўчкі, бо ведаю, што ты нямоцна верыш свайму ратунку і разумееш, што адным толькі словам, адным дотыкам магу разбурыць тваю кволю, напалоханую шчырасцю рэчаіснасць, але я не зраблю нічога і ўсё з той жа супанай маўкліваасцю буду проста назіраць, покуль ты не пакінеш шукаць мяне ў выпадковасці й не пачнеш шукаць насамрэч.

«ГОЛАК ТЫСЯЧА
БЯЖЫЦЬ ПА ГОРЛЕ»

Кат. Я так прыдумала: ты — мой кат. Мой мозг шматкуецца марамі пра цябе, я жыву толькі ў тым злелку з твайго позірку, які паспеда зрабіць мая памяць.

Так, так, ты — мой кат. А кат мусіць караць смерцю. Адночы — я гэта ведаю — я пакладу на плаху сваё каханне, і ты лязом якога-небудзь жартаўлівага слоўца адсячэш яму галаву. Пастарайся, калі ласка, патрапіць удала, каб не засталася надзеі на выжыванне.

Зрэшты, кат можа й памілаваць. І толькі вельмі жорсткі дазваляе сабе марудзіць.

«КАЙ»

Дождж не ведае, што такое каханне, ён вечна пакрыўджаны і не ўмее любіць, таму не разумее таго, што я расказваю, і злелуца.

— Дзівак ты, — кажу, разблытваючы пальцамі ягоныя мокрыя касмылі, і пачынаю яму лесьціць

— чытаць нейкія напаўзабытыя вершы пра нечыя шэра-блакітныя вочы. Ён думае, што гэта прысвячаецца яму. Хай думае. Насамрэч я ўжо даўно прысвячаю вершы толькі табе.

«НЯ БУДУ ЦЯБЕ ТРЫВОЖЫЦЬ

НЕ ПАЙДУ ЗА ТАБОЮ»

Я так доўга крочыла па тваёй дарозе — збірала твае каменчыкі, сварылася з тваімі камянямі, шапталася з тваімі ваўкалакамі, запамінала пах пылу...

І пасля, стрэўшы цябе, зразуме-ла, што ты мяне не клікаў.

Я шалёна бегла назад — няўцямна сціскала ў рукох каменчыкі, трывала кіпіны камянёў і ўсё аніяк не магла ўгадаць, куды трэзвярнуць, каб трапіць на сваю дарогу ці хаця б куды, абы сысці з тваёй...

І калі я вярнулася ў пачатак, я ўбачыла, што там ужо стаіць дарожны слуп з надпісам «НЕЗВАРОТНАСЦЬ».

«НА ПОЛЮС»

Урэшце дождж мне надакучыў. Ягоныя гісторыі скончыліся, мае вершы таксама, і я цвёрда вырашыла з ім развітацца. Думала, закрыўдуе, а ён вельмі ветліва пажадаў мне дабрач, хаця ў Менску ўжо пачыналася раніца.

«ДЗЕ ЗАМКІ З ІЛЬДУ

І СВЕЦІЦЬ ПАЎНОЧНАЕ ЗЫЯННЕ»

Мне вельмі часта сніцца гэты недарэчны сон: я сяджу ля выса-чэзнага цаглянага мура й прыслухоўваюся, ці не пачуюцца за ім — па той бок — твае крокі. А калі я стамляюся прыслухоўвацца, то пачынаю цябе клікаць. Толькі ты ані разу не адгукнуўся, і ані разу я не пачула тваіх крокаў.

«НЯ МОЖА ЛПЧЫЦА ЖЫЦЦЁМ ТОЕ, ШТО НЕ ПЕРАЖЫТА»

Я тады не магла дараваць табе, што ты не адштурхнуў мяне адназначна груба, што ты проста не сказаў «нічога-ніколі-бывай-забывай-як-хочаш».

Але ты не адштурхнуў мяне, і — пачалося: прымаць цябе, чытаць цябе й ведаць, што ніколі не быць для цябе той, якая мае на гэта права.

«НЕ ПАЙДУ

НЕ ПАБЯГУ ЗА ТАБОЮ»

Золак! Гэй, Золак! Чуеш?! Я цяпер ведаю больш за цябе (вядома, пасля ночы, праведзенай з дажджом). Але я нікому не раскажу, калі ты пагодзішся выканаць адну маю просьбу. Згода? Ну, то падыходзь бліжэй, я скажу табе на вушка...

«МОЖА...

БАСАНОЖ...»

Я была пэўная, што адной волі дастаткова, што яна можа загадаць і прымушаць сабе падпарадкоўвацца. Але мая здрадлівая воля сарамліва апускае перада мной вочы й забіваецца ў самы цёмны кут майго кахання, калі я бачу цябе. Яна баіцца тваіх рук. Але больш за ўсё яна баіцца твайго голасу. Яна пачынае гістэрычна сціскаць скроні, калі ты вымаўляеш маё імя. І пасля мне самой даводзіцца адхайваць яе бездакорна лагічнымі высновамі.

«А КРОЎ ПАБЯЖЫЦЬ ЗА МНОЮ»

З першым позехам неба горад пачынае ляніва прачынацца. Два няўрымслівыя промні, весела перамаўляючыся, спынаюць да вакна твае спальні. Перад халоднымі шыбамаі яны спыняюцца на хвілю — раздумваюць, як патрапіць у пакой. І нарэшце знаходзяць у раме нейкую шчыліну...

Ты спіш.

Промні аспярожна, на дыбачках, падыходзяць да твайго ложка. Мо на нейкі момант ім нават робіцца шкада цябе будзіць... Спачатку яны змоўліва ўсміхаюцца адно аднаму... і раптам узлазяць па коўдры на ложак, пачынаюць гучна смяяцца, скакаць па тваіх плячоках, казытаць тваю шыю, покуль ты не расплошчываш вочы. Тады яны змаўкаюць і, з цяжкасцю стрымліваючы смех, ляцяць наперадкі да вакна.

Прачынайся, Кай, гэта чарговая раніца. Проста я папрасіла золак пабудзіць цябе як-небудзь незвычайна.

«НЕЦЯРПЛІВЫХ СЛЯДОЎ, КАЙ, МАІХ ДА ЦЯБЕ»

Я таксама вінаватая перад табой. У мяне не хапіла цярыліваасці чакаць, покуль ты мне паверыш. А ты мне не паверыў.

Так, я вінаватая перад табой. Твае споведзі прымушалі бачыць мяне за сабой пустату, перад сабой — бездань, і я не паспела зразумець усё ў час. І толькі цяпер, цяпер, калі

«АЛЕ, О КАЙ, МАЎЧУ»

хаця, зрэшты, цяпер не можа быць позна, бо позна было ўжо ад самага пачатку. І я ведала, іншая рэч — не верыла. А ты не нагадаў.

«А МАРОЗНЫЯ КВЕТКІ

РЫСУЮЦЬ МНЕ ВОЧЫ ДА-ЛОНІ»

І той свет, які я штодня стварала сабе, штодня наоў, для таго, каб калі-небудзь ён нарадзіўся існым, для цябе гэты свет так і застаўся

«І ТОЛЬКІ КРОЎ РАСКВІТАЕ»

чужым

«ПАД БЕЛЫМ ЦЕСНЫМ БІНТОМ»

чужым.

3. НЕ ГЕРДА

Я ачомалася ад твае апошняе аперацыі і пачала азірацца наўкол: больнічны ложак ля высокае цаглянае сцяны і паўсюль раскіданыя аркушы, спісанья маім почыркам.

Я пачала (Вы можаце прадугледзець зыход ап...) спешка (...расчытаць твой боль...) няўцямна перабіраць (...шылда заўсёды была такой...) гэтыя (...парасон у скрухі...) аркушы (...быццам нехта не адчуе...) але я (...чытаць твае думкі...) нічога (...дазваляла тая адлегласць...) не магла зразумець (...калі мы развіталіся...) я не памятала (Ты страшэнна баішся шчырасці...)

калі гэта пісала (...ты — мой кат...) вар'яцтва нейкае (...вершы толькі табе...) я разгублена (Мне вельмі часта...) разглядала (...цаглянага мура...)

І РАПТАМ

Мне вельмі часта сніцца гэты недарэчны сон: я сяджу ля выса-чэзнага цаглянага мура й прыслухоўваюся, ці не пачуюцца за ім — па той бок — твае крокі. А калі я стамляюся прыслухоўвацца, я пачынаю цябе клікаць. Толькі ты ані разу не адгукнуўся, і ані разу я не пачула тваіх крокаў.

... і за гэтым мурам не павінны былі пачуцца твае крокі, бо за ім ніколі не было цябе...

«МОЖА...

БАСАНОЖ...»

Я ведаю, Кай, што ты мог бы сказаць мне на развітанне: капрызнае дзіця, з часам ты зразумееш, што я ва ўсім меў рацыю.

Мажліва...

Але ж, Кай, бывае лёд, які ніколі не растае.

▶ ПЕРАКЛАД

РЭСПУБЛІКІ ЛІТАРАТУР

Няма ў свеце народаў з такімі блізкімі — узнёслымі і трагічнымі — лёсамі, як у беларусаў ды ўкраінцаў. Няма і раднейшых літаратур, спалучаных кроўна, сардэчна, духоўна. Нашыя дарогі — і мазольныя, і творчыя — нярэдка злучаліся і на ўсю сваю далеч торыліся паралельна. Ці не таму лепшыя здабыткі ўкраінскага мастацтва намі ўспрымаліся і ўспрымаюцца роднымі, як не чужыя і нашыя песні «з-над Нёмана і Дзвіны» Кіеўскім і Львоўскім абшарам.

Пачынальнікі ўкраінскага і беларускага адраджэння — браты-крэўнікі. Бо з грудзей мацярок-сясцёр пілі малако. Бо адных ворагаў у сваім жыцці мелі. Бо жылі і паміралі з аднымі і тымі

ж марамі ды спадзяваннямі: бачыць свае народы ў вольных дзяржавах, чуць сваю мову на яе вуліцах і плошчах. Бо здзяйснялі, па сутнасці, адно і тое ж. Тарас Шаўчэнка (як і беларус Францішак Багушэвіч) тварыў народ, Іван Франко (як і Янка Купала) — нацыю.

Творы Шаўчэнкі для сучаснай Украіны — Стары Заповіт, Франко — Новы (да прыкладу, ягоная паэма «Майсей» — на сто гадоў наперад прарочыць памаранчавую Украіну). А таму калі Шаўчэнка стаў для Украіны песняй, Франко зрабіўся гімнам.

Сярод сучасных гімнаспецуаў Украіны — вартыя нашчадкі Шаўчэнкаўскай душы і Франкоўскага сэрца: Дзмітро Паўлычка, Іван

Драч, Раман Лубкіўскі... Апошні спароднены з Беларуссю вялікай адраджэнчай працай: і творчай, і асветніцкай. Дзякуючы яму паўкраінску выйшла годная кніга Максіма Багдановіча, загучалі на мове Кабзара вершы дзесяткаў паэтаў Беларусі. Ён рупіцца аб зборы ліставання Ларысы Геніюш, клопаціцца аб памяці Алаізы Пашкевіч, гасцінна прытуляе ў сваім львоўскім доме гасцей з Мінску...

Паэт, перакладчык, культуролаг, грамадска-палітычны дзеяч, ён нарадзіўся ў 1941 г. на Тэрнопальшчыне. Пасля вучобы ў Львоўскім дзяржаўным універсітэце працаваў літаратурным рэдактарам, доўгі час быў кіраўніком Львоўскай арганізацыі Саюза пісьменнікаў

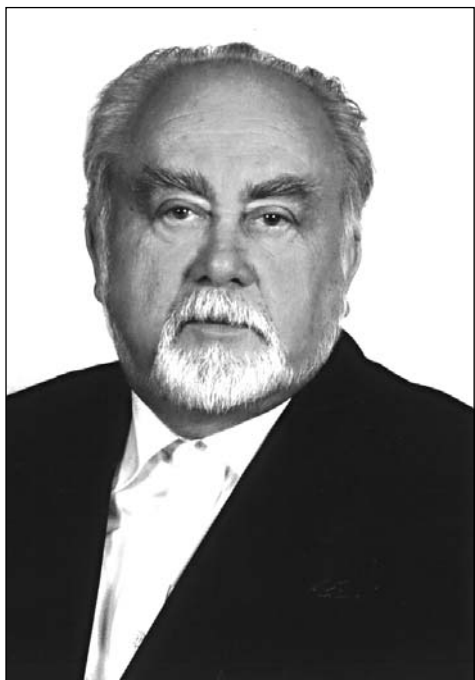
Украіны. Раман Лубкіўскі — адзін з заснавальнікаў Таварыства роднай мовы, прафесар Львоўскага ўніверсітэта імя І. Франка, аўтар дзесяткаў кніг паэзіі, перакладаў, нарысаў, лаўрэат Нацыянальнай прэміі Украіны і многіх замежных літаратурных адзнак, ганаровы сябар Саюза беларускіх пісьменнікаў (з 2006 г.). Абіраўся народным дэпутатам Вярхоўнай Рады Украіны, ініцыятар падняцця над парламентам нацыянальнага — жоўта-блакітнага — сцягу (верасень 1991 г.). Працаваў Надзвычайным і Паўнамоцным паслом Украіны ў Чэхаславакіі, затым у Чэшскай Рэспубліцы. Цяпер ён ачольвае дзяржаўны Камітэт па Нацыянальных прэміях Украіны імя Т. Шаўчэнкі.

«Літаратурная Беларусь» сёння знаёміць з фрагментамі новай паэмы Рамана Лубкіўскага «Рэспубліка анёлаў» — паэтавай «майданнай» споведдзю, сучасным узорам Блокаўскай паэмы «Дванаццаць», сённяшнім Франкоўскім гімнам (пераклад зроблены паводле кнігі «Янгол у снегах», Львів: «Світ», 2005). ...Калі Купала і Колас пачыналі пісаць, Франко ствараў «Майсея» (1905 год). Вось на столькі мы цяпер і адстаём ад Украіны: як «Мужык» ад «Майсея», як Плошча ад Майдана, як знак ад адкрыцця. Аднак адкрыццё ў літаратуры жыве па-за часам. Пра гэта, між іншым, таксама гаворыцца ў «Рэспубліцы анёлаў»...

Алесь Пашкевіч

РЭСПУБЛІКА АНЁЛАЎ

Раман ЛУБКІЎСКИ

Памаранчавая феерыя (фрагменты)

I
Майдан — бязмежжа паміж дзвюх эпох,
Што помняць здраду й бачаць волю.
Над намі Бог і паміж намі Бог —
Ды памаранец-німб над галавою.

Не вытрымаў сваволі, крыўды, зла,
Сыйшоў з нябёсаў да народнай дзеі.
Світалыная зара Яго вяла —
І тое бачылі ахвяры і зладзеі.

Давалі людзі хлеба і вады,
А нехта напускаў сабак на Бога.
А тосьці і шаптаў: «Не ідзі:
Бо не твая — храшчацкая дарога».

Яшчэ бязвернік шчыра наракаў:
Тут бруд і маята. Праходзьце міма.

Ды крыжыкамі вышыты рукаў
Крануўся белакрылы серафіма.

Анёлскае зіхоткае крыло
Заціхла над намётам, як над скітам,
І шматгалосна мора загуло,
Запамаранчылася над блакітам, —

Не шэптам прамінулае журбы,
Не грукатам параду, бразгам зброі, —

Багаславленным клічам барацьбы,
Крывёю не заплямленых герояў.

І стыглі дыяменты шчырых слёз,
І радасцю спатольваліся людзі.
Чумацім шляхам месяці ранак вёз:
Святло на даляглядзе правіць будзе!

І кроцьці Бог па прамянях дарог
З аранжавым раком на белай рызе,
Што — як закладка ў патаемнай кнізе —
Нам сведчыць знак Яго пакут-даброт...

II
Наш Ойча нябесны! Паклікаў ясі
Народ, што шчэўраў ад няпраўды,
як колас.

А ворагі ўкралі у нас галасы, —
Падай жса свой знак, і падай нам
свой голас!

Ад звадаў, няпэўнасці нас сцеражы
Ў дзяржаве, дзе правіць хлусня-замарока.
Мы ўсе, хто тут ёсць, — як і Ты,
— на крыжы.
Пашлі Украіне жывога прарока.

Гасподзь усміхнуўся, і змроку замест
Сонца-сланечнік зазьяла ў зеніце.
І людзі знаходзілі стоены змест...
Між вамі — праціца. Наўкола зірніце!

І ўсе, хто прыйшоў, давалося, даджгаў
У модным аўто, на маршрутцы, валамі,
На бліжняга глянуў — і праўду пазнаў:
Вышэйшую, без крывавае плямы.

VI
Хвалюецца, аранжам грае мора,
І коціць хвалю сонечна Майдан.
Усцешаны Грушэўскі і Багдан,
І званам залатым гудзьяць саборы.

«Я бачу ўсё: і гора, і няўроды
Наклікаць хоча нам варожы стан, —
Князь Уладзімір кажа. — Ды Майдан
Ад Бога даўся нашаму народу».

«Так! Юшчанка!» Як музыка атак,
Лунае гоман. Першы Прэзідэнт,
Зірні, што дзееца: вась студэнт,

Не слухаючы, як грыміць «Тартак»,
Шаўчэнкі і Франка суквецце лент
Павязвае і ўхвальна чуе: «Так!»

XIV
Час — без руху. У жаху й трывозе
Персанажы ва ўладным абозе

Чакаюць, шукаюць гаранта,
Галоўнага, заўваж, фігуранта.
Ну й кампанія: поп-выдзвіжэнец,
Прафсаюзны дзяяч-мнагажэнец,
Дамарошчаны русіфікатар,
Яйцаносны няўдала-дыктатар,
Невядомы для ўсіх суразмоўнік,
Пан-прафесар (у адстаўцы палкоўнік).
Клацне ночы раззьяўлена пашча,
Зірне зорка іх цёмна-прапашча —
І паўстанне бяды навяшчуе...

І ніхто з іх не бачыць, не чуе...
І трымаюцца ўсе пакуль разам,
Хворым сказам, бязглузым спецназам!

XV
Апоўначы было. Шыхты амону
Выходзілі з асенняе імглы,
Рыхтуючыся, сталі ў абарону.

Усе адчайна юнымі былі.
Усе ў насунутых — як панцыры —
шаломах;
Вачэй ня бачна: згасьлі, адцьвілі...

А цені мітусіліся ў разломах
Варот будоўлі, патаемных брам,
Чакалі ўладна-кывадушыных помах.

Каманды не было. Крывавых драм
Адсоўваўся далей час — да світанку,
Святло як блісьне з-за ваконных рам!..

І раптам — сцяг на грозна-цяжкім танку
Затрапятаў адчайна-клічна: «Так!»
Майдан уздрыгануўся. Ліхаманку

Адчуў амон — бо то быў іншы знак:
Надзей, паразумення, згоды, —
Перад браней паўстаў анёл-юнак.

Хлапчына нёс — як сонца — памаранч,
Худзенькі быў, ды незямной пароды,
Накульгваў, — меў маленькі гандж...

XXIII
У небе над Кіевам ангел ляцеў,
Пасеяць любоў над крыжамі
хацеў.

Увесь прамяністы, як Божы раса,
Бязгрэшна ўзвышала нябёсы краса.

А тыя, што знізу, адсочвалі грэх —
Іх крыўда стаміла й зняважлівы смех.

Абрыдла нястача, няпраўда і зло,
Падняць захацелі свабодна чало.

Так вась і выйшлі з дамовак. Прыйшлі
На плошчу у Кіеў. Вочы ўзнялі

Да неба. Да Бога. Да вечных ішчадрот.
Учора — насельніцтва. Сёння — народ.

Архангеле-браце, ні з месца не зруш,
Пакуль не праясніцца зноўку наўкруж,

Пакуль і усходнік, заходнік, крымчак
Прысягаю-клятваю «Юшчанка! Так!» —

Вось тут усе разам не скінуць кайдан,
Асвецяць любоўю наш вечны Майдан!

XXIV
Сцягі — беларускі і сербскі,
Сімволіка Грузіі й Польшчы...
А гэта значыць: б'ецца сэрца
І той зямлі на нашай плошчы!

Саакашвілі ды Бжэзінскі,
Валенса, Гавел і Салана
Народ вітаюць украінскі,
Бо наша слава — нездоланна!

А вы, братове-беларусы,
Вышэй трымайце знак «Пагоні», —
Хай сонца ў белыя абрусы
Ўнітуе вам прамень чырвоны!

Пакутнікі-сябры: і сербы-браця,
Браты-харваты і славенцы,
Прыйсці да нашага багацця
Вам дапамогуць украінцы.

...Сядайце грэцка каля ватры
І радавацца нашай волі.
Каўказ, Карпаты, Альпы, Татры
Каронай ззяюць ішчаснай Долі!

XXX
...Нас многа — так! І ні арда Батыя,
І ні маскаль, і ні тэўтон
Ўжо не абразяць той бетон
Свяшчэнны, бы сталіца Кія!

Сыйдзі, Андрэю Першазванны. Стань
І асвяці вачэй людскія соты.
Багаславі — у раз дзесяты й соты —
Народны дух, які — ужго не твань.

Ператвары мільённастае Я
У Мы — у гэты час і ў гэтую гадзіну
Ўсю украінскую з яднаную радзіну —
Што ўваскрасіла матчына імя.

Студзень — люты 2005
Пераклад А. П.

▶ РЕАКЦЫЯ

«ЛЁСЫ Ў ГІСТОРЫІ» — ПАПЯЛУШКА ВЫДАВЕЦТВА «БЕЛАРУСЬ»

Старэйшыя памятаюць, наколькі маленькі быў спіс імёнаў гістарычных дзеячаў, які ў савецкія часы ведаў выпускнік сярэдняй школы. Нават гістарычны факультэт педінстытута, на жаль, вельмі няшмат даваў да гэтага спісу (а Магілёўскі педінстытут, па ўсім, яшчэ і ствараў у галовах сваіх студэнтаў кідку блытаніну).

Пасля перабудовы і стварэння беларускай незалежнай дзяржавы сітуацыя палепшылася. Гісторыкі паведамлілі грамадству аб шмат якіх таленавітых і адданных сынах нашае Радзімы. Надышла чарга літаратараў — адкрыць вочы сучаснікам на асаблівасці лёсу слаўных продкаў і іх характараў. За справу ўзяўся, сярод іншых, Вітаўт Чаропка, і на паліцах з'явілася надрукаваная выдавецтвам «Беларусь» у 2005 г. яго тоўстая кніжка з ілюстрацыямі «Лёсы ў гісторыі».

Беларускія гістарычныя пісьменнікі трапляюць у няпростую сітуацыю: наяўнасць дыяметральна супярэчлівых ацэнак тых жа самых падзей (і людзей), ацэнак, што засталіся ў спадчыну ад расійскай і польскай навукі. Таленавітыя польскія і расійскія пісьменнікі і гісторыкі мінулага, як і сучасныя, спакушаюць абраць для сябе лепшае з іх набытку і спыніцца на гэтым, скарыстаць для беларускае гісторыі. Найвялікшая перамога — тая праца, якая не абмянаючы папярэднікаў-суседзяў прапануе свой адлік і памер, свой погляд на падзею і асобу.

Надзвычай важнымі робяцца і пытанні рэдактуры гістарычных тэкстаў. Упарадкаваць беларускі тэкст з цытатамі на польскай, славянскай і расійскай мовах надзвычай цяжка менавіта з-за блізкасці гэтых моваў, іх гістарычнай пераплеценасці. Раскрываецца неверагодная прастора для плённага напаўнення сучаснай беларушчыны архаічнай і іншаземнай лексікай, а з другога боку паўстае велізарная небяспе-

Кніга В. Чаропкі напісана ў наш час, для нашых сучаснікаў, — пакалення, змененага, калі не сказаць разбэшчанага, тэлевізарам, кіно, відэа...

ка стварэння малачытэльных, з-за неадшліфаванай мовы, тэкстаў. Да малачытэльнасці даводзіць і неўнармаванасць напісання імёнаў гістарычных дзеячоў і назваў паселішчаў, нягледзячы на пазітыўную ролю «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі» і «Беларускай Энцыклапедыі». Бо як бы паслядоўна не пісалі энцыклапедыі «Троцкае княства» ці «Троцкае ваяводства», фанетычны прынцып пат-

Мініяцюра з «Ліцэвога Зводу». Літвінская дружина. XVI ст.

рабуе ўтварэння ад назвы гораду — Трокі — прыметніка «Троцкі». Троцкае ваяводства, Троцкае княства, троцкі ваявода. Некалі, у дрымучыя часы застою, філолагі-ленінцы баяліся зрабіць намёк на Льва Давыдавіча Троцкага, якога па загадзе Сталіна забіла НКВД, няўжо і цяпер той страх не прайшоў?

Для выдавецтва «Беларусь», у якім працуюць рэдактары кнігі В. Чаропкі, — не прайшоў. І ўвогуле — да рэдактуры такой тоўстай і важнай па змесце кнігі ў выдавецтве паставіліся без належнай увагі. Рукапіс аддалі людзям, якія «не пацягнулі» складанага тэксту. Атрымаліся прыкрасці. Рэдактары не «параз-важалі» з аўтарам, ці варта адну і тую ж асобу (маскоўскага цара Івана IV) называць аж трыма рознымі варыянтамі: Іванам Тыранам (с. 121, 173, 174), Іванам Жаклівым (с. 145, 159) ды Іванам Грозным (с. 192, 193, 195). У выні-

ку не вельмі дасведчаны чытач можа падумаць, што гутарка аб розных асобах. Калі рэдактары прынялі сумніўнае, на мой погляд, рашэнне пісаць прозвішча друкара-немца Схёнфэлс (с.198), а не Шёнфэлс (арыгінальнае «Schonfels»), гэта яшчэ можна прыняць, але калі расійскага пасла ў Польшчы Отта Магнуса фон Штакельберга яны разам з аўтарам называюць альбо Стаукелберг (с.353), альбо Стац-

келберг (с.345), то з гэтым ужо катэгарычна нельга пагадзіцца. Увогуле, хочацца запытацца аўтара і выдаўцоў: вы адну і тую ж асобу называеце па-рознаму таму, каб чытача заблытаць, ці проста вам усё роўна? Але чытачу не ўсё роўна, якое было прозвішча шляхціча: «Гамрат»

Беларускія гістарычныя пісьменнікі трапляюць у няпростую сітуацыю: наяўнасць дыяметральна супярэчлівых ацэнак

і «Гармат» (на с.103 ужываюцца абодва варыянты), як нам зваць знакамітага генерал-лейтэнанта: Мілаі Вяльгорскі (так на с. 405) ці Міхал Валегорскі (так на с. 376)? Мітрапаліта Пацея звалі не Ігнатам (як на с. 223 і 225), а Іпатам, альбо Іпаціям. А кароннага канцлера лічыць Замойскім ці ўсё ж Замойскім (с.203)? А славу тага прыродазнаўцу як звалі: Жак Жылібер (с.343) ці Жан Жылібер (с.335)? Аб прычыне наўмыснага і відавочнага выкарыстання паланізмаў (Катаржына, замест Кацярына, Шымон замест Сымон ці Ваўжынец замест Лаўрэн) ужо і пытацца нялёгка...

У кнізе сабраныя біяграфыі тых, пра каго жыхар Беларусі павінен ведаць. Можна было б даваць, але адняць — нікога. Для характэрнасці некаторых са сваіх герояў аўтар суадносіць слаўныя персаналіі з часам. Леў Сапега «...ішоў наперадзе свайго часу», Іосіф Рупкі «...з'яўляецца чалавекам будучыні», Казіміра Семяновіча «геній апырэдзіў час», а ў Антонія Тызенгаўза «галоўная віна была ў тым, што

ён нарадзіўся не ў свой час», — аднак гэтага малавата, каб назваць аўтарскай канцэпцыяй, уласным адлікам, сваім поглядам на падзеі і асобы. У тэкстах асобных біяграм мы часта сустракаем паспешлівасць, недаказанасць, альбо той умоўны лад, які гісторыя, як вядома, не любіць. Напрыклад, з тэксту на с.110 чытач не-прафесіянал не зразумее, чаму Глінскі меў права пасылаць да Забарэўскага па авёс каралеўскім коням, на с. 35 не патлумачана, хто такі Вайдыла, за якога Ягайла аддаў сястру Кейстута, і чаму гэты шлюб абразіў князя. В. Чаропка, якому не адымаць ліцвінскага патрыятызму, не звярнуў увагу на таго адзінага Ягелона, які пахаваны на Радзіме, не знайшоў магчымасці паразважаць над комплексам непаўнаважасці, які ахапіў палякаў пасля таго, як над гэтым народам запанавала цалкам ліцвінская дынастыя (хаця між іншым адзначыў, што каралева Ядзьвіга памерла бяздзетная і Ягелоны — гэта дзеці ліцвінкі Сафіі Гальшанскай).

Кніга В. Чаропкі напісана ў наш час, для нашых сучаснікаў, — пакалення, змененага, калі не сказаць разбэшчанага, тэлевізарам, кіно, відэа... Каб сучаснік не адкінуў «Лёсы ў гісторыі» пасля першых радкоў, мова кнігі павінна быць адшліфаванай да максімальнай лёгкасці чытання, факты і думкі заключаны ў зразумелыя вобразы. Чаму ж асобныя навілы-біяграфы так цяжка чытаюцца? Можна таму, што ніхто не ўзяў на сябе працу перачытаць і ўдумаць у сутнас-

(Статут Вялікага Княства) у віленскай друкарні магілёўскіх мяшчан Кузьмы і Лукаша Мамонічаў» (с.215). Мана! Лукаш і Кузьма Мамонічы былі віленскія мяшчане, жылі ў Вільні ў сваіх дамах і былі нават членамі гарадскога самакіравання, што для мяшчанаў іншых гарадоў было немагчымым. Калі сучасны пісьменнік не ўлічвае гістарычныя рэаліі, здараюцца казусы, кшталтам: «З Варшавы на чале палка ўланаў прыбыў біскуп Юзаф Красоўскі» (с.347). На чале палка можа быць палкоўнік ці іншы вайсковы, але не святар-епіскап! Здараюцца і большыя недарэчнасці, кшталтам такога: «Патрэбны былі паўстанцы Прусіі для стабілізацыі ўнутранага становішча ў Расіі, а таму іх выпусцілі на волю» (с.465). Чаму гэта Прусія так дбала аб Расіі?

А яшчэ ў кнізе В. Чаропкі і выдавецтва «Беларусь» чытач сустранецца з рэчамі зусім незразумелымі: Казімір Ягайлавіч «быў праўдападобны» (с.86), Ягайла «...нёс цяжар караля» (с.65). Апісваючы рэліквіі, якія знаходзіліся ў крыжы Еўфрасіні Полацкай, В. Чаропка называе «кроплі Хрыста» (с. 8). Гэта што за аптэка?

Адсутнасць рэдагавання прывяло да з'яўлення на старонках кнігі войска ў 11 мільёнаў 261 тысячы жаўнераў (с.267), — не было ў Януша Радзівіла такога войска!

Пісьменнік павінен ведаць мову, на якой піша, а рэдактар — бачыць недарэчнасці. Але чытач згаданай кнігі сустракае замест «гонар» слова «чэсць» (с.73), замест «уздыхнуў з палёгкай» — «уздыхнуў аблегчана» (с.74). Яўныя ляпсусы ад чытання адрываюць і выклікаюць смех. Чаго варта такое:

«На шчасце Казіміра, ён неўзабаве памёр» (с. 81);

«Траўгут... атрымаў загад ісці на Валынь, каб падтрымаць там тутэйшых паўстанцаў» (с. 492).

«Смігранцы колы абкружылі Дамейку і цягалі па розных мерапрыемствах...» (с.455).

Часам стылістычныя памылкі мяжуюць з дазволеным, збіваюць увесь аповед на нізкі стыль:

«Ён сам... хацеў... праз дачку ўлазіць ва ўнутраныя справы Вялікага княства Літоўскага» (с. 89, аб маскоўскім князі Іване III)...

Чаму я назваў гэтыя заўвагі «Папалюшка выдавецтва «Беларусь»»? Ды таму, што кніга Вітаўта Чаропкі не такая ўжо благая. І калі яе першае выданне разглядаць як чарнавік, падрыхтоўчае да наступных перавыданняў, дык апраўтае ў добрую моўную і вобразную адзежку Прыгажуня-гісторыя Беларусі падорыць радасць сустрэчы з яе выдатнымі асобамі — нашымі продкамі.

▶ духоўнасць

«ДУША, УЛАДА І ДЗЯРЖАВА...»

Сёння «б» прапануе гутарку паміж пісьменнікамі Зьнічом і Алесем Клышкам, людзьмі блізкімі і рознымі: першы — інак Мікалай, паслушнік Жыровіцкай абіцелі, другі — навуковец-тэхнік, супрацоўнік НДІ прыкладных фізічных праблем БДУ. Летась выйшла кніга іхняга сумоўя «Жыровіцкія камяні». Прапанаваны тэкст — частка з будучага выдання «Шлях да Жыровічаў».

Алесь Клышка: Паразважаем аб жыцці, аб уладзе, аб лёсе чалавека. Выкарыстанне мажлівасцей чалавека і ягоных здольнасцей... Людзі, якія не вызначаліся вялікім інтэлектуальным патэнцыялам, нярэдка станавіліся святымі. Гэта мог быць і немаўля, дзіцятка Гаўрыіл, святы чалавек... Асобы са звычным інтэлектам былі здольныя прадказваць падзеі, адказаць на пытанні, на якія ніхто не мог адказаць. Як суразмерць такія паняцці: інтэлект, мажлівасці інтэлектуальныя і Богам накіраваны лёс чалавека?

Інак Мікалай: Брат Алесь, я закрану сёння таямніцу таямніцаў, тэму тэмаў: «Царства нябеснае ўнутры нас». На мове братоў навукоўцаў гэта гучыць праставата і грубавата, але даходліва. Творчыя мажлівасці, закладзеныя ў нас Творцам, альбо, як іншыя кажуць, прыродай, у лепшым выпадку мы скарыстоўваем на 5-10 адсоткаў, а 90-95 і болей — не. Царства нябеснае схавана ў нашым сэрцы ад нараджэння. Мы сядзім, як сабака на сене, ваўком выем ад таго, што нам цяжка жыццё, брэшам ледзьве не на ўвесь свет, які вінаваты ва ўсіх нашых няшчасцях, ды яшчэ дзёрзка запытаем Госпада: за што нам такія нясперпныя пакуты — індывідуальныя, сямейныя, нацыянальныя, агульналюдскія. Даруйце, браты, вось я грошны, дурны што пень, але люблю мысліць, і дазвольце ў сувязі з гэтым выказаць некалькі думак на тэму: «Душа і ўлада», «Душа і дзяржава».

Улада — улада абсалютная, але яна выяўляецца амаль незаўважна. На першым плане свабода волі, падараваная нам самім Творцам. Улада д'ябла ў межах папушчаных самім Творцам блізка да абсалютнай, калі мы вольна альбо нявольна ёй аддаёмся. Любая зямная ўлада, папушчаная альбо благаслаўная Госпадам, адносна і залежыць ад меры нашага паслушніцтва. У аснове любой улады, і ў прыватнасці, дзяржаўнай, сістэма паслушніцтва бацьку, толькі якому? Бацьку Нябеснаму, бацьку пазаначнаму Божаму, бацьку сям'і ці бацьку-разбойніку? Дарэчы, абсалютна правільна афарыстычна і таму на першы погляд парадасальна сказаў у свой час адзін дзяржаўны бацька: «Дзяржава — гэта я». Усе мы разбойнікі ў той ці іншай меры, таму нашаму акаяннаму сэрцу і разброджанаму розуму бліжэй сістэма паслушніцтва бацькам-раз-

Інак Мікалай (паэт Зьніч)

бойнікам, паханам, сістэма дэманакратычнага паслушніцтва, сістэма адзінства дэманакратычных сіл, дзе кожны партыйны атаман ненавідзіць сваіх дэманакратычных калег болей... Іхняе часовае імгненнае адзінства грунтуецца выключна на агульнай нянавісці і выбухае чарговым выкідам палітычнай радыяцыі ў хуткім часе пасля дэманакратычнай замены аднаго бацькі-разбойніка другім... Зямны шлях людзі праходзяць парознаму, кожны абірае свой накірунак, з Хрыстом ці без Хрыста. Напрыканцы жыцця валадары, якія панавалі, бялявалі, мелі ўсё, апошнія хвілі сутракаюць з такім жахам, што не пазайздросціш. Але насамрэч апошнія хвіліны вырашальныя. І з чым мы прыйдзем да фінішу, як прадстанем — вось гэта галоўнае, усё астатняе забываецца... Госпаду патрэбны чалавек, як найвышэйшае яго стварэнне, як сын і сучаснік. Айцец нябесны сказаў усім нам: «Богачалавек — Гасподзь Хрыстос».

Інтэлект і багадаць — гэта розныя паняцці. Інтэлект можна ўпадобіць кампутару, а багадаць — гэта тая таемная сфера нашага духу, у якой Сам Гасподзь знаходзіць прытулак. Гэта вось тое самае Царства Нябеснае, зона нашага духу, нашай душы, адкрытая дзеля багадаці Божай, для творчасці Самога Госпада. І калі мы гэтую сферу нашага духу трымаем у чысціні, трымаем адкрытай Госпаду, ён туды прыходзіць, ён пасылаецца там, і мы робімся Яго голасам, Яго сучаснікам. Тады вось што я нас гаворыць і Хто ў нас гаворыць, а не наш інтэлект. Інтэлект часцей за ўсё становіцца прытулкам духаў цемрадзі, якія падкідаюць нам помыслы на пагібель душы нашай, на пагібель багататнай сферы нашай істоты; мы прымаем свае помыслы за свае думкі, а дух ліхі часам гэтыя думкі і помыслы прыгожа афармляе, нават яны геніяльна могуць выглядаць і захапіць усю істоту нашу. І вось мы становімся цалкам у абсалютнай уладзе духаў цемрадзі.

А.К.: — *Браце Мікалай, а з якіх меркаванняў, нам невядомых, Гасподзь адкрывае сваю багадаць на пэўных людзях, менавіта чаму на гэтым чалавеку, а не на тым. Быццам бы ў жыцці і чалавекам быў, і*

праведна жыў, як той Іоў Шматпакутны неспакуты за лобю да Госпада. Іншы атрымаў усе выгоды жыцця матэрыяльнага і не зведаў да канца жыцця ніякіх пакутаў. Адзін вернік, шчыры, адданы, самаахварны — і не пазнаў у жыцці зямным радасці ні адной хвілінкі. Былі такія прыклады. І гэта турбуе людзей: чаму аднаму так, а другому інакш, і хто размяркоўвае, і як размяркоўваецца багадаць сярод людзей...

І.М.: — Запытваць трэба не чаму Гасподзь так даў, так няроўна дзеліць, а запытваць трэба: чаму мы самі выбіраем не дары Божыя, а спакусы духа ліхога. Чаму нашая свабодная воля хіліцца да злага. Найперш трэба ўсвядоміць, што мы карыстаемся свабодай выбару паміж Божай воляй і воляй духа ліхога.

А.К.: — *Я вяртаюся да пытання: чаму Гасподзь няроўна дзеліць і што ён дзеліць, на што трэба звяртаць увагу ў першую чаргу?*

І.М.: — Гасподзь дзеліць роўна, ён усім роўна дае сваю любоў і свае багаці. Мы самі выбар робім, выбіраем духа ліхога, а потым пытаем, чаму Гасподзь няроўна дзеліць. Мы няроўна дзелім, мы не дзелім, мы выбіраем тое, што яўна нам на шкоду. Вось чаму мы так робім? Трэба ўсвядоміць, што пачалося гэтае няшчасце з выхаду з сістэмы паслушніцтва волі Божай нашых прабацькоў, і гэты выхад пашкодзіў нашу прыроду, нашае сэрца і розум. Калі гэта ўсвядоміць, тады мы будзем не свайму розуму давярцаць (а гэта не свой, а падкінутыя помыслы), тады мы будзем выбіраць правільна. Ну, але ж тады, выбіраючы ўжо правільна, нас будзе цягнуць на тое, што некалі нам падабалася, нас будзе цягнуць на спакуснае зайздроснае сузіранне жыцця тых, хто жыве паводле духа ліхога, і Гасподзь ім часам папускае паводле правілаў духа ліхога.

А.К.: — *А сувязь накаленіяў, выхаванне. Джугашвілі*

скончыў духоўную семінарыю; Дзяржынскі быў прафесіянальным бандытам і рабаўніком, таксама скончыў духоўную семінарыю. Багата ў каго з савецкіх галоўнакамандуючых былі бацькі святары, але ж яны ад іх адмовіліся і былі першымі разбуральнікамі храмаў. Што адбывалася? Дзе разарвалася сувязь выхавання, сувязь царквы, дзяржавы, сям'і і свабоды?

І.М.: — Чарнышэўскі і Дабралюбаў былі сынамі святароў. Вось бунтаўшчыкі і вальнадумцы, якімі захапляліся бязбожнікі. Так ішоў працэс разаркаўлення. Захапляліся інашаземнымі, антыправаслаўнымі, антыцаркоўнымі вучэннямі, прапагандавалі гэта, як заразу... Урэшце рэшт, гэтая зараза і просты народ кранула, і народ пачаў адыходзіць ад храмаў...

А.К.: — *Што сёння адбываецца на Беларусі? Якія б важныя ні былі ўсяленскія пытанні, пра якія мы разважалі, усё ж узнікае пытанне найперш пра сваё жыццё, сваёй сям'і, сваёй краіны. Што адбываецца на Беларусі ў свеце апошніх падзей, і што чакае нашых беларусаў?*

І.М.: — У гэтай сувязі мне вельмі імпануюць паралелі з двух невядомых народаў: фінаў і кубінцаў. Нехта з нашых выданых палітыкаў прамовіў такі тэзіс: «Фінляндызацыя Беларусі». Мне гэты тэзіс быў вельмі даспадобы, бо ў свой час мне вельмі даспадобы была ўстойлівасць фінскага жыцця на самым сутыкненні, дзе дзве звышсілы ваенна-палітычныя судакранаюцца. Вось фіны спакойна існуюць, маленькі чатырохмільненны народ існуе. Здзіўляла і радавала адначасова іхняя стабільнасць...

Гасподзь папускае на полі зямным менавіта тую сітуацыю, той збег абставін, якія ёсць той незвычайнай гульні, якая завецца жыццём. Але гульня нашая няпростая, ідзе яна адначасова і ў часе, і ў вечнасці. У кожнага гульца няўпэўна дваіцца ў вачах. У што мы гуляем? Іерархія мэтаў гэтай гульні? Дзе наша каманда, а дзе супраціўная? Хто гаспадар каманды? Якія правілы гульні? Хто наш галоўны трэнер, хто выпускае ігракоў на поле альбо садзіць на лаўу запасных? Хто капітан? Хто арбітр, хто можа паказаць жоўтую альбо чырвоную картку? Сітуацыя мяняецца на полі няўпэўна, траўмы атрымліваем няўпэўна.

У 2033 годзе споўніцца 2000 гадоў з часу ўкрыжавання і ўвакраснення Ісуса Хрыста. Служкі антыхрыста будуць рабіць усё, каб абмяяць, апаганіць, забыць ці мячом зваяваць вобраз Богачалавека. Антыхрысты будуць тварыць услякія «коды да Вінчы» ды іншыя карыкатуры на Збаўцу, сектанцкія, філасофскія, тэасофскія, мастацкія і г.д. Пакаленне, якое ўвойдзе ў сілу да 2033 года, стане амаль цалкам здабычай дэмана і дэманкратыі. Русь Белая не толькі цэнтр Еўропы, але і вока тайфуна ў сусветным змаганні воінстваў Хрыста і антыхрыста. Вайна гэтая сёння цалкам глабальна-завалася, яна татальна, бязбачнае сутыкненне вялікіх цэсаравых воінстваў. Яна выдзецца нешматлікімі камандамі прафесіяналаў і, у асноўным, у рэжыме Штырліца.

Нацыянальныя межы — гэта сёння ўсяго толькі клетачкі шахматнай дошкі, альбо футбольнага поля. І пры ўсім падзеле душаў нашых на салістаў і харыстаў, на форвардаў і абаронцаў, на пешак і фярэў трэба найперш памятаць, што музыку гісторыі задумвае — і творыць партытуру, і дэрыжыруе, і выпускае на сцэну і харыстаў, і салістаў, і форвардаў, і абаронцаў, і пешак, і фярэў Сам Укрыжаваны і Увакрослы Богачалавек у адвольнай сутворчасці з душамі нашымі. Папраўкі на нашыя свавольствы, нашыя спакушэнні духамі супраціўнага і апаганіста, прадугледжаныя ў самой Задумцы Творцы. Сітуацыя і на глабальных, і на нацыянальных палёх па волі Божай мяняецца няўпэўна. У любую хвілю могуць быць раптоўныя кардынальныя змены. Таму зыходзіць трэба не з інерцыі некалькіх адсоткаў нашых учарашніх задумак, а з цяперашняй сітуацыі на дарозе, на полі, на сцэне, на дошцы, у паветры, у космасе, а яна, гэтая папушчаная Творцам сітуацыя, адкрываецца кожнаму...

На зямлі мы нікога не павінны баяцца. Аднак не толькі не баяцца, але найперш і любіць. І вось калі любоў і страх Божы будуць спалучаны і кожны будзе імкнуцца Божую задумку выканаць, — вось тады каманда Беларусі будзе іграць так, як яшчэ ніколі ў гісторыі не іграла. І сапраўды, Беларусь будзе адпаведная таму, што Гасподзь яе паставіў у самым цэнтры Еўропы, што Гасподзь пакрыў яе плашчаніцай сваёй бел-чырвона-белай, адзінае племя, якое мае колеры — нацыянальны сцяг. Але фактычна гэтыя колеры ўсяго хрысціянскага племені, усёй хрысціянскай Еўропы, найперш.

Беларусь — як сэрца Еўропы, якое павінна біцца роўна, рытмічна, напоўнена. І тады гэтыя токі, бел-чырвона-белыя токі пойдучы ад гэтага сэрца па ўсім хрысціянскім свеце, і ўсё хрысціянскае племя загучыць адпаведна таму, што Гасподзь аб ім задумаў. Вось за гэта, каб спраўдзілася Божая задумка, і аб усёй Белай Русі, і аб усім хрысціянскім племені, пакрытым колерамі Хрыстовай плашчаніцы...

А.К.: — *Ці не прыйшоў час, браце Мікола, вяртання Беларусі гэтага сцяга — гістарычнага, накіраванага і асвечанага. Мы маем дзяржаўны сцяг, які быў прыняты дзяржаўнымі органамі, які зацверджаны, але ці варта адмаўляцца ад Богага падарунка?*

І.М.: — Можна і іначай паставіць пытанне. Ці варта нашыя разбойныя сэрцы, каб яны былі пакрытыя тым сцягам. Без пакаяння, без пераходу ад разбойнага, да пакаяннага стану, без вяртання блуднага сына, якім кожны з нас пакуль што з'яўляецца? Таму што спачатку трэба пакаяцца, ачысціць свае сэрцы, а потым сказаць: «Госпадзі, калі хочаш, пакрый нас зноў сваёй плашчаніцай, як дзяржаўным сцягам!». Прасіць змірэнна, а не мітынгаваць, лямантаваць і патрабаваць гэтага. Вось так я думаю. А Царква і так пакрытая гэтымі колерамі, яны прысутнічаюць на аблачэнні праваслаўных Партыярахаў, яны ніколі не здымаліся...

ЛЕКТОРЫЙ

22 (14)

▶ ПАРАЛЭЛІ

«НЕ ДОПУСКАТЬ УПОТРЕБЛЕНИЯ»,
АБО ЗНІШЧЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ КНІГІ

Літаратура і цывілізацыя — аднагодкі. Абедзве нарадзіліся падчас вынаходства фанетычнага алфавіту і пісьменства. Прадукт прафесійнай літаратуры — кніга. «Прафесійная» цывілізацыя — культура. Кніга і «культурная» цывілізацыя — аднаяквыя блізняты.

Па вялікім рахунку, усе вынаходніцтвы закончыліся пасля з'яўлення кола і кнігі. Іх працяг — толькі тэхнічнае ўдасканаленне: калясніца, паравоз, «Мэрсэдэс», манускрыпт, летапіс, камп'ютар... А сучасны Інтэрнэт — чым не суперэнцыклапедыя, у якой кожны можа ўпісаць і свой абзац. Як неслух-школьнік каментар на маргінэсе падручніка...

Гісторыя мастацкай кнігі становіцца гісторыяй культуры. Гісторыя ж беларускай кнігі — гісторыяй Беларусі. Без сваёй кнігі Беларусь была б ці «крэсы усходні», ці — хутчэй — «западной губерняй». Хто хацеў знішчыць Беларусь, першай знішчаў ейную кнігу: ці накладыванні, ці кнігу «няправільна» названага праспекта, ці, урэшце, кнігі жыццяў. На кожнага беларускага кніжніка, пачынаючы ад Францыска Скарыны, было па некалькі інквізітараў, а ў часы нашыя — і цэлыя карныя аддзелы з рознымі назвамі (НКВД, Галоўліт, міністэрства інфармацыі і пад.).

Факты палення Скарынавых кніг маскоўскімі «ідолагамі»-святарамі — вядомыя. Не быў літасцівым лёс і да працы беларускіх першадрукароў Сымона Буднага і Васіля Цяпінскага (апошняга забілі). Менш вядомы лёс «Трэнасу» Мялецкія Сматрыцкага, выдадзенага ў 1610 г. Кнігу Сматрыцкага, полацкага архіепіскапа, аўтара славутай «Граматыкі», якую Міхайла Ламаносаў назваў «вратамі» сваёй вучонасці, кароль Сігізмунд, знаходзячыся з войскам пад Смаленскам, пад пагрозай штрафу (у 5 000 злотых!) забараніў прадаваць і купляць, а канфіскаваны наклад «Трэнасу» загадаў спаліць, друкарню, якая выдала кнігу, закрыць, а друкароў арыштаваць...

І нішчылі беларускую кнігу — з захаду і ўсходу. У 1697 годзе быў прыняты каралеўскі ўказ аб забароне «пісару» карыстацца ў справаходстве беларускай мовай. Забарона беларускага друку на абшарах Расейскай імперыі пачалася ў 1795 г., калі на Беларусь пашырыўся закон Пятра I (гэты «закон» быў выдадзены для Украіны ў 1720 г.). Пётр I патрабаваў, «дабы в Малой Росіи вновь никаких книг, кроме церковных прежних изданий, не печатать, а и оные церковные старые книги — с такими же церковными книгами исправлять <...>, дабы никакой розни и особого наречия в них не было». Тым жа ўказам забаранялася друкаваць па-беларуску святыя і рэлігійныя кнігі.

А ў беларускай гісторыі словы «забараніць» і «знішчыць» — сінонімы.

Пра знішчэнні беларускіх мастацкіх кніг у наступным — XIX-м — стагоддзі першым сведчыў Рамуальд Зямкевіч, вядомы бібліяфіл і калекцыянер. «Пасля скасавання уніі, — пісаў ён у артыкуле «Нацыянальнасць у Вініцка Дуніна-Марцінкевіча», — кніжкі беларускія, як «Беларускі катэхізм» 1835 г., «Сялянка» Марцінкевіча, «Песні» Чачота, прызнаныя былі шкоднымі, і ўжо цераз колькі гадоў пасля таго, як іх надрукавалі, пачалі іх адбіраць і ніштожыць. Ініцыятарам быў вядомы мітрапаліт Сямашка, злы дух тагачаснай культуры і вораг беларушчыны».

У 1859 г. канфіскавалі перакладзеную В. Дуніным-Марцінкевічам паэму «Пан Тадэвуш» А. Міцкевіча.

30 траўня 1859 г. выйшаў загад пад №1298 «Аб забароне ўкраінскага друку, напісанага польскім алфавітам». Віленскі цэнзурны камітэт загадаў вырашыць, ці можна дазволіць друкаваць беларускія кніжкі лацінкай (у згаданым дакуменце пра беларускі друк не згадвалася), і 22 жніўня 1859 г. запрасіў тлумачэнні ў міністра народнае асветы. «Главное Управление Цензуры <...> 26 істекшаго сентября определило: не допускать употребления польскаго алфавита при печатании сочинений на белорусскомъ наречіи; книгу «Pan Tadeusz» Марцінкевіча <...> не выпускаць в светъ». Пад лідстом стаяў подпіс міністра народнай асветы Кавалеўскага.

Атрымлівалася наступнае: кнігі па-беларуску не дазвалялася друкаваць ні «рускім» шрыфтам, ні лацінкай. Дата ж першай афіцыйнай забароны — 26 верасня 1859 г. Хутка — стопяцідзесяцігадовы юбілей...

Захаваліся сведчанні, што пад забарону падпалі і нелегальныя беларускія выданні часоў паўстання 1863 г. Я. Карскі ў сваіх «Беларусах» (т. III, ч. 3) адзначаў, што «пасля Баршчэўскага, Рыпінскага, Чачота, Дуніна-Марцінкевіча, Каратынскага і інш. былі строгія ўрадавыя забароны ўжывання друкаванага слова на беларускай мове». Беларускае друкаванае слова мусіла выдавацца за мяжой: у Кракаве, Львове, Познані, Парыжы, Лондане. В. Дунін-Марцінкевіч «ціснуў»

свае творы ў друкарні Бэйліса як польскія, дзеля чаго ўкладаў прадмовы да кніг па-польску — каб зблытаць цэнзараў.

«Мясцовыя ўласці, тлумачачы па-свойму і пашыраючы на Беларусь указ Пятра I, <...> не дазвалялі друкаваць ніводнай кніжкі ў роднай мове, — зазначалі ў «Меморыі», пададзенай у 1916 г. на III Швейцарскую канферэнцыю народаў, кніжнікі Вацлаў Ластоўскі і Іван Луцкевіч. — Ад 1793-га да 1905-га года знаходзім толькі два выданні беларускія, — гэта два катэхізмы». За стагоддзе — дзве кнігі...

Насамрэч, іх было крыху больш, і гэтага не мог не ведаць аўтар працы «Гісторыя беларускай (крыўскай) кнігі» В. Ластоўскі. Аднак выходзілі тыя кнігі-брашуры напалегальна, амаль саматужна, — то як балгарская, то як лацінская. Адно каб не беларуская... XX стагоддзе пачыналася беларускай кніжыцай А. Ельскага «Слова абъ праклятай гарэлыцы и абъ жыцци и смерци пьяницы. Добраму Беларускаму народу, на пакрапленья яго души и розуму». Затым была нелегальна аддрукаваная «Свабода». На тым жа гектографе нелегальна выдаваліся літаратурныя «альманахі» «Калядная пісанка» (1903 г.) і «Велікодная пісанка» (1904 г.).

12 снежня Мікалаем II быў падпісаны ўказ, які здымаў ранейшыя абмежаванні на выкарыстанне «мясцовых» моў у Расійскай імперыі...

Пра тое, як знішчаліся беларускія кнігі напрыканцы 30-х-пачатку 50-х гадоў XX ст., напісаў А. Лукашук. Ім быў апублікаваны і спіс кніг, якія «прадпісвалася» спаліць паводле загада №33 Галоўліта БССР (галоўнай цэнзурнай управы) ад 3 чэрвеня 1937 г. У тым спісе, што складаўся з 421 пазіцыі, былі кнігі Ф. Аляхновіча, І. Абдзіраловіча, М. Багдановіча, Ф. Багушэвіча, А. Бабарэкі, М. Гарэцкага, А. Гаруна, У. Дубоўкі, С. Дарожнага, А. Дудара, У. Жылыкі, М. Зарэцкага, А. Звонака, У. Ігнатоўскага, К. Каганца, Т. Кляшторнага, Я. Купалы, Я. Лёсіка, А. Луцкевіча, В. Ластоўскага, В. Маракова, Б. Мікуліча, Я. Пушчы, Я. Скрыгана, У. Хадзькі, М. Чарота, Ядвігіна III. і інш. Усе кнігі — залаты кнігазбор Беларусі! — загадалася канфіскаваць. Пазней, у 1954-м, замест тэрміна канфіскаваць прыдумалі

іншы: «ачыстка». ЦК КПБ прыняў пастанову «Аб ачыстцы бібліятэк, кніжных кіёскаў, кнігарняў і базаў ад састарэлай і палітычна шкоднай літаратуры».

У 60-х гадах Галоўліт СССР рэгулярна выдаваў брашуры «Зводнага спісу кніг, якія падлягаюць выключэнню з бібліятэк і кнігагандлёвай сеткі». І пільна «клапаціўся» аб тым, каб да друкарскага варштата не даходзілі лепшыя ўзоры вольнай мастакоўскай думкі. Да прыкладу, «Мёртвым не баліць» Васіля Быкава або «Нельга забыць» Уладзіміра Караткевіча...

Думалася, «ачысткі» кніг скончацца з гарбачоўскай «галоснасцю і перабудовай». Аднак — не на Беларусі! Колішнія супрацоўнікі апарата ЦК КПБ перадалі дзеля знаёмства другі асобнік машынапісу чарговага «дакумента». Працягую:

«Главное управление по охране государственных тайн в печати (Главлит БССР)

*220050, ул. Урицкого, 10
от 30.10. 1989 г.*

*Для служебного пользования
Главное управление направляет «Список книг, подлежащих исключению из библиотек и книготорговой сети» для сведения и руководства.*

Так же сообщаем, что согласно «Списку лиц, все произведения которых подлежат изъятию» (Минск, 1962), произведения нижеперечисленных авторов до распоряжения этого вопроса директивными органами остаются в спецфондах библиотек.

І зноў паўтараліся прозвішчы Лёсіка, Смоліча, Ластоўскага, Луцкевіча, а таксама пісьменнікаў-эмігрантаў: Ант. Адамовіча, Н. Арсеньневай, Ю. Віцьбіча, Ф. Ільшэвіча, Р. Казака-Крушыны і інш. Працягнем цытаванне цэнзарскага дакумента ўзору 1989 г.: «Приложение: Список книг на четырех листах, ДСП (для службовага карыстання), толькі адрасату», — і пасля подпіса начальніка Галоўліта А. С. Лазоўскай падаваўся «крамольны» спіс тых кніг, якія загадвалася «ачысціць». Сярод іх — «Адвечным шляхам» І. Абдзіраловіча, «Беларускі рух ад 1917 да 1920 г.» Язэпа Варонкі, «Песні выгнання» Тодара Лебяды, «Патрэбнасць нацыянальнага жыцця для беларусаў і самаазначэнне народа» Ф. Шантыра і пад. У другой частцы немалага спісу — «Школьная карта Беларусі», «Беларуская рэспубліка» М. Байкова і С. Некрашэвіча, «Хрэстаматыя па беларускай літаратуры для IX-X класаў» і дзесяткі іншых. Нават — вучэбны дапаможнік «Нацыянальная палітыка камуністычнай партыі» (1933 г.).

Паўна ж, супрацоўнікі «Галоўліта» ўпраўлення па ахове дзяржаўных тайнаў у друку» дзейнічалі зладжана і лагічна. Ззаду — доўгія стагоддзі вопыту. Аднак жа якая дзяржаўная тайна адкрывалася ў забароненым зборніку ў 32 старонкі вучнёўскіх вершаў Люцынскай беларускай гімназіі — дзяцей беларусаў латвійскай

дзяспары — «Ластаўка», выдадзеным у 1924 г.? Зрэшты, як і ў іншых... Апроч адной: любові да беларушчыны. Разгадаць тую таямніцу яшчэ не змог ніводзін цэнзар, і таму выбіралі прасцейшае: нішчыць яе.

Часы мінулі, а забаронная стылістыка засталася. Засталася дагэтуль. За мастацкі тэкст і незалежную думку забараняецца газета «Свабода», працэсам за звальненнямі і ліквідацыяй заканчваецца выданне «эмігранцкай» серыі ў «Мастацкай літаратуры». Дзяржаўныя манапалісты «Белкніга» і «Белсаюздрук» не пускаюць у кнігарні і кіёскі літаратурныя выданні «Дзеяслоў» і «Агсхе», «няправільныя» газеты, — зноў як «палітычна шкодную літаратуру». Цэнтральныя дзяржаўныя кнігарні Мінску адмовіліся браць на рэалізацыю кнігу Васіля Быкава «Парадоксы жыцця»... Затрымліваюцца на мяжы (бо дома друкавацца «высочайшым повелением» забаронена) нумары «Народнай волі», ліквідуецца «Салідарнасць», канфіскавацца наклад кніг «Людзі СБМ» Юры Туронка і «За вольную і суверэнную Беларусь» Дзьмітры Касмовіча... Такі «кніжны мартыралог», на жаль, сёння можна працягваць і працягваць. Некаторыя чыноўнікі, найбольш аддадзеныя «ідэям рэйху», дадумваюцца да крайнасцяў: забараняць не толькі кнігі, але і іхніх аўтараў.

Стаўленне сучаснай дзяржавы да беларускай кнігі — інквізітарска-манархскае. Хачу — дазволі, хачу — не. І яшчэ — прапагандыскае. Найперш на адпаведныя святы: першага верасня і ў Дзень беларускага кнігадрукавання (калі праводзяцца выставы, раздаюцца граматы ды ладзяцца чыноўніцкія фуршэты). Ёсць адмысловы фонд, з ласкі якога выдаюцца беларускія кнігі (насамрэч жа — выдаюцца на сродкі падаткаплацельшчыкаў). Прылюдна кіраўнікі міністэрства інфармацыі хваляцца статыстыкай і распаўядаюць пра дзярждотацыі на беларускія кнігі. І ніхто не гаворыць аб тым, што ліквідаваныя былыя падатковыя прэферэнцыі ў выданні беларускамоўных твораў і што беларускамоўны друк дыхае на ладан...

Каля 96% назваў кніг беларускамоўнай мастацкай літаратуры выдаецца сёння недзяржаўнымі арганізацыямі. Чыноўнікі клапоцяцца пра ахову «цукровага» і іншых рынкаў, а наш кніжны рынак аддадзены на водкуп мацнейшай расійскамоўнай прадукцыі, зробленай у багацейшай Расіі. Падатак у нас ахоўвае ўсё: і беларускія машыны, і беларускую электроніку, і трыкатаж, а вось кнігу... Больш за тое: вока нашага памежніка натрэніравана на беларую кнігу мацней, чым на зброю. І — ці не самае страшнае — беларуская кніга страчвае свайго роднамоўнага чытача...

Так было раней, так застаецца і сёння: хто хоча знішчыць Беларусь, першай знішчае ейную кнігу.

А. П.

▶ ЛІТЗАМЕЖЖА

ЮШЧАНКА АБАРАНЯЕ
ЎКРАЇНСКУЮ КНІГУ

Прэзідэнт Украіны Віктар Юшчанка выказаўся за неабходнасць карэннай змены сістэмы дзяржаўнага кнігавыдавецтва. Як паведамілі ў прэс-службе кіраўніка Украіны, В. Юшчанка заявіў аб тым у купальскія дні ў Данецку. «Я буду дамагацца фармавання ў бюджэце 2008 года 200 мільёнаў грыўнаў (каля 40 мільёнаў даляраў ЗША. — Рэд.), каб разгарнуць на радыкальна іншай аснове праграму дзяржаўных закупаў, праграму фіскальнага стымулявання выпуску ўкраінскай кнігі», — сказаў В. Юшчанка.

З яго слоў, будзе выдадзены адпаведны ўказ Прэзідэнта аб змене рэжыму тэн-

дарнай працэдур дзяржаўнага распаўсюду кніжнай прадукцыі для школ, бібліятэк, клубаў і г.д.

На думку прэзідэнта Украіны, яшчэ адной праблемай сферы кнігавыдання ёсць значнае скарачэнне месцаў рознічнага гандлю. За апошнія 6—7 гадоў, канстатаваў В. Юшчанка, прыкладна ў чатыры разы зменшылася плошча кнігарняў у розных рэгіёнах. «Гэта, хутчэй за ўсё, тая работа, якая павінна праводзіцца на ўзроўні органаў мясцовага самакіравання. Гэта і дзяржаўная палітыка падтрымкі кнігавыдання, якую неабходна аднаўляць», — падкрэсліў В. Юшчанка (перадае «УНІАН»). Ён таксама нагадаў пра недастатковае фінансаванне на сёння дзвюх ключавых дзяржаўных праграм, якія тычацца падтрымкі ўкраінскага кнігадрукавання, прынамсі, праграмы падтрымкі ўкраінскай кнігі і мовы.

Паводле В. Юшчанкі, сёння ў Украіне штогод выдаецца каля 15 тысячаў найменняў кніг агульным накладам 53—55 мільёнаў асобнікаў. Пры гэтым спажывецкая патрэба Украіны на год складае каля 250 мільёнаў кніг.

ФЕСТИВАЛЬ КАНСТАНЦІНА
БАЛЬМОНТА

У Іванаўскай вобласці прайшоў фестываль, прысвечаны 140-годдзю са дня нараджэння Канстанціна Бальмонта. Асноўныя мерапрыемствы праходзілі ў Шуі, на радзіме паэта. Ён нарадзіўся ў Шуйскім павеце ў вёсцы Гумнішчы, вучыўся ў Шуйскай спадчыніцы прэсарэвіча Аляксея мужчынскай гімназіі. Шматлікія вершы К. Бальмонта, асабліва познія, навяняны ўспамінамі аб Шуйскай зямлі.

Фестываль прайшоў з незвычайным размахам. Было падрыхтавана і выдадзена некалькі кніг самога паэта і кніг пра яго. Сярод запрошаных — госці не толькі расійскія, але і з замежжа. З ЗША прыехала васьмідзясяцігадовая дачка Бальмонта Святлана Канстанцінаўна Шаль.

Прайшлі Бальмонтаўскія чытанні, была адчыненая мастацкая выстава, выступалі дарослыя і школьнікі...

Культурна-адукацыйнае мерапрыемства стала першае ўручэнне Усерасійскай літаратурнай прэміі імя К. Бальмонта. Яе ініцыятарамі былі іванаўскія пісьменнікі. Першымі лаўрэатамі сталі паэтка з Кірава С. Сырнева ды іванаўскія літаратуразнаўцы П. Купрыяноўскі (пасмяротна) і Н. Малчанова за кнігу «Поэт Константин Бальмонт. Биография. Творчество. Судьба».

РАСІЙСКА-ГРУЗІНСКАЕ
СЯБРОЎСТВА. ЛІТАРАТУРНАЕ...

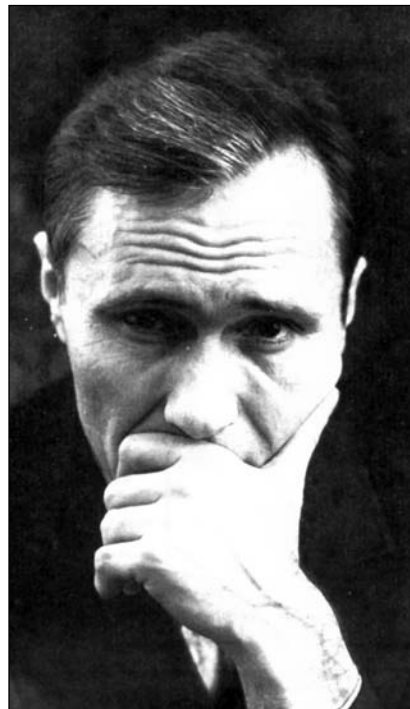
Па ініцыятыве Міжнароднага культурна-асветніцкага саюза «Рускі клуб» у Тбілісі ў Міжнароднай федэрацыі расійскамоўных пісьменнікаў прайшоў першы расійска-грузінскі фестываль паэзіі. У памяшканні Батумскага тэатра і ў Грыбаедаўскім тбіліскім тэатры чытачы далучыліся да сучаснага расійскага літаратурнага працэсу. Літаратары абмяркоўвалі праблемы перакладу і ўзаемазвязяў расійскіх і грузінскіх паэтаў. Адмысловы поспех мелі маладыя грузінскія паэты. Аднаму з іх — Шота Іаташвілі — была прысуджана літаратурная прэмія Грузіі за лепшую паэтычную кнігу.

Грузінскі бок прадстаўлялі Фрыдон Халвашы, Вахтанг Глонці, Натан Баазаў, Звіад Раціані, Зураб Ртвеліашвілі, Котэ Кубанешвілі, Ніка Гомелауры, Алік Дарчыашвілі і інш. Па-расійску вершы чыталі Сяргей Гандлеўскі, Аляксей Цвяткоў, Барыс Херсонскі, Алена Ісаева, Аляксандра Пятрова, Тацыяна Перцава, Рыма Маркава, Геннадзь Норд, Алег Цыбенка, Юрый Кобрын, Артур Макараў, Валер Наваскольцаў, Аляксей Пурын, Анэліза Алеева і інш.

Удзельнікі паэтычнага фестываля пабывалі ў Хаце-музеі Чаўчавадзе ў Кахеціі, усклалі кветкі да магілы Аляксандра Грыбаедава і Ніны Чаўчавадзе, сустрэліся са студэнтамі Тбіліскага ўніверсітэта, прадогуставалі напоі віна-каньячнага завода «Алаверды», сустрэліся з пісьменніцай грамадскасці Батумі, пабывалі на прыёме ў расійскай амбасадзе ў Тбілісі.

ДНІ ШУКШЫНА

З 19 па 22 ліпеня ў Алтайскім краі (Барнавул-Бійск-Смаленскае-Зросткі) прайшлі XXXI Усерасійскія Шукшынскія дні. Культурны форум праводзіўся пад знакам абвешчанага прэзідэнтам Расійскай Федэрацыі Года расійскай мовы. 19 ліпеня ў Барнавуле адбылося ўрачыстае адкрыццё IX Усерасійскага Шукшынскага кінафестывалю. Яму папярэднічалі афіцыйнае падвядзенне вынікаў краёвага конкурсу «Ціхая мая Радзіма» па творчасці Васіля Шукшына і канцэртная праграма «Музычнае прынашэнне Шукшыну». Затым культурная праграма была перанесеная ў Бійск (другі па велічыні горад Алтайскага краю). На гары Пікет прайшла традыцыйная мастацка-публіцыстычная праграма «Людзі, любасныя людзі, дабрыдзень»...

ДЗЕСЯТАЯ
САЛЖАНИЦЫНСКАЯ ПРЭМІЯ,
АБО ФІЛАЛОГІЯ ЯК ТВОРЧАСЦЬ

Адным з лаўрэатаў юбілейнай, дзесятай, прэміі Аляксандра Салжаніцына сёлета стаў расійскі філолаг Сяргей Бачароў. Рашэнне было прынята журы аднагалосна.

Працам Бачарова ўласцівая наступная рыса: яны — працяг самой літаратуры. Бачароў перакананы, што літаратуразнаўства — гэта таксама літаратура, а філолаг — гэта таксама пісьменнік: ён не толькі мае справу са словам іншага пісьменніка, ён і сам працуе з уласным словам, без чаго яму не можа адкрыцца тое, што ён даследуе.

Цяпер філалогію расколваюць два падыходы: стаўленне да літаратуры як да гульні і ўтылітарнае стаўленне да яе як да сродку. Калі літаратура — гульня, бессэнсоўна шукаць у ёй высокае ўтрыманне і маральны патэнцыял. Калі літаратура — сродак дасягнення мэты, дык яна ўсяго толькі службавая, дапаможная сфера, якую можна «накіроўваць», выпраўляць і нават якой кіраваць. У сваіх працах Бачароў паказвае, як ідэалагічная філалогія з яе зададзенымі нарматывамі непазбежна прыходзіць да патрабавання «правільнага» вывучэння, а таксама імкнення «паправіць» пісьменніка і ягоны тэкст. Галоўны чыннік мастацтва, сцвярджае Бачароў, — у самім статусе мастацтва, у межах ягонай свабоды. Калі мастацтва ўпісана ў ідэалогію, дачыненне да яго будзе ўтылітарнае, а ўнутранае імкненне чалавека да творчасці — скаванае і несвабоднае.

Аб тым, што літаратура не гульня і не сродак, не правадар і не пасяроднік, не рух і не шлях, а мэта (у тым самым Пушкінскім сэнсе: «мэта паэзіі — паэзія»), і гаворыць Бачароў. Ён абараняе годнасць мастацтва, яго суверэннасць, яго вольны статус не тады, калі ў творчасці мала свабоды, а тады, калі яе, гэтай свабоды, бяскрайне шмат. Гэтая безаглядная воля «без тармазоў і берагоў» ёсць галоўнае выпрабаванне для мастацтва.

Любая ідэалагічная філалогія перастае быць праблемнай і становіцца тэндэнцыйнай. Адрозненне паміж праблемнай і канцэптуальнай, як паказаў Бачароў, вызначае нерв сучаснай літаратурнай навукі, якая, ледзь пераадолеўшы адзін стэрэатып ідэалагічнай зададзенасці, накіравалася да іншага стандарту «недаверлівага чытання», вынішчаючы з творчасці пісьменніка (якога яна каментуе, тлумачыць, інтэрпрэтуе) усё праблемае, няўзгодненае, негарманічнае.

Атрымоўваецца, што такімі, якімі пісьменнікі-класікі былі насамрэч, яны сёння не патрэбныя канцэптуальнаму ідэалагічнаму літаратуразнаўству, як былі не патрэбныя яны і афіцыйнаму савецкаму літаратуразнаўству. Занадта шырокі расійскі пісьменнік, і філолаг-ідэолаг яго б з задавальненнем павузіў: падправіў, прымайстраваў да нормы.

Салжаніцынскі лаўрэат абвясціў тэзіс, незвычайна важны для сучаснай філалогіі і крытыкі: праблеманасць абсалютная, канцэптуальнасць падазраная. Гэты тэзіс адпавядае духу расійскай літаратуры, якая складаецца не з адказаў і рэцэптаў, правілаў ды інструкцый, а з пытанняў.

Н. К.

▶ РЭТРАДРУК

Часопіс «Узвышша»,
1927, № 1

Ад беларускага літаратурна-мастацкага згуртавання «Узвышша»

«<...> «Узвышша» беларускае мастацкае літаратуры творыцца ня колькасцю паэтаў і пісьменнікаў, якія б асмеліліся абвясціць сябе каманднымі высотамі, а якасцю тэй літаратурна-мастацкай прадукцыі, якая прыносіцца ў скарбніцу беларускай мастацкай літаратуры з глыбін сучаснасці, узброенай ведамі, воляю, шчырым жаданнем і энтузіязмам вялікай творчасці. Толькі так утварыцца тое ўзвышша беларускае пралетарскае літаратуры, якое ўгледзіць вякі і народы.

Устаноўцы: Кузьма Чорны, Адам Бабарэка, Зьмітрок Бядуля, В. Шашалевіч, Сяргей Дарожны (С. Серада), М. Лужанін, К. Крапіва, П. Глебка, Ул. Дубоўка, Я. Пушча».

Я. Пляшчынскі. Кніга лірыкі як мастацкае цэлае. «Вянок» М. Багдановіча

«<...> у жыцці кожнага паэты ёсць хвіліны будзённыя, праязныя, у якія ён нічым не адрозніваецца ад кожнага «смертнага», але апрача гэтых — у паэты ёсць і ўрачыстыя хвіліны, дадзеныя толькі яму, хвіліны яго эмацыянальнага жыцця, у якія ўся яго істота ахоплена творчым полымем, у якім ён творыць новае жыццё і аздабляе яго васількамі красы, бо ж яна і зьяўляецца, фактычна, канчатковай мэтай творчасці кожнага сапраўднага паэты. <...> гэта краса не для самога сябе, не для красы, а як вялікі сацыяльны чыннік. Мастак слова-паэта, які хоча, каб творы яго адыгралі значную ролю, павінен схіляць чало перад красой. <...> кніга лірыкі павінна зьяўляцца на простым, не выпадковым зборам вершаў, у якім папала парадку, але, як і сам верш, нечым арганічным, суцэльным і закончаным».

«Узвышша», 1930,
№ 9–10

Рэзалюцыя агульнага сходу «Узвышша» ад 30 лістапада 1930 г.

«...Патрабуем жорсткай кары агентам міжнароднай буржуазіі ў Савецкай Беларусі — беларускім контррэвалюцыйным нацыянал-дэмакратам. Беларускаму нацыянал-дэмакратызму ўдалося пранікнуць у шмат якіх галінаў гаспадарчага і культурнага будаўніцтва, дзе ён разгортваў сваю контррэвалюцыйную дзейнасць <...>. Ён пранік і ў літаратурнае згуртаванне «Узвышша». У аснове яго былых лідэраў — Бабарэкі, Пушчы і Дубоўкі ды іх малодшых пабрацімаў ён стараўся пашырыць свой уплыў на ўсё згуртаванне і наклаў пэўны адбітак на працу згуртавання <...>».

Мы вітаем дбайнага вартаўніка рэвалюцыі — АДПУ, які выкрыў контррэвалюцыйную нацдэмаўскую арганізацыю. <...>

Літаратурнае згуртаванне «Узвышша»:

М. Лужанін, Т. Кляшторны, С. Дарожны, К. Чорны, Крапіва, А. Мрый, З. Бядуля, П. Глебка, Л. Калюга».

ЛІТКАКТЭЙЛЬ

24 (16)

▶ АДКАЗ

«У сённяшняга афіцыйнага дзяржаўнага гімна Рэспублікі Беларусь два аўтары слоў: Міхась Клімковіч і Уладзімір Карызна. Першы памёр у 1954 г. і пахаваны на Вайсковых могілках у Мінску. Як жа адбылася сутворчасць і што аб тым гаворыць аўтарскае права? На дзень незалежнасці 3 ліпеня праводзілася патрыятычная акцыя па супольным выкананні гімну. Мяне рэзала слова «імя» з націскам на першы склад. Правільна ж па-беларуску «імя»? Ды і немагчыма ў песні вымавіць «сілы гартуеМ Мы ў працавітай... сям'і!».

Андрэй, студэнт гістфаку БДУ

Закон аб аўтарскім праве не дазваляе каму-небудзь пераставіць, папраўляць ці перапісваць мастацкі тэкст без згоды аўтара.

У 1944 г. тэкст Максіма Клімковіча (першага старшыні Саюза пісьменнікаў) быў прызнаны дзяржаўным гімнам БССР. З тага часу згаданае «імя» і перайшло ў год 2007. Як і не толькі гэтае...

На працягу апошніх гадоў публічнае ўзгадвае пра «суаўтарства» тэкста афіцыйнага дзяржаўнага гімна было розным. Так, беларускае тэлебачанне мінулай вясной транслявала перадачу «Слова пісьменніка» з удзелам сучаснага суаўтара гімна Уладзіміра Карызна. Вядучы задаў яму пытанне і пра гімн. Паэт, распавядаючы пра сваю працу над тэкстам, ані словам не згадаў пра М. Клімковіча. Тое не прамінула адзначыць PDF-выданне «Свабода» (www.vilnia.com), якое працягуем: «Магчыма, тое, што сябра СПБ (праўладнага саюза, з Саюзу беларускіх пісьменнікаў у перадачу не запрашаюць)... прамаўчаў пра свайго папярэдніка — класіка бэсэсраўскай паэзіі, тлумачыцца забыўлівасцю паэта ці творчай рэўнасцю. Але ж і вядучы таксама не згадаў імя Клімковіча».

Маладзейшыя, пэўна, ужо не памятаюць аўтэнтчнага тэксту М. Клімковіча, таму ўспомнім — і адзначым, што праз паўстагоддзя «стала лішнім»:

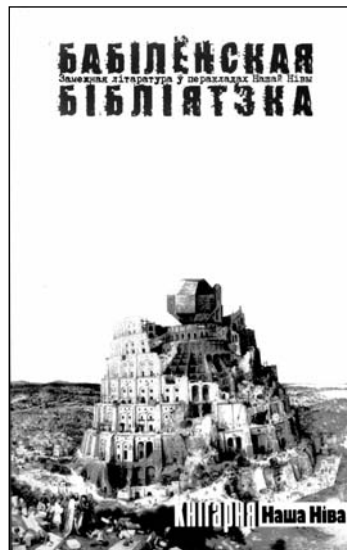
*Мы, беларусы, з братняю Руссю
Разам шукалі к ішасцю дарог.
У бітвах за волю, у бітвах за долю
З ёй здабылі мы сяг перамог!
Нас аб'яднала Леніна імя,
Партыя к ішасцю вядзе нас
ў паход.*

*Партыі слава! Слава Радзіме!
Слава табе, беларускі народ!..*

▶ КНИЖНИЦА

Як і раней, у рубрыцы падаюцца анонсы найбольш значных беларускіх кніг, якія прайшлі экспертызу часопіса «Дзеяслоў» (№ 3 (28) за 2007 г.).

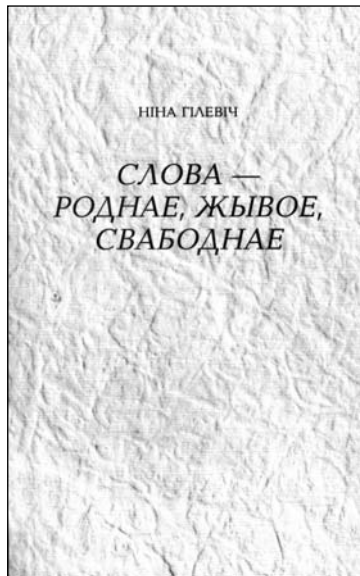
Бабілёнская бібліятэка: Замежная літаратура ў перакладах «Нашай Нівы»/ Эдгар Алан По, О. Генры, Яраслаў Гашак і інш. — Мінск: І. П. Логвінаў, 2007. — 270 стар. — (Кнігарня «Наша Ніва»). Наклад 1000 ас.

Больш за дваццаць аўтараў з найвялікшых літаратураў свету па-беларуску — найлепшы падарунак аматарам прыгожага пісьменства. Зборнік можна пачынаць чытаць з любога тэксту, з любога аўтара. Праўда, думаецца, невыпадкова ў кнігі няма рэдактара: тэксты, перакладзеныя дзясяткам розных асобаў, настолькі розняцца па стылі, па мове, па музыцы, што яднае іх толькі вокладка... Аднак, можа быць, гэта і добра: аўтары ж розныя...

Ніна Гілевіч. Слова — роднае, жывое, свабоднае: Узоры жывой народнай мовы ў вуснах беларускай вёскі 1960-х — 1970-х гадоў. Менск: «Про Хрысто», 2007. — 216 стар. Наклад 100 ас.

Выданне законна мусіць стаць падзеяй, чынам і прыкладам — пільнасці, дбайнасці, адказнасці, прафесійнасці, чуласці. Гэта другая кніга мовазнаўчай спадчыны Ніны Іванаўны Гілевіч (калі не лічыць яе

жывых кніг: тысячаў выхаваных і адораных педагогам філалагаў і філалагіяў). Россып народных выказванняў з многіх рэгіёнаў Беларусі, выразаў, разваг, думак, якія гучаць натуральна, непадробна, запамінальна, узорна. У іх — своеасаблівым народным эскізе-рамана — і наша ментальнасць, псіхалогія, душа, мараль, эстэтыка, этыка, і забабоннасць, і неардынарнасць, і непаўторнасць і тыповасць. А да ўсяго — у пункцірах прагавораная храналогія нашага беларускага лёсу ў стагоддзевым абсягу. Вячае тэксты працулая рэдактарская прадмова апекуна кнігі — уароднага паэта Беларусі Ніла Гілевіча.

Застаемся! Сакавік 2006: Прыватнае і агульнае. — Вільня: Інстытут беларусістыкі, 2007. — 284 стар.; іл. — (Кнігарня «Наша Ніва»). Наклад 1000 ас.

Безумоўна, гэта лепшая кніга пра падзеі Сакавіка 2006 года ў Беларусі, пра выбары і Беларускую Плошчу. Той, хто быў на Плошчы, узноўць у памяці падзеі, вернецца ў хвалі волі і надзеі; той, хто быў далёка, атрымае поўнае ўражанне аб тым, што ж было на самой справе, з усімі сумневамі і непрадказальнасцю, гераізмам і здрадай...

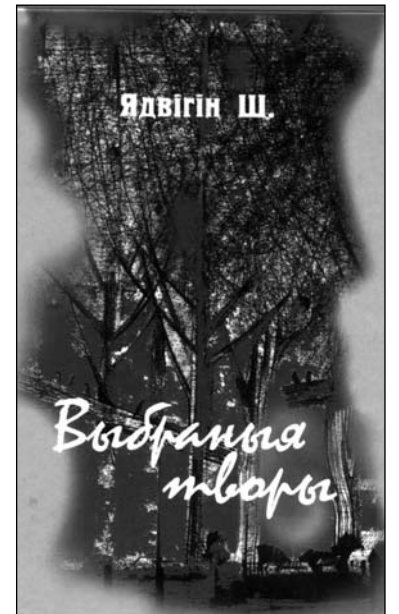
Кніга гэтая можа стаць асновай для будучых падручнікаў і мастацкіх твораў. Аснову зборніка склалі публікацыі «Нашай Нівы» і «Арх».

Антон Луцкевіч. Выбраныя творы: праблемы культуры, літаратуры, мастацтва/ уклад., прадм., камэнт., індэкс імёнаў, пер. з пол. і ням. А. Сідарэвіча. — Мінск: Кнігазбор, 2006. — 460 стар. Наклад 500 ас.

Даўно чаканая кніга — плён шматгадовай нястомнай працы Анатоля Сідарэвіча. Важкая асоба — важкая кніга. Пад адною вокладкаю сабраная большасць тэкстаў А. Луцкевіча, прысвечаных праблемам культуры, літаратуры і мастацтва, і на нашых вачах палітычны дзячч пераўтвараецца ў даследчыка, які «ў гісторыі айчынай літаратурна-мастацкай крыттыкі і літаратуразнаўства 1910-1930-х гг. заняў цэнтральнае месца...».

Ядвігін Ш. Выбраныя творы. Мінск: Мастацкая літаратура, 2006. — 239 стар. Наклад 2500 ас.

Апошні раз творы класіка і пачынальніка беларускай літаратуры Ядвігіна Ш., аўтара першага беларускага рамана «Золата», выдаваліся трыццаць гадоў таму. «Мастацкая літаратура» зрабіла добрую справу. Вось так бы і далей. Жывым класікам дарога ў выдавецтва заказаная, дык будзем хоць згадваць тых, каго даўно няма, але хто варты кніг ды кніг.

▶ ПАВАЖАНЫЯ СЯБРЫ!

Калі вы і надалей хочаце чытаць выпускі «ЛІТАРАТУРНАЙ БЕЛАРУСІ», вам неабходна зрабіць папярэдняю перадаплату на «НОВЫ ЧАС» (бланкі квіткаў друкуюцца ў газеце).

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» у такім фармаце (16 старонак) будзе з'яўляцца штомесяц у апошнюю пятніцу.

Пры жаданні вы можаце аформіць падпіску толькі на асобныя нумары з літаратурным выпускам.

Кошт аднаго нумара газеты — 500 рублёў.

Да сустрэчы!

▶ АКЦЫЯ

«БУДЗЬМА РАЗАМ!»

Грамадскае аб'яднанне «Саюз беларускіх пісьменнікаў» распачынае акцыю «Будзьма разам!» і запрашае да супрацы ўсе зацікаўленыя культурніцкія арганізацыі, аб'яднанні, установы, гурткі. Мэта акцыі — выяўленне ў рэгіёнах краіны маладых талентаў, творчая, інтэлектуальная, маральная ды арганізацыйная дапамога ім.

Мы заклікаем адгукнуцца кіраўнікоў літаратурных аб'яднанняў універсітэтаў, гімназій і школ усіх рэгіёнаў Беларусі, а таксама маладых пачаткоўцаў. Дасылайце свае каардынаты, творы, прапановы, пытанні і просьбы на адрас: 220012, Мінск, завулак Інструментальны, д.6, пак. 214.

Пасля агульнарэспубліканскага маніторынгу вас чакаюць майстар-класы вядомых беларускіх пісьменнікаў, прафесійныя дыспуты, падтрымка, сяброўскія экскурсіі і вандроўкі, публікацыі ў друку.

Будзьма разам!

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў

«Літаратурная Беларусь» — гэта супольны праект Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў», гэта альтэрнатыва адабранаму ў яго і цяпер падкантрольнаму штотыднёвіку «Літаратура і мастацтва».

Гэта фармаванне незалежнай творчай думкі нацыянальнай эліты.

Гэта імкненне супрацьстаяць татальнаму замоўчванню вольнага мастацкага слова ў дзяржаўных СМІ.

Гэта свабодная трыбуна паэтаў, празаікаў, драматургаў, крытыкаў і чытачоў Беларусі.

Гэта напамін аб тым, што Беларусь — і дзяржаўная, і літаратурная — створана пісьменнікамі, і яна патрабуе іхняй працы і апантанасці.

«Літаратурная Беларусь» — новы час чытання.